

M A R M A R A
ÜNİVERSİTESİ
K A D I N V E
T O P L U M S A L
C İ N S İ Y E T
A R A Ş T I R M A L A R I
D E R G İ S İ
JOURNAL OF
WOMEN AND
GENDER STUDIES

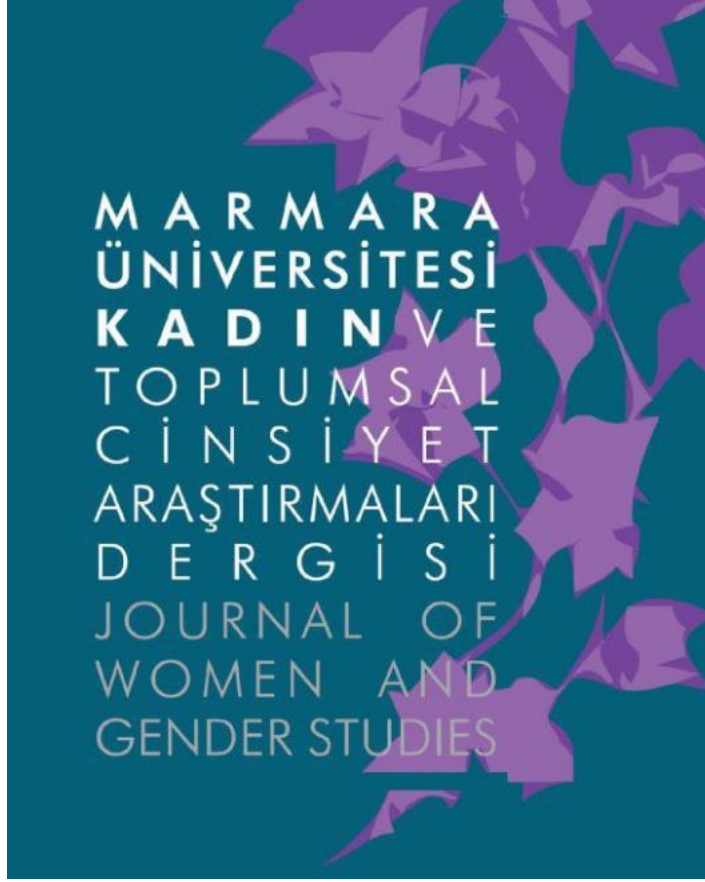
MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi

Haziran 2024 : Cilt 8 (Sayı 1)

e-ISSN : 2587-2990

Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi

Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi, Temmuz ve Aralık olmak üzere yılda iki kere Dergipark platformu üzerinden yayımlanan Uluslararası Bilimsel Hakemli bir dergidir.

Marmara University Journal of Women and Gender Studies

Marmara University Journal of Women and Gender Studies is an International Refereed Scientific Journal published biannually in July and December via JournalPark (Dergipark) platform.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mukatcad>

EDİTÖR / EDITOR

Prof. Dr. Fatma AYANOĞLU (Marmara Üniversitesi)

Doç. Dr. Ali Murat KIRIK (Marmara Üniversitesi)

EDİTÖR YARDIMCISI

Dr. Öğr. Üyesi Selim Beyazyüz (Düzce Üniversitesi)

DANIŞMA KURULU / CONSULTATIVE COMMITTEE

Prof.Dr. Erişah Arıcan (Marmara Üniversitesi)

Prof.Dr. Sebahat Deniz (Marmara Üniversitesi)

Prof.Dr. Mehveş Tarım (Marmara Üniversitesi)

Prof.Dr. İsmail Taşpınar (Marmara Üniversitesi)

Prof.Dr. Aypar Uslu (Marmara Üniversitesi)

Prof.Dr. Göksel Ataman (Marmara Üniversitesi)

Doç.Dr. Yeter Demir Uslu (Medipol Üniversitesi)

Prof.Dr. Deniz Börü (Marmara Üniversitesi)

Doç.Dr. Elif Haykır Hobikoğlu (İstanbul Üniversitesi)

Doç.Dr. Figen Yıldırım (İstanbul Ticaret Üniversitesi)

Doç.Dr. Andan Ertemel (İstanbul Ticaret Üniversitesi)

Prof.Dr. İbrahim Pınar (İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. Cem Cüneyt Arslantaş (İstanbul Üniversitesi)

Prof.Dr. Işıl Pekdemir (İstanbul Üniversitesi)

Prof.Dr. Sedefhan Oğuz (Yeditepe Üniversitesi)

Prof.Dr. Uğur Yozgat (Kıbrıs Arkin Üniversitesi)

Doç.Dr. M. Lütfi Arslan (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

YAYIN KURULU

Prof. Dr. Fatma AYANOĞLU

Doç. Dr. Ali Murat KIRIK

WEB & EMAIL

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mukatcad> & [muratmilef@gmail.com](mailto:мурatmilef@gmail.com), fsisman@marmara.edu.tr

* İsimler alfabetik sırayla dizilmiştir. / Names are listed in alphabetical order.

YAYIM İLKELERİ

Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi'nde özgün araştırma ve inceleme makalesi, derleme makaleler yayımlanır.

Dergide yayımlanan tüm yazıların ilmi ve fikri sorumluluğu yazarına aittir.

Yazıların, başka bir yerde, farklı bir dilde dahi olsa yayımlanmamış olması gerekir.

Yayımlı teklif edilen yazılar, yayın kurulu tarafından incelendikten sonra hakeme gönderilir ve iki hakemin onayının alınmasıyla yayımlanır.

Yazıların yazım dili, yabancı dilde yazılanlar hariç, Türkiye Türkçesi olmalıdır.

Yazıların sayfa sayısı, metin ve levha olarak 30 sayfayı geçmemelidir.

Yayımlanan makaleler, Yayın Kurulu'ndan izin alınmadan kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz ve çoğaltılamaz.

İçindekiler/Contents

Burcu Çimen- Hüsniye Dinç Kaya

Türkiye'deki Parlamenterlerin Toplumsal Cinsiyet Algısı: Nitel Çalışma.....1-20

Emine Aytekin- Aydın Balyer

Kadın Eğitim Yöneticilerinin Cam Tavan Algılarının Sosyodemografik Özellikler Açısından İncelenmesi
(İbb Enstitü İstanbul İsmek Örneği).....21-44

Ayşe Müge Yazgan

Aile İçi İlişkilerde Güç Mesafesi-Sosyal Kimlik ve Sosyal Baskınlık: "Yalı Çapkını" Dizisi Üzerinden
Analiz.....45-62

Seçil Okumuş

Handan: Maksadın Kızı, Külkedisi, Yahuda.....63-75

TÜRKİYE'DEKİ PARLAMENTERLERİN TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISI: NİTEL ÇALIŞMA

GENDER PERCEPTION OF PARLIAMENTARIANS IN TURKEY: QUALITATIVE STUDY

Burcu Çimen¹
Hüsniye Dinç Kaya²

ÖZ

Toplumsal cinsiyet konusu son yıllarda oldukça vurgulanan ve gündemde bulunan bir konudur. Tarihsel süreç boyunca ataerkil yapı etkisiyle ikincil konumda olan kadınlar, günümüzde halen cinsiyetçi algıya ve onun yarattığı toplumsal baskıya karşı mücadelelerini sürdürmektedirler. Türkiye'de toplumsal cinsiyet algısı, karşımıza kadına karşı şiddet, namusun kadına atfı, namus cinayetleri, cam tavan, ücret eşitsizliği gibi çeşitli şekillerde çıkmaktadır. Türkiye'deki parlamenterlerin toplumsal cinsiyet hakkındaki görüşleri de Türkiye gündemi için oldukça önemlidir. Bu araştırma; Türkiye'deki parlamenterlerin, toplumsal cinsiyet algısını belirlemek amacı ile yapılmıştır. Bu araştırma, Ocak 2022- 2023 tarihleri arasında, nitel araştırmanın fenomenolojik araştırma deseni kullanılarak tasarlanmıştır. Araştırma örneklemini TBMM'nde görev yapan milletvekillerinden çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul etmiş 21 kişi oluşturmaktadır. Görüşmeler kişisel bilgi formu ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak, bireysel olarak gerçekleştirilmiştir. Türkiye'deki parlamenterlerin toplumsal cinsiyet algısı ile ilgili 6 ana kategori belirlenmiştir. Bu kategoriler; Türkiye'deki toplumsal cinsiyet algısı, siyasette cinsiyet eşitliği, kadın politikacıların hakları, Türkiye'de parlamenter olmak, kadın politikacıların başarı durumu, siyasette cinsiyetçi söylemlerdir. Cinsiyetin kadın ve erkek olarak iki cinsten oluştuğuna, kadına ve erkeğe yüklenen rollerin farklı olduğuna, kadınların daha çok ev ve aile hayatında erkeklerin ise kamusal ve sosyal alanda aktif olduğu bununla birlikte her cinsiyetin kendi alanında daha başarılı olduğu kanısının yaygın olduğu belirlenmiştir. Bu doğrultuda kadın cinsiyete sahip parlamenterlere verilen görevlerin erkek parlamenterlere verilen görevlerden daha hafif ve alt makamlar olduğu, parlamentoda bulunma oranlarının oldukça düşük olduğu, kota uygulamasının getirilmediği ve erkek parlamenterlerin bu konudaki görüşlerinin olumsuz olduğu tüm bu görüşlerin ise toplumsal cinsiyete bağlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyet, kadın, parlamenter, siyaset, toplumsal cinsiyet

ABSTRACT

The issue of gender is a topic that has been emphasized and on the agenda in recent years. Women, who have been in a secondary position with the effect of patriarchy throughout the historical process, continue their struggle against sexist perception and the social pressure it creates. The perception of gender in Turkey appears in various forms such as violence against women, attribution of honor to women, honor killings, glass ceiling, and wage inequality. The views of parliamentarians in Turkey on gender are also very important for Turkey's agenda. This research was conducted to determine the gender perception of parliamentarians in Turkey. This research was designed using the phenomenological research design of qualitative research between January 2022 and 2023. The research sample consists of 21 people who voluntarily agreed to participate in the study among the deputies serving in the Grand National Assembly of Turkey. Since there is no set rule for the sample size in qualitative research designs and the sample size has a flexible structure that can be decided in accordance with the research question and purpose, the sample size was obtained by the method of reaching theoretical saturation. The interviews were conducted individually using the personal information form and the semi-structured interview form. Six main categories related to the gender perception of parliamentarians in Turkey have been determined. These categories are gender perception in Turkey, gender equality in politics, rights of women politicians, being a parliamentarian in Turkey, the success status of women politicians, and sexist discourses in politics. It has been determined that gender consists of two sexes, men, and women, and that the roles assigned to men and women are different, Women are more active in home and family life, while men are active in public and social spheres. However, it has been concluded that each gender is more successful in its own field. Accordingly, it has been concluded that the duties assigned to female parliamentarians are lighter and lower than those assigned to male parliamentarians, their participation rates are quite low, the quota application has not been introduced, and the views of male parliamentarians on this issue are negative, and all these views are gender related.

Keywords: Sex, woman, parliamentarian, politics, gender

¹ İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, burcu.cimen06@outlook.com, ORCID ID: 0000-0002-5675-2602

² İstanbul Üniversitesi, husnyedinc@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-8461-643X

Sorumlu yazar / Corresponding Author: Hüsniye Dinç Kaya, e-posta: husnyedinc@hotmail.com,
Gönderilme /Submitted: 17.06.2023 **Kabul/ Accepted:** 10.06.2024

GİRİŞ

Toplumsal cinsiyet; kadın ve erkek olarak iki cinsiyete verilmiş kişilik özellikleri, cinse özel yapılandırılmış rol, davranış ve sorumluluklar olarak tanımlanmaktadır. Bundan dolayı toplumsal cinsiyeti tanımlarken biyolojik farklılıklardan değil toplumun kişiden beklediği davranışlar, roller, düşünceler ve beklentilerden bahsedilir (Coşkun ve Özdilek, 2012; Ecevit ve Bayrakçeken Tüzel, 2019). Kadın ve erkeğe toplum tarafından yüklenmiş kültürel anlamlar toplumsal cinsiyet kapsamında ele alınmaktadır (Ersoy, 2009).

Kamusal anlamda yer almanın toplumsal ve kültürel koşulları eril toplum yapısı tarafından belirlenmektedir (Altındal, 2022, s.1905). Toplum tarafından kadına yüklenen eş ve anne olmak, ev işlerini yapmak, çocukları büyütmek gibi görev ya da roller, onları çoğu zaman özel alanla sınırlandırmakta, kamusal alana ve çalışma hayatına katılmalarını büyük oranda zorlaştırmakta ve hatta kimi zaman engellemektedir (Öztepe, 2023). Bunun sonucunda kadınlar ya kamusal alanın kurallarını kabul etmek zorunda kalmakta ya da kamusal alanda yer almayarak evlerinde veya kısıtlı sosyal çevrelerde sosyalleşmektedirler (Altındal, 2022, s.1905).

Kadınlara yüklenmiş, alışlagelmiş durumlar, siyaset alanında ve mekanlarında da kendini göstermektedir. Kadınların ve erkeklerin

cinsiyetlerine dayanarak verilmiş sorumluluklar erkeklerin siyasette de egemen olmasını sağlamıştır. Kadınlar nüfus açısından dünya nüfusunun yarısını oluştursalar da sosyal ve ekonomik yönden düşük seviyede olduklarından dolayı siyasette de ayrımcılığa uğramaktadırlar. Bundan dolayı erkekler siyasette daha yüksek oranda yer almakta ve üst düzey görevlerde daha fazla bulunmaktadır. Kadınlar erkeklerin yaptığı işlerin aynısını yapabilmelerine karşın fırsat eşitsizliği sebebiyle erkeklerin gerisinde kalmaktadırlar (Güldü ve Ersoy Kart, 2010).

Türkiye'de kadınlar 1930 yılında yerel yönetimlerde seçme ve seçilme hakkını elde etmelerine rağmen, günümüze kadar yüksek bir siyasal temsil düzeyine ulaşmamıştır (Kaşıkırık ve Karaoğlu, 2021, s.7). Ataerkil denetim tarafından kontrol edilen tüm siyasal partilerde açıkça görüleceği üzere kadın sorunu daima arka plana atılmış ve bu cinsiyetçi yapı sorunu görmezden gelinmiştir. Halen kadınlar, önündeki toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanarak siyaset alanında ya hiç bulunamamakta ya da erkeksi rol kalıpları çerçevesinde var olma mücadelesi vermektedirler (Altındal, 2009, s.351). Oysa nüfusun yarısını oluşturan kadınların seçimle ve atamayla gelinen tüm karar alma mekanizmalarında eşit temsili sürdürülebilir kalkınmanın ve muasır medeniyetler seviyesine ulaşmanın kritik göstergelerinden biridir (Kaşıkırık ve Karaoğlu, 2021, s.95).

Dünyada ve Türkiye’de kadınların yakın geçmiş dışında siyasete dahil olmadığı bir düzen hâkim olmuştur. Kadınların siyasette yer edinmeye başlamaları ve varlıklarını giderek artırmaları söz konusu olsa da kadınların siyasette önemli görevlere gelmelerini engelleyen yaklaşımın terk edildiğini söylemek güçtür.

Türkiye’de kadınlar ilk kez 1934 yılında yerel seçimlere ve 1935 yılında genel seçimlere katılabılmıştır. Türkiye tarihinde seçilmiş toplam 10.781 milletvekilinin sadece 494’ü yani %4,58’i kadın olabılmıştır (Deniz, 2007).

Türkiye’de kadın erkek eşitliği savunuculuğunun güçlü ve belirleyici hale gelişi 1990’ları bulmuştur. Bu dönemde kadınların siyasal haklarını ne kadar kullanabildiğine bakılırsa, bu konuda Türkiye’nin durumu çarpıcıdır. Özellikle kadınların parlamentodaki siyasal temsilinin düşüklüğü, bütün dünya ülkeleriyle karşılaştırıldığında, sorunun boyutlarını daha açık olarak gözler önüne sermektedir. Parlamentolar Arası Birlik’in (IPU) 2002 verilerine göre, kadınların temsili açısından dünya ortalaması %14,5; Avrupa ortalaması %16,8 iken Türkiye’de bu oran %4,4’de kalmıştır. Aynı veriler 2017 yılında sırasıyla %23,6 ve %27,2 olmuştur. Türkiye’de bu oran ancak %14,7’ye yükselbilmiştir. Bu oran ile Türkiye, toplumsal ve kültürel açıdan daha ileri olmakla övüldüğü Arap ülkelerinden (%17,5) bile geride kalmıştır.

Günümüzde Türkiye’de hekimlik, avukatlık, mimarlık, akademisyenlik gibi kariyer mesleklerde görev yapan kadınların oranının yüzde 30-40’larda olduğunu düşündüğümüzde bu potansiyelin siyasal temsile ve kamu kurumları yönetimlerine eşit yansımadağını görmekteyiz. 24 Haziran 2018 Genel Seçimlerinde TBMM’de kadın temsilci oranı %17,1 ile yasama tarihinin en yüksek oranına sahip olmuştur (Sancar ve ark., 2018).

Erkek üstünlüğünün yaygınlığına ilişkin uluslararası kurumların hazırladığı veriler açısından tek önemli endeks Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’nın Toplumsal Cinsiyet Normları Endeksi’dir. Bu endeks göre dünya nüfusunun yüzde 80’inden fazlasını kapsayan 75 ülkeden verilerle hazırlanmış bir analiz ve toplumsal inançların politika, iş ve eğitim gibi alanlarda cinsiyet eşitliğini nasıl engellediğini ölçmektedir. Endeks, erkekler ve kadınlar arasındaki eşitsizliğin ortadan kaldırılması yolunda yıllar içinde mesafe kat edilmesine rağmen, erkeklerin ve kadınların %90’ının kadınlara karşı bir tür önyargıya sahip olduğunu ortaya koyarken, kadınların eşitliğe ulaşma yolunda karşılaştığı görünmez engellere dair de yeni ipuçları vermektedir (Sancar, 2020). Endeks verilerine göre dünya, kadın ve erkek nüfusun en az yarısı, erkeklerin kadınlardan daha iyi politik lider olduğunu; %40’tan fazlası erkeklerin daha iyi iş yöneticisi olduğunu ve iş bulma sıkıntısı olduğunda erkeklerin öncelik

hakkı olması gerektiğini düşünmektedir (Sancar, 2020; Sancar ve Göç-Bilgin, 2021).

Türkiye’de 2018 yılında yapılan genel seçimlerde kadın milletvekili oranı %17,41’dir. Bu oranlar kadınların siyasette temsil edilmesine dair toplumsal cinsiyetin etkili olduğunu destekler niteliktedir. Gelişmiş ülkelerde bu oranlar daha yüksek olsa da (İsveç %47,3; Finlandiya %41,5; Norveç %40,8; Danimarka %37,4) yine de erkek egemen sistemin sürdüğü bilinmektedir (TBMM, 2018; Akarçay, 2019; BBC News Türkçe, 2018).

Bu çalışma, toplumsal cinsiyet konusunda Türkiye’de önemli bir görevde olup ulaşılması zor olan makamlardaki kişilerin görüşlerini yansıtması açısından literatüre katkı sağlayacaktır. Bu araştırma; Türkiye’deki parlamenterlerin, toplumsal cinsiyet algısını belirlemek amacı ile yapılmıştır.

2. GEREÇ VE YÖNTEMLER

Araştırmanın Türü

Çalışma nitel araştırma modelinde parlamenterlerin toplumsal cinsiyet algılarını belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve belge analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak

tanımlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Zamana, kültüre göre değişim gösteren toplumsal cinsiyet algısının kavranabilmesi için bu çalışma nitel araştırma yöntemi ve olgubilim (fenomenolojik) araştırma deseni kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Fenomenolojik desen bireylerin yaşadığı deneyimleri detaylı bir şekilde araştırmayı ve bu deneyimleri nasıl anlamlandırdıklarını ortaya çıkarmayı amaçlayan nitel bir metodolojidir. Fenomenolojik desen, araştırmacıya bireylerin kişisel deneyimlerini anlama ve yorumlama imkânı sunar (Yalçiner, 2019).

Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Niteliksel araştırmalarda, araştırma evreninin değişkenleri üzerine genellemelere varmaktan öte, küçük ölçekli bir çalışma ile ayrıntılı bir kavrayış amaçlanır. Ayrıca niteliksel araştırmalarda örneklem büyüklüğü için belirlenmiş bir kural bulunmaz. Nitel araştırmalarda araştırmada yer alan kişinin hakkında kapsamlı bilgilerin edinilmesi örneklem büyüklüğüne dair karar vermede genel kuraldır ve örneklem için yeterli sayı ve doyuruculuk esastır (Creswell, 2015; Yalçiner, 2019). Bundan dolayı örneklem büyüklüğü, araştırmacının toplanan verilerden dolgunluk sağlaması; teorik dolgunluk, yani verilerin yenilenmesi ve ek verilerin elde edilememesi ile sınırlandırılmaktadır (Aksayan vd, 2002; Kümbetoğlu, 2008).

Niteliksel araştırma tasarımları, örneklem büyüklüğü için belirlenmiş bir kuralın olmadığı, araştırma sorusu ve amacı doğrultusunda örneklem büyüklüğüne karar verilebilen, esnek bir yapıya sahiptir. Bu nitelikteki araştırmaların genellikle 5 ile 25 katılımcı gerektirdiği küçük bir örneklem grubu seçilerek araştırmanın yürütüldüğü belirtilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). TBMM’de 582 parlamenter olup bu parlamenterlerin %17,35’i (n=101) kadın, %82,65 (n=481)’inin erkek olduğu saptanmıştır. Bu çalışmada örneklem büyüklüğüne teorik doygunluğa ulaşma yöntemi ile ulaşılmıştır. Bu bağlamda araştırmanın çalışma grubunu araştırmaya katılmaya gönüllü olan parlamenterler oluşturmuştur.

Katılımcıların demografik bilgilerine ilişkin verilerin frekans analizi yapılmıştır. Buna göre katılımcıların 15’i (%71,4) erkek, 6’sı (%28,6) kadındır. Katılımcıların yaş grubu dağılımları; 10 katılımcı (%47,6) 46-55 yaş grubunda ve 8 katılımcı (%38,1) 56-65 yaş grubu aralığındadır. Öğrenim düzeyi dağılımı; 13’ü (%61,9) lisans mezunu, 7’si (%33,3) yüksek lisans mezunu ve 1’i (%4,8) doktora mezunudur. Katılımcıların asıl mesleklerine ilişkin; en yoğun meslek 8 katılımcı (%38,1) ile avukat, 3 katılımcı (%14,3) iş insanı, 2 katılımcı (%9,5) öğretmen ve 2 katılımcı (%9,5) sadece milletvekili olarak belirtmiştir. Katılımcıların yaşadıkları bölgeye ilişkin olarak en yoğun il Ankara’dır (%66,7) ve ardından %14,3 ile İstanbul’dur. Çalışmaya

katılanların evlilik durumlarına ilişkin ise; tamamının (%100; n=21) medeni durumu “evli” ve çocuk sahibidir. Çocuk sayısı yoğun olarak 3 (%42,9; n=9) ve 2 (%33,3; n=7)’dir. Katılımcıların evlilik yılı yoğun olarak yani %85’inin 15 yılı ve üzeridir.

Verilerin Toplanması

Araştırmadaki verilen toplanması için Şubat-Haziran 2022 tarihleri arasında katılımcılarla yüz yüze görüşme yapılmıştır. Katılımcıların kendilerinden kişisel bilgi formlarını doldurmaları istenmiştir. Sonrasında yedi açık uçlu soruyu içeren yarı yapılandırılmış görüşme formu soruları katılımcılara sorulmuş ve cevapları ses kaydı veya yazı ile kaydedilmiştir.

Ses ve Görüntü Kayıt Cihazı: İzin veren parlamenterlerden ses kaydı alınmıştır. Bazı parlamenterler ise soru-cevap şeklinde araştırmacı ile konuşarak not alınmasını kabul etmiştir. Görüntü kaydı yapılmamış fakat bazı görüşmeler sonrasında fotoğraf çekimi yapılarak kayıt alınmıştır.

Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu: Araştırma hususunda bilgilendirilme yapılmış, bilgilendirme sonrasında çalışmaya katılmayı kabul eden milletvekillerine Bilgilendirilmiş Onam Formu ’nu imzalamaları istenmiştir. Onamı alınan milletvekilleri çalışmaya dahil edilmiştir.

Kişisel Bilgi Toplama Formu ve Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu: Veriler

derinlemesine görüşme yöntemi, ses kaydı cihazı ve yazı aracılığıyla toplanmıştır. Derinlemesine görüşme, nitel araştırmalarda en sık kullanılan veri toplama aracıdır. Karmaşık ve insanların duyarlı oldukları konuların bire bir görüşülerek derinlemesine incelenmesidir. Bireylerin deneyimlerine, tutumlarına, görüşlerine, şikayetlerine, duygularına ve inançlarına ilişkin bilgi elde etmek için etkili bir yöntemdir. Veri toplama aracı olarak kişisel bilgi formu ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Kişisel bilgi toplama formu parlamenterlerin kişisel özelliklerinin (meslek, çocuk sayısı, ikametgâh, cinsiyet vb.) sorulduğu 10 sorudan oluşmuş bir formdur. Yarı yapılandırılmış görüşme formu ise parlamenterlerin toplumsal cinsiyet algısını ölçecek 7 açık uçlu sorudan oluşmaktadır. Nitel araştırmalarda yarı yapılandırılmış görüşme formunun kullanılması konuya dair birçok görüş elde etmek için ve esnek cevaplar alabilmek için kolaylık sağlamaktadır.

Verilerin Değerlendirilmesi

Verileri analiz etme, sorulara verilen cevapları yorumlama sürecidir. Veri anlamını yorumlama, katılımcıların verdiği cevaplar ile daha önceden yapılmış çalışmalarını kıyaslamayı ve yorumlamayı kapsamaktadır. Mevcut çalışmadan elde edilen cevaplar öncelikle harfi harfine yazılmıştır. Her bir katılımcı parlamenter için ortalama 3 sayfa cevap bilgisayar ortamında

yazıya dökülmüştür ve toplamda 74 sayfa metin oluşmuştur. Cevaplardaki ifadeler anlamları açısından kodlanmış, kodların benzerliğiyle kategoriler ve alt kategoriler belirlenmiştir. Kategoriler ve alt kategorilerin uygunluğunu değerlendirmek için konu ile ilgili 2 akademisyenden destek alınmıştır. Verilerin değerlendirilmesi yaklaşık iki buçuk ay sürmüştür. Demografik verilerin analizinde tanımlayıcı istatistikler, nitel verilerin analizinde betimsel analiz kullanılmıştır. Görüşme yapılan ya da gözlenen bireylerin ifadelerini çarpıcı bir şekilde yansıtmak için doğrudan alıntılara daha fazla yer verilmiştir. Veriler, MAXQDA Analytics Pro Nitel Veri Analizi Programına aktarılarak kodlama yapılmıştır. Çalışma Consolidated Criteria for Reporting Qualitative Research (COREQ) kontrol listesine göre raporlanmıştır.

Etik İzin

Çalışma için öncelikle Sabahattin Zaim Üniversitesi Etik Kurulu'ndan etik izin alınmıştır (İzin Tarihi-31.08.2022 Sayı-2022/07). Ayrıca çalışmanın gerçekleştirildiği kurum olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden kurum izni sözlü olarak alınmıştır. Yüz yüze görüşme tekniği ile yapılan derinlemesine görüşmelerde katılımcılardan hem sözlü hem de yazılı onam (aydınlatılmış onam) alınmıştır. Ayrıca görüşmeler esnasında, katılımcıların izni ile ses kaydı veya yazılı kayıt alınmıştır. Çalışma

Helsinki Deklarasyonu Prensipleri 'ne uygun şekilde gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın sınırlılıkları

Fenomenoloji araştırmaları, bir olguyu daha kapsamlı anlamamıza ve tanımlamamıza yardım edecek ve olgu ile alakalı açıklamalar, örnekler ve yaşanmışlıklar ortaya çıkarırken kesin ve herkesçe kabul edilebilecek sonuçlar ortaya koymamaktadır. Ayrıca sonuçlar tüm topluma genellenememektedir. Bu çalışmada karşılaşılan

bir diğer sınırlılık ise toplumsal cinsiyet kavramının hassas bir konu olması nedeniyle bazı parlamenterlerin görüş bildirmekten kaçınmaları olmuştur.

3. BULGULAR

Katılımcılara İlişkin Niteliksel Bulgular

Araştırmada; görüşme kapsamında 6 tema, 15 üst kategori ve 40 alt kategori belirlenmiştir (Tablo 1).

Tema	Kategori	Alt Kategori
Türkiye’deki Toplumsal Cinsiyet Algısı	Cinsiyet Tanımları	Biyolojik cinsiyet
		Geleneksel cinsiyet
	Roller	Geleneksel roller
		Toplumsal roller
	Eşitlik	Kültürel roller
		Fırsat eşitliği
Siyasette Eşitliği	Ayrımcılık	Ayrımcılık
		Kadına yönelik pozitif ayrımcılık
		Sınıfsal ayrımcılık
	Eşitlik	Geleneksel ayrımcılık
		Fırsat eşitliği
		Tam eşitlik
Kadın Politikacıların Hakları	Temsiliyet/ Seçilme	Nispi eşitlik
		Eşitsizlik
	Eşitlik	Temsiliyet oranı
		Temsiliyet şansı
		Hukuki eşitlik
		Tam eşitlik
Türkiye’de Parlamenter Olmak	Toplumsal	Eşitsizlik
		Toplumsal normlar
		Geleneksel beklentiler
	Kültürel	Cinsiyet eşitliği
		Ebeveynlik rolleri
		Ataerkil
Kadın Politikacıların Başarı Durumu	Atfedilen Başarı Türleri	Niteliksel başarı
		Mental-duygusal başarı
		Rol model kadınların başarısı
		Cinsiyet rollerine dayalı başarı
	Kadınlara Yönelik Uygulamalar	Kadın kotası
		Kadın kolları örgütlenmeleri
Siyasette Cinsiyetçi Söylemler	Kadınları Küçümseyen Söylemler	Kadın gibi ağlama
		Erkek gibi kadın
		Hitaplarda “kadın” vurgusu
	Erkekleri Yücelten Söylemler	Erkek işi
		Adam gibi
		Adam ol
	Cinsiyete Dayalı Ayrımcı İfadeler	Kadınlara pozitif ayrımcılık
		Cinsiyetçi hitaplar
		Cinsiyetçi argo söylemler
	Kadın-erkek fırsat eşitliği	

Araştırmada ilk olarak “Türkiye’deki Toplumsal Cinsiyet Algısı” teması altında Cinsiyet

Tanımları üst kategorisi; Biyolojik cinsiyet ile Geleneksel cinsiyet alt kategorileri; Roller üst

kategorisi altında Geleneksel roller, Toplumsal roller ve Kültürel roller alt kategorileri; Eşitlik üst kategorisi altında Fırsat eşitliği, ayrımcılık ve ataerkil alt kategorileri belirlenmiştir.

Toplumsal roller vurgusu yapan katılımcılar şu ifadeleri aktarmıştır:

“Dünyada da Türkiye’de de toplumsal kadın ve erkeğe cinsiyete dayalı farklı sorumluluklar yükler. Toplumun bireyden beklentileri olur, bu sorumluluk ve beklentiler kadın ve erkeğe arasında eşitsizliğe yol açabilir. Halbuki kadın ve erkek yaşama katılmada ve haklarda eşit olmaları gerekir. Ülkemizde bu yolda çok önemli gelişmeler sağlanmıştır. Toplum dinamik bir yapı, bu yapıda çok daha fazla gelişmelerde olması gerekir. Bu hem kanunlarda bu yaklaşımın olması hem de vatandaşlarımızın ruh yapısına bu yaklaşımın yerleşmesi ile mümkündür” (K10).

“Toplumsal cinsiyeti toplumun cinsiyetlere atfettikleri özellikle ilişkilidir. Örneğin kadınların hassas, sevecen, bağımlı olması beklenirken erkeklerin ise atılgan, güçlü, saldırgan olmasının beklenmesi gibi yani kadınlardan başka erkeklerden başka özelliklerin beklenmesidir. Diğer bir ifadeyle, toplumun etkisiyle kadın ve erkeklerin nasıl olması gerektiğine ilişkin zihinlerimizde oluşturduğumuz sabit resimleri çağırıyor” (K12).

Toplumsal roller genellikle ideal erkekle kadın arasında bulunması gerektiğine inanılan farklılıklarla ilgilidir. Bu farklılıkların hayata yansıyan boyutunu göstermektedir. Bu araştırma bulguları, parlamenterlerin insanının toplumsal cinsiyet bağlamında sahip olduğu düşünce ve tutumların neler olduğunu, bu düşünce ve tutumların cinsiyet rollerinin şekillenmesine ve bireylerin cinsiyet temelinde ayrışmasına nasıl yansıdığını tespit etmektedir. Kuşku yok ki, olgu tanımlanır ve toplumsal roller bağlamında şekillenen sorunların kaynağı ve niteliği anlaşılırsa, çözüm önerilerinde bulunulması kolaylaşacaktır.

Biyolojik cinsiyet ile ilgili katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Toplumsal cinsiyet yani herkesin kabul ettiği cinsiyet gibi anlaşılıyor ama kamuoyunun anladığı farklı bir şey, insanlar kadın ve erkekten oluşur toplumsal cinsiyeti anlatmaya çalışanlar yaratılıştan değil hissettiği gibi bir cinsiyete sahip olmaz düşüncesini ortaya koymaya çalışıyorlar bunu doğru bulmadığımı ifade ediyorum” (K5).

“Toplumsal cinsiyet kavramı yaradılışın gereği olarak. Kadın ve erkek olmak üzere iki farklı cinsiyet kavramını ayrıştırmaktadır” (K11).

Biyolojik cinsiyet, kadın ve erkek arasındaki anatomik farkı ifade ederken, toplumsal cinsiyet; kadın ve erkek arasındaki toplumsal inşa farkını ifade etmektedir. Bu kavramların bazı

katılımcılar tarafından doğru tanımlandığı bazılarında ise birbirine karıştırıldığı gözlenmiştir. Cinsiyet, bireyin kadın ya da erkek oluşunun biyolojik, fizyolojik ve genetik boyutlarını ifade etmektedir. Temelde cinsiyet, kadın ve erkeğin biyolojik farklılıklarını ifade eder. Örneğin, bebeğin cinsel organına göre biyolojik cinsiyetinin ayrımı yapılı ve kimliğine işlenir. Kişinin biyolojik cinsiyetine göre toplumun oluşturduğu ve günlük yaşamda kadın ya da erkek olmaktan bahsedilen kavram ise toplumsal cinsiyeti ifade eder (Bakırcı, 2019).

Bazı katılımcılar ise bunu bir adım öteye taşıyarak ülke içerisindeki farklı kültürler bulunduğunu ve her birinin kültürel rol ve beklentilere sahip olduğunu vurgulamıştır. Kültür kavramı ile toplumsal cinsiyet arasında doğrudan bir ilişki vardır. İnsanlık tarihi boyunca her toplumun toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin oluşturduğu bir değer, norm ve anlamlar bütünü vardır. Bütün toplumların buna ilişkin olarak her bireyin toplumsal cinsiyet rollerinden beklenen rol davranışları bulunmaktadır. Her toplum alışkanlıklarını veya geleneklerini devam ettirmekten yanadır. Her toplum içerisindeki toplumsal cinsiyet rolleri de bu alışkanlıklar veya gelenekler neticesinde öğrenme ve öğretme şeklinde kazandırılır (Şahin, 2019). Buna ilişkin olarak şu ifadeler aktarılmıştır:

“Türk kültürü de İslam dini emri de kadınlara değer vermek, kıymet vermek düsturuna haizdir. Türkiye’de bölgelerimize göre toplumsal cinsiyet algısı farklılık gösterebiliyor, kültüre göre farklılıklar var elbette” (K1).

“Toplumsal cinsiyet bana kadın ve erkeğin toplumun beklentileri doğrultusunda şekillenen farklılığını çağrıştırıyor. Türkiye’de zengin bir kültürel çeşitlilik olduğundan her kesimde farklı bir yankı uyandırdığını biliyorum” (K15).

“Siyasette Cinsiyet Eşitliği” teması altında Ayrımcılık üst kategorisi; Kadına yönelik pozitif ayrımcılık, Sınıfsal ayrımcılık ile Geleneksel ayrımcılık alt kategorileri; Eşitlik üst kategorisi altında Fırsat eşitliği, Tam eşitlik, Nispi eşitlik ve Eşitsizlik alt kategorileri belirlenmiştir. Bu doğrultuda görüş belirten katılımcılar şu ifadeleri aktarmıştır:

“Bu soruyu daha çok kadın siyasetçilerimiz cevaplamalı diye düşünüyorum. Bizler kadınların siyasi hayata katılımları hususunda Ak Parti olarak onları destekliyor, her hususta yardımcı olmaya çalışıyoruz. Son dönemde partimiz 54 kadın milletvekili ile TBMM’de temsil edilmektedir. 600 parlamentere sahip TBMM’de toplam kadın milletvekili sayısı ise 101’dir.Yani %50 kadın milletvekili AK Parti çatısı altında siyaset yapmaktadır. Çanakkale özelinde ise; sadece son 5 yıla baktığımızda partimizin il başkanının kadın olması, mevcut milletvekilimizden birinin kadın olması ve her

dönem belediye meclis ve il genel meclis üyeleri arasında onlarca kadın siyasetçimizin yer alması uyguladığımız politikaların ve verdiğimiz desteğin bir göstergesidir” (K1).

“Politika içerisinde herhangi bir cinsiyet ayrımcılığı olduğuna inanmıyorum. Aksine bir cinsiyet eşitliği bulunmaktadır. Günümüz siyasetinde kadınlarımız da erkeklerimizde muhtarlıklardan başlamak üzere şartlarını sağladığı her alanda aday olabilmekte ve seçilebilmekte olduğunu görüyoruz. Bu durumda cinsiyet politikada cinsiyet ayrımcılığı olmadığını bizlere göstermektedir” (K21).

K15 ise kendi sosyal çevresindeki cinsiyet eşitliği algısı dahilinde yanıt vermiştir:

“Benim yetiştirilme şeklimde kadın veya erkek şunu yapar/yapamaz diye bir düşünce olmadı. Böyle bir algıyla büyümediğim için, siyasette ya da herhangi bir alanda kadınlar ile erkekler arasında bir ayırım olduğunu düşünmüyorum” (K15).

Erkek egemenliği olduğunu belirten katılımcılar ise şu ifadeleri aktarmıştır:

“Siyasette cinsiyet eşitliği düşünmüyorum öyle olsaydı mecliste milletvekili aritmetiği eşit olurdu. Fakat bizde %17,41 kadın %82,59 erkek milletvekili bulunmaktadır” (K9).

“Şöyle sadece siyasette değil her yerde cinsiyet ayrımcılığı olduğunu düşünüyorum. Kadınlarında bu konuda her zaman için ikinci

plana atıldığını düşünüyorum şöyle siyasette kadınlara her zaman tam bir görev verilmediğini hani ilk önce verilecek görevlerde, önce erkekler değerlendiriliyor sonrasında da hadi yapalım bunu da bir bayana verelim dediklerini hissederek o şekilde düşünüyorum bizi her zaman ikinci planda düşünüyorlar, mesela kadın erkek eşitliği komisyonunda bile kadınların ağırlıklı olduğunu görebiliyorsun ama diğer komisyonların hepsinde erkekler ön planda siyasette bu böyle” (K14).

Günümüzde siyasette cinsiyet eşitsizliği devam etmekte olup kadının siyasal katılımı hala erkeklerle eşit düzeye gelememiştir. Çoğu toplumda, uzun süreler, yasal düzenlemelere rağmen siyasetin erkeklere ait bir iş olduğu anlayışı egemen olmuştur. Kadınların siyasal bakımdan erkeklerle eşit olduğu görüşü yaygınlaştıktan sonra da çok sayıda sosyal ve ekonomik faktör, kadınların siyasal katılmasını azaltıcı yönde etkide bulunmuştur. Özellikle seçilme hakkından yararlanma ve siyasal karar mekanizmalarında yer alma konusunda cinsler arası eşitsizlik geçmişte olduğu gibi yüzyılımızda da hala devam etmekte ve kadınlar ikincil konuma itilmektedir. Kadın, aday olarak siyasette yer alma cesaretini gösterememektedir. Kadının özel alanın dışında kamusal alanda erkeğe göre daha az yer alabilmesi; siyasi ilgi eksikliği, eğitim seviyesinin düşüklüğü, gelir düzeyinin düşüklüğü, yasalardaki ayrımcı hükümler, ailevi sorumluluklar, ayrımcı cinsel

yargılar, cinsiyet rollerinin sosyalleşmesi ve siyasal sistemlerle yeterince bağ kuramamaktan kaynaklanmaktadır (Erzen, 2019).

“Kadın Politikacıların Hakları” teması altında Temsiliyet/ Seçilme üst kategorisi; Temsiliyet oranı ile Temsiliyet şansı alt kategorileri; Eşitlik üst kategorisi altında Hukuki eşitlik, Tam eşitlik ve Eşitsizlik alt kategorileri belirlenmiştir.

Eşitlik vurgusu yapan katılımcılar genel olarak hukuki eşitlik kavramı çerçevesinde yanıt vermişlerdir. K18 ise rol model kadın politikacıları işaret ederek eşitlik vurgusu yapmıştır. Bu doğrultuda katılımcılar şu ifadeleri aktarmıştır:

“Ülkemizde kadınlara seçme ve seçilme hakkı batılı ülkelerden çok daha önce verilerek bir hak olarak sağlanmıştır. Her siyasi parti kadın ve erkek seçmene bu konuda yeterli hakkı tanımaktadır” (K11).

“Hiçbir fark görmüyorum. Kadın politikacıların da erkek politikacıların da her alanda siyaset yapabildiklerine ve başarılı olabildiklerine şahit olmaktayız. Kadın bakan, başbakanlar olduğu gibi bu görevleri yapan erkekler de var” (K18).

“Politika içerisinde ister kadın ister erkek olsun, alanında uzman herkes eşit haklara sahiptir. Uygulamalarda da gördüğümüz üzere işinin ehli olduğu sürece politikanın her kademesinde ister parti yönetimleri olsun ister parlamentoda olsun, isterse kabinede olsun herkese görev verildiğini net bir şekilde görebiliyoruz” (K21).

“Günümüz koşullarında siyasal hayatta kadın politikacıların erkek politikacılar ile karşılaştırıldığında eşit haklara sahip olduğu izlenimi hakimdir. Ancak toplumsal cinsiyetin dayatmış olduğu zorluklar nedeniyle özellikle eril gücü elinde bulunduran iktidar kadın öznesini erkek formel yapısına kavuşturmaya itmektedir. Kadın lider profilleri göz önüne alındığında kısa saçlı, bakın karakterli ve eril enerjisi yüksek aktörlerin siyaset sahnesinde başarılı olabileceği kanısı yüksektir” (K20).

Türkiye’de kadın hakları konusunda yasal düzenlemeler bulunmaktadır. Ancak anayasada eşit konumda yer almalarına karşın bazı haklardan kadınlar yeterince yararlanamamaktadır. Siyasi haklar da bunların başında gelmektedir. Kadın politikacıların hukuken eşit haklara sahip olduğu görüşü yaygın olmasına karşın önemli görevlerde yer alan kadın politikacı sayısının azlığı kadınların cinsiyet açısından dezavantajlı konumda olduklarını göstermektedir.

“Türkiye’de Parlamenter Olmak” teması altında Toplumsal üst kategorisi; Toplumsal normlar, Geleneksel beklentiler ve Cinsiyet eşitliği alt kategorileri; Kültürel üst kategorisi altında Ebeveynlik rolleri ile Ataerkil alt kategorileri belirlenmiştir. Bu doğrultuda görüş belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Parlamenter olmanın doğası gereği zorlukları var. Kadın olmanın ailede sorumlulukları çok

fazla. Bundan kaynaklı ekstra bir külfeti olduğunu düşünüyorum” (K15).

“Yani kendim için yani bir erkek parlamenter olarak yaşadığım bir güçlüğü ifade edemem yani her hangi bir güçlük yaşadığımı söyleyemem , ama kadınların yani kadın politikacıların bireysel olarak değişebilir genel olarak kadın milletvekillerinin yaşadığı güçlükler içinde bir şey söylemem yani kendi özel şartları itibari ile güçlükleri olabilir ama parlamenter olarak parlamenter sıfatı ile herhangi bir ortamda yer almasına mani olacak bir durum görmüyorum yani özel şartları hakikatten şimdi erkek parlamenterler çocukları ile aileleriyle sorunları varsa daha çok anneleri eşleri ilgileniyor yürütüyor” (K2).

“Ben bir erkek olarak cevap veriyorum yaşadığım güçlükler yok” (K16).

Türkiye’de erkek parlamenterlerin parlamenter olmak ile ilgili sorun yaşamadıkları ancak kadınların farklı rollerinin (ebeveyn olmak, aile sorumlulukları gibi) olması nedeniyle kadın parlamenterlerin zorlandıkları ve ekstra güç sarf etmeleri gerektiği vurgulanmaktadır.

“Kadın Politikacıların Başarı Durumu” teması altında Atfedilen Başarı Türleri üst kategorisi; Niteliksel başarı, Mental-Duygusal başarı, Rol model kadınların başarısı ve Cinsiyet rollerine dayalı başarı alt kategorileri; Kadınlara Yönelik Uygulamalar üst kategorisi altında Kadın kotası

ile Kadın Kolları örgütlenmeleri alt kategorileri belirlenmiştir.

“Önceki dönem Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Gaziantep’in İlk kadın Milletvekiliği ve şimdi ise Gaziantep Büyükşehir Belediye Başkanlığı görevini yürüten Fatma Şahin başarılı bir arkadaşımız. Kendisinin gerek bakanlığında gerekse diğer görevlerinde yaptıkları ile tüm kadınlara ilham olabilecek bir siyasi hayata sahip olduğunu düşünüyorum” (K4).

“Evet başta Fatma Şahin benim için çok güzel bir örnektir seçmenleri tarafından çokça sevilir şu an belediye başkanı olarak çok da güzel faaliyetler yürüttüğünü biliyorum” (K14).

“Türkiye’de kadın parlamenterler elbette başarılıdırlar. Ülkemiz siyasi hayatına damga vurmuş kadın parlamenterlerimiz vardır. İsim vererek birisini diğerine tercih etmeyi doğru bulmuyorum” (K18).

Parlamenterlerin genellikle birkaç başarılı kadının ismini zikrettiği ve ne yazık ki başarılı olarak nitelendirdikleri kadın sayısının azlığı dikkat çekmektedir. Bu durum kadınların önemli görevlere getirilmediklerini göstermektedir. Türkiye’de siyasal kararlara katılımında toplumsal cinsiyet eşitliğinin gerçekleşme düzeyini belirleyen temel faktör siyasal partilerin ideolojileri ve eşitlik politikalarını uygulama kararlılığıdır. Bunun yanı sıra, seçim sisteminin, kadın adayların yer almasına daha fazla olanak

tanıyan “geniş bölge-liste usulü-oranlı temsil” usulüne göre yapılıp yapılmadığı; seçimlerde kadın aday oranı ve kadın adayların listedeki yeri (fırsat eşitliği) ve siyasal partilerin aday listelerinde cinsiyet/kadın kotası uygulayıp uygulamadığı da diğer belirleyici faktörlerdir (Sancar ve ark., 2018).

Son olarak da “Siyasette Cinsiyetçi Söylemler” teması altında Kadınları Küçümseyen Söylemler üst kategorisi; Kadın gibi ağlama, Erkek gibi kadın ile Hitaplarda “kadın” vurgusu alt kategorileri; Erkekleri Yücelten Söylemler üst kategorisi altında Erkek işi, Adam gibi ile Adam ol alt kategorileri ve Kadın-erkek fırsat eşitliği üst kategorisi belirlenmiştir.

“Kadınlara haksızlık yapıyorsunuz, kadınları hor görüyorsunuz diye ifade kullanıyorlar bu açıkçası bir istismar tarzı istismar cümleleri yani bir cinsiyet üzerinden siyaset yapılması istismarında var olduğunu ortaya koyan önemli özellikler diyebiliriz” (K5).

“Bu konuda son yıllarda oldukça gelişme kaydedildiği için çok cinsiyetçi yaklaşım olmakla birlikte, erkek milletvekilleri bazen kadın vekilsin, kadın olduğunu bil ona göre konuş gibi cümleleri kuranlar oluyor” (K10).

“Adam gibi” kalıbı toplumun her kesiminde olduğu gibi siyasette de kullanılıyor” (K4).

“Erkek gibi kadın, adam gibi siyasetçi gibi toplumsal cinsiyetçi söylemlerle çok fazla karşılaşıyoruz” (K12).

Siyasette oluşan bu cinsiyetçi söylemler, kadınların, siyasi alandan uzaklaştırılmasına, toplumsal cinsiyet eşitliği kavramının içinin boş kalmasına ve toplumsal düzene dair verilecek kararlarda eşit söz hakkına sahip olamamasına neden olmaktadır. Siyaset, eril unsurlardan beslenen bir alandır. Hem iktidar hem muhalefet, çatışma konusu üzerinden cinsiyetçi söylemlerde bulunmaktadır. Böylece taraflar, bireylerin siyasi kararlarını kontrol edebilmek adına hegemonik bir ortam oluşturarak yönlendirme yapabilmektedir. Böylelikle, erkeklik ve erkek cinsiyeti siyasal otoritelerin elinde önemli bir kaynak haline gelmektedir (Ünüvar, 2021; Memiş, 2017).

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde en sık tekrarlanan kelime "kadın"dır. Kadın dışında "cinsiyet", "erkek", "Türkiye", "toplumsal", "siyaset", "güçlükler", "eşitlik", "ayrımcılık", "hak", "temsil", "fırsat", "eril", "kota", "pozitif", "yazık", "anne" kavramları en sık kullanılan kelimeler olarak öne çıkmaktadır.

4. TARTIŞMA

Araştırmamızın bulguları toplumsal cinsiyet kuramlarından toplumsal cinsiyet şeması kuramı ile paralellik göstermektedir. Toplumsal cinsiyet şeması kuramı; kendilik oluşumu ve tüm bilgiyi kültürün kadına ve erkeğe yüklediği kodlardan aldığını, kadınların ve erkeklerin toplumdaki yeri, yapacakları işlerin cinsiyetlerine göre ayrıştırıldığını, çocukların kadın ve erkeğe

verilen görev ve sorumluluklar çerçevesinde geliştiğini savunmaktadır. Bu kurama göre birey çevreden gelen bilgileri mevcut cinsiyet temasına göre uyarlar ve kodlar. Örnek verecek olursak erkeklerin güçlü olmalarını gerektiği düşüncesi kızların ise nazik olmaları gerektiği düşüncesi çocukluktan itibaren kişilerin kodlarına işlenir. Çocukların benlik kavramları cinsiyete göre gelişmiş ve zihinlerinde farklı iki cinsiyet teması yaratılmıştır (Dökmen, 2010).

Araştırmada katılımcıların toplumsal cinsiyet algısına ilişkin olarak algıladıkları bazı farklılıklar belirlenmiştir. Toplumsal cinsiyetin toplumun kişilere attığı roller ve beklentileri üzerinden algılandığı görüşü oldukça yaygındır. Bazı ifadelerde bu algının sadece Türkiye’de değil Dünyanın her yerinde geçerli olduğu vurgulanmıştır. Bu doğrultuda toplumsal ve kültürel roller ile biyolojik cinsiyet kavramlarının ön plana çıktığı ve toplumsal cinsiyet şeması kuramı ile paralellik gösterdiği anlaşılmıştır.

Toplumsal roller vurgusu yapan katılımcılar şu ifadeleri aktarmıştır: “Dünyada da Türkiye’de de toplumsal kadın ve erkeğe cinsiyete dayalı farklı sorumluluklar yükler. Toplumun bireyden beklentileri olur, bu sorumluluk ve beklentiler kadın ve erkeğe arasında eşitsizliğe yol açabilir. Halbuki kadın ve erkek yaşama katılmada ve haklarda eşit olmaları gerekir. Ülkemizde bu yolda çok önemli gelişmeler sağlanmıştır.

Toplum dinamik bir yapı, bu yapıda çok daha fazla gelişmelerde olması gerekir. Bu hem kanunlarda bu yaklaşımın olması hem de vatandaşlarımızın ruh yapısına bu yaklaşımın yerleşmesi ile mümkündür” (K10, Kadın).

Çalışmaya katılan parlamenterlerin yaklaşık %75’i erkektir. Katılımcıların yaş grupları, genel itibarıyla 46-65 arasındadır. Öğrenim düzeyleri çoğunlukla lisans mezunu bununla birlikte yüksek lisans ve doktora mezunları da bulunmaktadır. Katılımcıların asıl meslekleri genellikle avukat, öğretmen, iş insanıdır. Katılımcıların en yoğun yaşadıkları bölge TBMM bulunmasından kaynaklı olacaktır ki Ankara ikinci sırada İstanbul’dur. Araştırmaya katılanların tamamı evli ve çocuk sahibidir. Bununla birlikte evlilik sürelerinde oldukça uzundur %85 oranında 15 yıldan daha fazla evli durumdadırlar.

Türkiye’deki Parlamenterlerin toplumsal cinsiyet algısı cinsiyete göre farklılık göstermektedir. Erkek cinsiyete sahip parlamenterler toplumsal cinsiyet için genellikle cinsiyet kavramının iki farklı cinsiyeti de temsil ettiği bunun dışındaki oluşumları kabul etmediği kanısındadır. Kadın ve erkeğe farklı roller yükleyerek mevcut sistemin sürdürülebilirliğinin sağlandığını belirtmektedirler. Bazı istisnai görüşler hariç kadınlara daha çok ev içerisinde erkeklere ise daha çok kamusal alanda yer alması olarak

tanımlamaktadır (Günay ve Bener, 2011). Yapılan çalışmaların sonucu mevcut çalışma bulguları ile paralellik göstermektedir. Diğer çalışmalardan farklı olarak mevcut çalışmada iki farklı sonuç çıkmıştır birincisi toplumsal cinsiyetin iki cinsten oluştuğu bunun dışındaki oluşumların kabul görmediği, ikinci sonuç ise toplumsal cinsiyetin toplumumuzda ataerkil yapı olarak algılanması ve bunun sonucunda da kadın ve erkeğin alanlarının farklı olmasıdır.

Kadın ve erkek parlamenterin sahip oldukları hukuki haklar hususunda hiçbir ayırım bulunmamaktadır. Anayasaya göre kadın ve erkek eşit haklara sahiptir, bununla birlikte parlamentoda da gündelik hayatta da durumun böyle olmadığı görülmektedir. Türkiye’de siyasal partilerin yönetimlerine kadınların katılımı cinsiyet temelli ayrımcılıktan kurtulmuş değildir. Kadınlar siyasal partiler içerisinde, kadınlara ayrılmış az sayıda ve yardımcı konumlardan öteye geçemeyen bir alana sıkışıp kalmaktadırlar. Halen de ana-akım partilerde varlığını sürdüren bu modele göre; kadınlar siyasal kararların alındığı düzeylere pek ulaşamazlar, partinin sosyal kampanya, propaganda ve destek sağlama işlerini üstlenirler. Bu siyasal parti modeli Dünya’da ve Türkiye’de kadınların siyasal kararlara eşit katılımlarına engel oluşturan en temel nedendir. Ana-akım siyasal partilerde kadınların kamusal görünürlüğü sınırlı, icazetli ve asimetriktir. Bu özellik siyasal partilerin içerisindeki örgütlenme

anlayışlarına, kadın kolları/birimleri yönetimine ve parti ideolojilerine de içkindir. Siyasal partiler içinde kadın kolları da zaten “yan kuruluş”tur ve “erkek egemen siyasal örgüt modeli” yaygındır (Sancar ve ark., 2018; Sancar ve ark., 2021). Kadın parlamenterlerin belirttiklerine göre parlamentodaki üst makamlarda her zaman erkeklerin bulunduğu alt makamlarda da kadınların bulunduğu görüşü ifade edilmiştir. Cumhurbaşkanlığı, meclis başkanlığı, bakanlıklar, bakan yardımcılıkları, grup başkanlıkları, komisyon başkanlıkları gibi makamlardaki kadın sayısı gözle görülemeyecek kadar azınlıktadır. Verilen görevdeki kadınlarında genel itibari ile aile, çocuk, yani ev içerisinde ilgilendiren konumdaki bakanlıklara komisyonluklara görevlendirmektedirler, yine belirtmek gerekir ki kadın parlamenterler yine bu komisyonların alt dallarında toplanmışlardır. Buna gerekçe olarak kadının geç saatlere kadar mesai yapamayacağı, ailesi ile daha fazla ilgilenmesi gerektiği gerekçelerini kadın parlamenterler belirtmişlerdir. Erkek parlamenterler için durum tam tersidir. Genellikle üst makamlarda görevlendirilirler bu sadece meclis için değil akademik hayatta, kamusal alanlarda da böyledir. Kadın ve erkek parlamenterlerin yaşadıkları güçlükler hususunda genelde ortak cevaplar alınmıştır, uzun mesai saatleri ve yoğunluktan ailelerine yeterince vakit ayıramamaları yaşadıkları güçlüklerdir (Deniz, 2007; Derin, 2020). Mevcut

çalışma ile alınan cevaplar durumu özetler niteliktedir ve literatürle uyumludur.

Kadın parlamenterlerin meclis masalarında ve kürsülerde “kadın milletvekili”, “kadın”, “pozitif ayrımcılık”, “kadın gibi”, “kadın başıyla” gibi söylemlerden hoşlanmadıklarını görmekteyiz. Hitap şekli olarak “sayın ...” tercih ettiklerini çokça dile getirmişlerdir. Bu bağlamda da politikada cinsiyet ayrımcılığının olduğunu söylemişlerdir. Erkek parlamenterler ise bu konuda bir sıkıntı yaşamadıklarını belirtmişlerdir (Özalp, 2016; Deniz, 2007).

Türkiye’de parlamenter olmak konusuna iki ayrı bakış açısı ile bakmamız gerekmektedir. Birinci bakış Türkiye’de erkek parlamenter olmak; Türkiye’de erkek egemen bir yapının ve erkek cinsiyetinin daha fazla önemsendiğinin bir göstergesidir. Bundan dolayı Türkiye’de yani bu coğrafyada erkek parlamenter olmak kadın parlamenterlere kıyasla daha kolaydır. Genelde erkek parlamenterler kadınlar açısından yaşanan sorunları belirtmiş kendileri açısından bir sorun olmadığını söylemişlerdir. İkinci bakış olarak kadın parlamenterler açısından bakılırsa kadın parlamenter olmak Türkiye’de ve özellikle coğrafya olarak doğu kesimlerdeki şehirlerde olmak hem başarı konusunda hem de söz sahibi olma konusunda kadınların başarılarını perçinlemektedir. Türkiye’nin ataerkil yapısı özellikle doğu bölgelerde yoğun olarak görülmesi bunun en büyük sebebidir (Demir,

2015). Mevcut çalışmada farklı coğrafi bölgelerden parlamenterler bulunmasına rağmen kişilerin kimliklerinin deşifre olması kaygısı nedeniyle bu bilgiler bulgu olarak verilememiştir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışma toplumsal cinsiyet çerçevesinde kadınların politikada temsil oranlarını, milletvekilliği yaparken yaşadıkları güçlükleri ve kolaylıkları, kendilerine verilen haklara ne kadar erişebildikleri, bu coğrafyada parlamenter olmanın olumlu ve olumsuz yanlarını ve kadın olmanın olumlu ve olumsuz yanlarını hem kadın hem de erkek parlamenterlerin gözünden değerlendirilerek literatüre katkı sağlamıştır. Türkiye’deki parlamenterlerin toplumsal cinsiyet algısı konusunda Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde 21 milletvekili ile yürütülen bu araştırmanın sonuçlarına göre parlamenterler; Toplumda kadına ve erkeğe yüklenen rollerin farklı olduğunu, kadınların daha çok ev ve aile hayatında, erkeklerin ise kamusal ve sosyal alanda aktif olduğunu ve bununla birlikte kadınların ve erkeklerin kendi alanında başarılı olabileceği vurgusu yapmışlardır.

Türkiye’de siyasete ve karar alma mekanizmalarına aktif katılım konusunda cinsiyet eşitliği arzulanan seviyede değildir. Bu nedenlerle mevzuatı ve uygulamayı güçlendirici ilave politika geliştirmeye ihtiyaç bulunmaktadır. Bu doğrultuda politikada kadın sayısının

arttırılması, kota uygulanmasının getirilmesi, toplumsal cinsiyet kavramı çerçevesinde kadınlara ve erkeklere atfedilen görevlerin kadın ve erkeklere eşit olarak verilmesi önerilmektedir. Ayrıca kadın parlamenterlere politikada üst makamlar verilmelidir. Kürsülerde kadınlara yönelik kullanılan tabirlere dikkat edilmesi gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet kavramı çerçevesinde kadınlara ve erkeklere atfedilen görev alanları yıkılmalı kadın ve erkekler eşit görevlerde bulunma hakkı verilmelidir. Türkiye Büyük Millet Meclisinde daha fazla çalışma yapılarak mevcut literatüre daha fazla katkı sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Akarçay, P. (2019). İsveç'te cinsiyet eşitliği politikaları. *International Journal of Social Inquiry*, 12(1), 1-27. 1.

Aksayan, S., Bahar, Z., Bayık, A., Emiroğlu, O. N., Erefe, İ., Görak, G., ... & Seviğ, Ü. (2002). Hemşirelikte araştırma ilke süreç ve yöntemleri. İstanbul: HEMARGE Yayınları, (1), 156-159.

Altındal, Y. (2022). Mekânın kadın yüzüne sosyolojik aynanın karşısından bakmak. *International Academic Social Resources Journal*, (e-ISSN: 2636-7637), Vol:7, Issue:44; pp:1901-19007

Altındal, Y. (2009). Erkeksi siyasetin 'erk'siz dublörleri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21), 351-367.

Bakırcı, Ç. M. (2019). Cinsel kimlik: Biyolojik cinsiyet, cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet nedir? *Evrin Ağacı*. Erişim, 8.

BBC News Türkçe (2018). Hangi ülkelerde kadınlar siyasette daha güçlü? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44821229>

Coşkun, A., Özdilek, R. (2012). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği: Sağlığa yansması ve kadın sağlığı hemşiresinin rolü. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma*, 9(3), 30-39.

Creswell, J. W. (2015). Revisiting mixed methods and advancing scientific practices', in Sharlene Nagy Hesse-Biber, and R. Burke Johnson (eds), *The Oxford Handbook of Multimethod and Mixed Methods Research Inquiry*, Oxford Library of Psychology (2015; online edn, Oxford Academic, 19 Jan. 2016)

Demir, Z. (2015). Kadınların siyasete katılımı ve katılımı artırmaya yönelik stratejiler. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 35-47.

Deniz, Ş. (2007). Kadın parlamenterlerin bakış açısıyla Türkiye'de kadınların siyasal hayattaki temsili. *Journal of Management and Economics Research*, 5(7), 2-16.

Derin, N. (2020). Dünyadan ve Türkiye'den örneklerle cam tavan sendromu, *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 137- 154.

Dökmen, Z. Y. (2010). *Toplumsal cinsiyet*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Ecevit, Y., & Bayrakçeken Tüzel, G. (2019). *Toplumsal cinsiyet eşitliğinin izlenmesi için el kitabı*. ISBN: 978-605-80901-2-5

- Ersoy, E. (2009) Cinsiyet kültürü içerisinde kadın ve erkek kimliği: Malatya örneği. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19(2), 210.
- Erzen, M. Ü. (2019). Siyasette cinsiyet eşitsizliği. *Asya Studies*, 2(8), 21-32.
- Güldü, Ö., Ersoy Kart, M. (2010) Toplumsal cinsiyet rolleri ve siyasal tutumlar: Sosyal psikolojik bir değerlendirme. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 64 (3), 100.
- Günay, G., Bener, Ö. (2011). Kadınların toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde aile içi yaşamı algılama biçimleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 153(153).
- Kaşıkırık, A., & Karaoğlu, N. (2021). Yerel Siyasette Kadının Adı Neden Yok?. Kadın Adayları Destekleme Derneği Yayınları, ISBN – 978-975-6487-43-3
- Kümbetoğlu, B. (2008). Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma. Bağlam yayıncılık.
- Memiş, H.B.Ö. (2017). Siyasette ve siyasal iletişimde erkeklik söylemi: 2015-2017 arası Türkiye incelemesi. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(11), 557-570.
- Özalp, H. (2016). Toplumsal cinsiyet ve siyaset ilişkileri kadınların siyasette aday olması ve seçilmesinin önündeki engeller ve çözüm önerileri, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Öztepe, M. C. (2023). Kamu yönetiminde kadın: toplumsal cinsiyet temelli bir değerlendirme. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(1), 203-223.
- Sancar, S. (2018). Siyasal Kararlara Katılımda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması. ISBN: 978-605-64847-9-7
- Sancar, S. (2020). Siyasal kararlara katılımıda toplumsal cinsiyet eşitliği haritalama ve izleme çalışması 2018-2020 güncellemesi. Türkiye’de katılımcı demokrasinin güçlendirilmesi: Toplumsal cinsiyet eşitliğinin izlenmesi projesi faz II. ISBN: 978-605-80901-8-7
- Sancar, S., & Göç-Bilgin, M. (2021). Erkekler, erkeklikler ve toplumsal cinsiyet eşitliği haritalama ve izleme çalışması. ISBN: 978-625-7666-12-1
- Sancar, S., Toksöz, G., Yüksel-Kaptanoğlu, İ., Memiş-Parmaksız, E., Arslan, H., Kabadayı, A., ... & İnanç, B. (2021). Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini İzleme Raporu 2019-2020.
- Şahin, M. (2019). Kültür aktarımında toplumsal cinsiyetin rolü. *Akademik Hassasiyetler*, 6(11), 233-249.
- TBMM, Türkiye Büyük Millet Meclisi. 27. Dönem Milletvekilleri Sandalye Dağılımı (24 Haziran 2018). <https://www.tbmm.gov.tr/sandalyedagilimi>
- Ünüvar, M. F. (2021). Siyasetin cinsiyetçi dili ve toplumsal yansımaları. İzmir Demokrasi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın ve Aile Çalışmaları Anabilim Dalı
- Yalçın, N. (2019). Bipolar hastalar açısından iyileşmenin taşıdığı anlam. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir: s.17.

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2013). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

KADIN EĞİTİM YÖNETİCİLERİNİN CAM TAVAN ALGILARININ SOSYODEMOGRAFİK ÖZELLİKLER AÇISINDAN İNCELENMESİ (İBB ENSTİTÜ İSTANBUL İSMEK ÖRNEĞİ)

INVESTIGATION OF THE GLASS CEILING PERCEPTIONS OF FEMALE EDUCATION ADMINISTRATORS IN TERMS OF SOCIODEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS (İBB INSTITUTE ISTANBUL İSMEK CASE)

Emine Aytekin¹
Aydın Balyer²

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, kadın eğitim yöneticilerinin cam tavan algı düzeylerini belirlemek ve bu düzeylerin sosyodemografik özelliklere göre farklılık gösterip göstermediğini ortaya koymaktır. Nicel bir araştırma olarak yürütülen bu araştırma, genel tarama modeli kullanılarak yürütülmüştür. Araştırmanın örneklemini T.C. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığına bağlı Enstitü İstanbul İSMEK hayat boyu öğrenme merkezlerinde görev yapan toplam 73 kadın eğitim yöneticisi oluşturmaktadır. Araştırma verileri Sosyodemografik Bilgi Formu ve Cam Tavan Algısı Ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Elde edilen veriler Bağımsız Örneklem t-Testi ve Tek Yön ANOVA yöntemi ile analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlar eğitim durumu ile cam tavan arasında anlamlı bir farklılığın olduğunu göstermektedir. Bunun dışında yaş, meslekteki hizmet yılı, medeni durum, sahip olunan çocuk sayısı, algılanan kişilik yapısı, içinde yetişilen aile yapısı, sosyal aktivitelere katılma durumu değişkenleri ile cam tavan algısı arasında bir farklılaşma olmadığı görülmüştür. Eğitim durumu değişkeni ile cam tavan algısı değişkeni arasında anlamlı fark bulunmasından dolayı kadınların maruz kaldıkları cam tavan engelleri, kadınların eğitim seviyelerini yükseltecek imkânların ve politikaların geliştirilmesiyle ortadan kaldırılabilir.

Anahtar Kelimeler: Cam tavan algısı, eğitim yöneticileri, kadın yöneticiler

ABSTRACT

The aim of this research is to determine the glass ceiling perception levels of female education administrators working in lifelong learning centers and to reveal whether these levels differ according to sociodemographic characteristics. This research, which was conducted as a quantitative research, was conducted using the general survey model. The sample of the research was Institute Istanbul İSMEK, affiliated with the Republic of Türkiye Istanbul Metropolitan Municipality, consists of a total of 73 female education administrators working in Institute Istanbul İSMEK lifelong learning centers. Research data were collected using the Sociodemographic Information Form and the Glass Ceiling Perception Scale. The data obtained were analyzed by Independent Sample t-Test and One-Way ANOVA method. The results show that there is a significant difference between educational status and the glass ceiling. Apart from this, it was observed that there was no difference between the variables of age, experience, marital status, number of children, perceived personality structure, family type, participation in social activities, and glass ceiling perception. Since there is a significant difference between the education level variable and the glass ceiling perception variable, glass ceiling obstacles can be eliminated by developing opportunities and policies that increase women's education levels.

Keywords: Glass ceiling perception, education administrators, female administrators

¹ Yıldız Teknik Üniversitesi, emineaytekin@outlook.com, ORCID ID: 0000-0002-5906-4215

² Yıldız Teknik Üniversitesi, balyer@yildiz.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-4157-1155

Sorumlu yazar / Corresponding Author: Emine Aytekin, e-posta: emineaytekin@outlook.com,

Gönderilme /Submitted: 05.04.2024 **Kabul/Accepted:** 13.06.2024

1. GİRİŞ

İnsanlık var olduğundan beri kadınlarla erkekler arasında fiziksel özelliklerden kaynaklanan farklılıkların yarattığı eşitsizliklerin dışında kaynaklara ve fırsatlara erişim konusunda da kadınların aleyhine büyük bir eşitsizlik durumu söz konusudur. Kadınlar toplumsal yaşam, sağlık, eğitim, iş hayatı gibi alanlarda engellemelere maruz kalmakta ve eşitsizliklerle karşılaşmaktadır (Akın vd., 2008). Eşitsizliğin en yoğun yaşandığı alanlardan biri olan iş hayatında kadınlar, cinsiyet faktöründen kaynaklı olarak mesleki eğitim, iş bulma ve yükselme, ücretlendirme, sosyal haklardan yararlanma ve cinsel taciz konularında karşılaştıkları olumsuz durumlar dolayısıyla zorluk çekmektedir (Kocacık & Gökkaya, 2005). Kadınların yönetim kademelerine gelmeleri ve mesleki olarak ilerlemeleri yaygın olarak görülen ataerkil örgüt kültürü tarafından engellenmektedir (Ergeneli & Akçamete, 2004).

İş hayatının önemli bir bölümü olan eğitim örgütlerinde de kadınların durumu aynıdır. Bedensel ve kişisel olarak kadınların narin yapılı olması, çocuk bakımı gibi sorumlulukların toplum tarafından kadına yüklenmesi, erkek çalışanların kurdukları iletişim ve paylaşım ağlarına kadınları dâhil etmemesi, kadınların mesleki ilerleme noktasında sınırlandırılması gibi nedenler kadınları eğitim örgütlerinde dezavantajlı bir konuma getirmektedir (Yılmaz vd., 2021). Bununla birlikte kadınlar, anne ve eş olmanın getirdiği sorumluluklar ve ev işleri nedeniyle eğitim örgütlerinde yönetici

pozisyonlarında ya görev alamamakta ya da performans konusunda düşüklük yaşamaktadır (Kirişçi & Can, 2020).

Kadınların, örgütlerde ikinci plana atılmalarına ve cinsiyet ayrımcılığına uğramalarına neden olan karşılaştıkları bu problemler cam tavan kavramını meydana çıkarmıştır (Seçer, 2009). Cam tavan, kadın çalışanlar ve üst yönetim arasında bulunan, kadın çalışanların başarılı olsalar dahi mesleki olarak ilerlemelerini sınırlandıran görünmeyen engeller olarak tanımlanmaktadır. Bu engeller, örgütlerde farklı alanlarda yetenek sahibi olan çalışanların yönetim kademelerinde yer alamamalarına ve bunun etkisiyle örgütün rekabet üstünlüğünü kaybetmesine sebep olmaktadır (Karcıoğlu ve Leblebici, 2014). Cam tavan engellerinin ortadan kaldırılması ve kadınlar ile erkeklerin iş hayatında eşit şartlara sahip olması örgütlerin gelişimi için büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü toplum nüfusunun yarısını oluşturan kadınlar, iş hayatı için de ciddi bir iş gücü potansiyeli oluşturmaktadır. Kadınların iş hayatında ilerlemeleri ve aktifleşmeleri, sadece kadınlar için değil ülkenin ve toplumun kalkınması için de gereklidir (Terzioğlu & Aksöz, 2022). Bu araştırmanın amacı, 2022-2023 eğitim öğretim yılında, T.C. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığına bağlı Enstitü İstanbul İSMEK hayat boyu öğrenme merkezlerinde görev yapan, kadın eğitim yöneticilerinin cam tavan algı düzeylerinin ortaya konması ve bu düzeylerin sosyodemografik özellikler özelinde farklılaşıp farklılaşmadığının tespit edilmesidir. Bu bağlamda aşağıda belirtilen

araştırma soruları çerçevesinde çalışma şekillenmiştir.

- 2022-2023 eğitim öğretim yılında, T.C. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığına bağlı Enstitü İstanbul İSMEK hayat boyu öğrenme merkezlerinde görev yapan, kadın eğitim yöneticilerinin cam tavan algıları ne düzeydedir?
- 2022-2023 eğitim öğretim yılında, T.C. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığına bağlı Enstitü İstanbul İSMEK hayat boyu öğrenme merkezlerinde görev yapan, kadın eğitim yöneticilerinin cam tavan algıları yaş, medeni durum, sahip olunan çocuk sayısı, algılanan kişilik yapısı, içinde yetişilen aile yapısı, sosyal aktivitelere katılma durumu, meslekteki hizmet yılı, eğitim durumu değişkenleri özelinde anlamlı farklılık göstermekte midir?

Bu araştırma hayat boyu öğrenme merkezlerinde görev yapan, kadın eğitim yöneticilerinin cam tavan algı düzeylerini oraya koyması ve bu düzeylerin sosyodemografik değişkenler açısından durumlarını tespit etmesi bakımından önemlidir. İlgili alanyazın incelendiğinde eğitim alanında T.C. Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda ve T.C. Yükseköğretim Kuruluna bağlı üniversitelerde kadın eğitim yöneticilerinin cam tavan algılarının incelenmesine yönelik çalışmalar olduğu görülmüş fakat hayat boyu öğrenme merkezlerinde görev yapan kadın eğitim yöneticilerine yönelik cam tavan algılarını ortaya koyan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Araştırma, literatürde yer alan araştırmaların dışında eğitim sektörünün farklı bir noktasında çalışan kadın eğitim

yöneticilerinin cam tavan algılarını incelemesi sebebiyle özgün bir çalışmadır. Cam tavan algısı kadınların çalışma motivasyonlarını kaybetmelerine neden olmakta ve örgütle olan bağı zayıflatmaktadır. Bu nedenle eğitim örgütlerinde çalışan kadın yöneticilerin cam tavan algı düzeylerinin tespit edilmesini hedefleyen bu araştırma, kadın eğitim yöneticilerinin çalışma şartlarının iyileşmesine ve eğitim örgütlerinin gelişmesine yönelik etkili çalışmalar yapılmasını sağlayacak veriyi oluşturarak eğitim sektörüne katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

1.1. Örgütlerde Kadın Çalışanlar

İnsanlık tarih boyunca etrafındaki nesnelere, olayları, kendisi de dâhil canlıları anlamlandırmak ve bir düzen yaratmak üzere sınıflandırma gereksinimi duymuştur. Bu sınıflandırma ihtiyacının meydana çıkardığı önemli kavramlardan birisi de cinsiyettir. Cinsiyet, aynı türden canlılar arasında var olan temel biyolojik değişikliklerin sınıflandırılmasıdır (Akkaş, 2019). Ama topluluklar halinde, sosyal bir varlık şeklinde yaşayan insan türü için biyolojik temelli cinsiyet sınıflandırması yeterli olmamış ve toplumsal cinsiyet kavramı denilen bir kavram daha üretilmiştir. Toplumsal cinsiyet ise, toplumların insanlar arasındaki temel biyolojik farklılıkları baz alarak onlara yüklemiş oldukları anlamlar, değerler, beklentiler, davranışlar ve rollerdeki sosyolojik temelli değişiklikleri ifade etmektedir (Başak, 2010). Toplumların cinsiyetlere yüklediği sosyolojik farklılıkların bir sonucu olarak yüzyıllar boyunca kadın cinsiyeti annelik ve ev işleri rollerini

üstlenirken erkek cinsiyeti dışarıda çalışma görevini üstlenmiştir. Bu da kadının eve hapsolürken erkeğin kamusal alanda yer almasına ve güçlü bir şekilde varlık göstermesine sebep olmuştur (Yılmaz, 2018). Kadının geçmişe nazaran kamusal alanda daha aktif olduğu günümüzde bile dışarıda çalışan kadınlar dâhil tüm kadınların ev içerisindeki aktif rolleri değişmemiştir. Ev hanımı nitelendirmesi tüm ekonomik gelişmelere rağmen hala güçlü bir şekilde toplumda yer almaktadır ve toplum ev işlerini kadınsı olarak kabul etmektedir (Vatandaş, 2011). Toplum tarafından kadınlara yüklenen ev sorumlulukları nedeniyle kadınların iş hayatına katılımları dünya tarihi için geç ve zorlu bir süreç sonucunda gerçekleşmiştir.

Kadınların iş hayatında varlık göstermelerini ve bu konuda dünyada gelişmenin yaşanmasını sağlayan temelde 3 etken vardır. Birincisi 18. yüzyılda dünyanın gerçekleştirdiği Sanayi Devrimi'dir. Sanayi Devrimi'yle kadınlar, toplumsal cinsiyet rolleri olarak onlara yüklenen annelik, kadınlık ve herhangi bir ücret karşılığı bulunmayan ev işleri dışında fabrikalarda çalışmaya başlamış ve emeğini ücret karşılığında satar hale gelecek imkânlar erişmiştir. Sanayi Devrimi'nin etkisiyle gelişen dünya ekonomisi erkeklere yarattığı kadar olmasa da kadınlara da istihdam olanağı yaratmış ve işgücü piyasası, kadınların da varlık gösterebildiği bir alan olarak şekillenmeye başlamıştır (Palabıyık, 2018). Kadınların iş hayatındaki varlığını sağlayan ikinci etken ise dünya savaşlarıdır. I. Dünya Savaşı ile milyonlarca erkeğin cephelede savaşması iş gücüne olan ihtiyacın artmasına sebep olmuş ve erkeklerden

boşalan tüm işlerde kadınlar çalışmaya başlamıştır. Savaş döneminde kadınlardan erkek iş gücünün yerini almaları ve savaşan erkeklerin ihtiyaç duyduğu malzemelerin üretimi için çalışmaları beklenmiştir. Savaş sonrasında ise kaybedilen erkek iş gücü kadınların iş hayatında yer almasını zorunlu kılmıştır (Kurnaz Şahin, 2018). II. Dünya Savaşı da kadınların iş hayatı içerisinde yer alması konusunda benzer bir etki yaratmıştır. Savaşa katılan erkekler sebebiyle ailelerin ekonomik olarak zor durumlara düşmesi, kadınların evde yapması gereken işlerin sayısının azalması ve vatanseverlik duygusu kadınları iş gücü piyasasına girmeye yöneltmiştir (Özer & Biçerli, 2003). Kadınların iş yaşamı sürecine dâhil olmalarını sağlayan bir diğer etken ise kadınlarla erkekler arasında eşitliğin bütün alanlarda temin edilmesi amacını taşıyan Feminizm olarak adlandırılan (Kanadoğlu, 2021) kadın hakları hareketleridir. Özellikle Marksist feministlere göre kadın ezilmişliğini sonlandırmak için yapılması elzem olan tek şey kadınların iş hayatına girmesi ve kamusal alanda var olmasıdır. Feminist hareket çalışmalarıyla kadınların iş yaşamı içerisinde var olması ve erkeklerle aynı seviyede eşit haklara ulaşmasının sağlanmasına yönelik katkılar sunmuştur (Çetinel & Ersoy Yılmaz, 2016).

Kadınların iş yaşamı sürecine dâhil olması gibi yönetim kadrolarında yer alması da kolay olmamıştır. Sanayileşme, hızla ilerleyen teknoloji, genişleyen hizmet sektörü gibi yaşanan tarihsel gelişmelerin ortaya çıkardığı bir sonuç olarak iş yaşamında kadın varlığı giderek artarken (Savaşkan, 2019), aynı artış oranı kadınların yönetici pozisyonlarına

yükselmeleri konusunda gerçekleşmemiştir (Boztepe, 2022). Çalışırken aynı zamanda yönetim kademesinde söz hakkına sahip olmak, karar verici konumuna yükselmek isteyen kadınlar bunu gerçekleştirebilmek için kadın olmalarının yarattığı toplumsal ve bireysel engelleri aşmak zorunda kalmıştır. Bu engelleri aşan kadınlar yönetici pozisyonlara yükselirken, diğerleri kariyer ilerlemesinde tıkanmalar yaşamıştır (Karatepe & Arıbaş, 2015).

Kadınların iş yaşamına dâhil olması, iş gücüne katılım göstermesi, yönetim kademelerinde yer alması oldukça önemlidir. Çünkü ekonomik kalkınmanın ve sürdürülebilir büyümenin gerçekleştirilebilmesi, üretimi sağlayacak iş gücünün etkin bir şekilde kullanılmasına yani cinsiyet ayrımı yapılmadan istihdamın sağlanmasına ve kadınların da iş yaşamında güçlü bir şekilde var olmasına bağlıdır (Erdoğan & Yaşar, 2018). Ayrıca kadınlar artan istihdam sayesinde ekonomik bağımsızlıklarını kazanmakta, özgüven duygularını geliştirmekte, sosyal statülerini iyileştirmekte ve aile içi konumlarını güçlendirmektedir (Aydın, 2016). Bunun dışında kadınların iş yaşamına katılımı, işyerlerinde çeşitliliği arttırmakta ve farklı bakış açılarıyla hareket eden insanları buluşturmaktadır. Bu da yenilik içeren fikirlerin ve yaratıcılıkla beslenen çözümlerin ortaya çıkmasına katkı sağlamaktadır. Bu nedenlerden dolayı, kadınların iş yaşamına dâhil olması son derece önemlidir ve toplumsal kalkınma açısından kritik bir rol oynamaktadır.

1.1.1. Dünyada Kadının İş Yaşamında ve Yönetimdeki Yeri

Dünyada yaşanan sanayileşme, küreselleşme gibi ekonomik gelişmelerin etkisiyle kadın istihdamı her geçen gün artış göstermektedir (Savaşkan, 2019). Buna paralel olarak eğitim alan kadın sayısındaki güçlü artış ve doğurganlıktaki büyük düşüş, kadınların işgücüne katılımını yükseltmede önemli etkiler oluşturmaktadır (Evans & Kelley, 2004).

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından hazırlanan ve 2019 yılında yayınlanan “Dünyada İstihdam ve Sosyal Görünüm: Trendler 2019” raporuna göre dünyada kadınların iş gücüne katılım oranı %47,9 iken erkeklerin %74,9’dur. Dünya üzerinde 3,5 milyar insan kapasiteli iş gücünün yaklaşık 5’te 3’ünü erkek, 5’te 2’sini kadın çalışanlar oluşturmaktadır. Yine ILO tarafından 2019’da yayınlanan “Cinsiyet Eşitliği İçin Büyük Bir Sıçrama: Herkes İçin Daha İyi Bir Çalışma Geleceği İçin” adlı rapora göre icra kurulu başkanı, yönetim kurulu üyesi, yönetici pozisyonlarında çalışan ve karar alma süreçlerinde görev alan kadın çalışan sayısı çok azdır ve erkek yönetici çalışan sayısı ile kadın yönetici çalışan sayısının arasında önemli bir fark bulunmaktadır.

Genel olarak, son yıllarda kadın istihdamı dünya genelinde artmış olsa da bu artış yönetici pozisyonlara yükselmelerinde görünmemektedir. Hala cinsiyet eşitsizliği ve kadınların iş gücüne katılımında engeller bulunmaktadır. Bu engeller kadınların yönetici pozisyonlara yükselmesinde daha güçlü bir şekilde kendini göstermektedir.

1.1.2. Türkiye’de Kadının İş Yaşamında ve Yönetimdeki Yeri

Türk modernleşmesinin temel ve sembol kazanımlarından biri kadınlara verilen haklardır. Türkiye Cumhuriyeti devletinin kuruluş ideolojisi olan Kemalist görüş toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadının toplumdaki statüsünün iyileştirilmesine yönelik reformlar yapmış, kadınlara siyasi, medeni ve toplumsal haklar ve hakları kullanabilme güvencesi vermiştir (Aydın, 2016). Temel hakların kazanımından sonra Türkiye’de kadınların ücret karşılığı istihdam edilmesi ve iş gücüne katılması 1950’li yıllarda başlayan kentleşmeyle birlikte gerçekleşmiştir (Arslan, 2021). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından 2022 yılında yayınlanan İstatistiklerle Kadın verilerine göre Türkiye’de kadınların iş gücüne katılım oranı %32,8 iken erkeklerin %70,3’dür. Kadınların eğitim seviyelerinde yükselme yaşandıkça iş gücüne katılım oranları artmaktadır. Okuryazarlığı bulunmayan kadınların iş gücüne katılım oranları %12,8 iken yükseköğretim mezunu kadınların %67,6’sı iş gücüne katılım sağlamaktadır. Bunun dışında Türkiye’de yönetici pozisyonunda çalışan kadınların oranı %20,7’dir.

Türkiye’de kadın istihdamı, geçmiş senelere göre ciddi oranda artmış olsa da hala bazı zorluklarla karşı karşıya bulunmaktadır. Kadınların işgücüne katılım oranı, erkeklerin istihdam oranına kıyasla daha düşüktür. Ayrıca, kadınlar iş gücünde genellikle daha düşük pozisyonlarda yer almakta ve düşük ücretli işlerde çalışma eğilimi göstermektedir.

1.1.3. Kadınların İş Yaşamında Karşılaştıkları Zorluklar

Kadınların iş yaşamında karşılaştıkları sorunların temelini cinsiyet ayrımcılığı oluşturmaktadır. Kadınlar, cinsiyet ayrımcılığı nedeniyle kısıtlı terfi imkânı, tecrübe gerektirmeyen alt seviye işlerde erkeklerden daha düşük ücretlerde çalıştırılma, hamilelik gibi kadınsal süreçlerden dolayı işten çıkarılma gibi sıkıntılı durumlarla karşı karşıya kalmaktadır (İleri, 2016).

Cinsel taciz kadınların iş yaşamında karşılaştıkları önemli sorunlardan bir diğeridir. Güç eşitsizliğinden kaynaklı bir şekilde iş yerlerindeki hiyerarşik yapılar, daha alt konumdaki kişilerin cinsel tacize maruz kalmalarına sebep olmaktadır. Hiyerarşik yapıların üst kademelerinde çoğunlukla erkek çalışanlar yer aldıkları için iş yerlerinde genellikle tacize uğrayan taraf daha düşük konumlarda çalışan kadınlardan oluşmaktadır (Balkır, 2015). Bu bağlamda cinsel taciz için iş yerlerinde güçsüz çalışanlara karşı güçlü çalışanların yapıdığı bir güç gösterisi olduğu söylenebilir (Solmuş, 2005). Cinsel taciz hem kadınların hem de erkeklerin iş yerinde karşılaşılabileceği bir sorun olmakla birlikte, cinsiyet eşitsizliği, güç dengesizliği ve toplumsal cinsiyet normlarından kaynaklı olarak kadınlar bu konuda daha sık mağdur olmaktadır.

İşe alınma ve terfi konularında da kadınlar iş yerlerinde ayrımcılığa uğramaktadır. İşverenler herhangi bir cinsiyet niteliği gerektirmeyen işlerde bile erkek çalışanları kadın çalışanlara tercih etmekte ve kadınlarla daha az çalışmak istemektedir. Bunun

dışında uluslararası ve ulusal bütün mevzuatlarda eşit işe eşit ücret görüşü benimsenmiş olsa da kadın çalışanlar bu konuda da ayrımcılığa uğramakta ve aynı görevi yerine getirdikleri erkek çalışanlardan daha az kazanabilmektedir (Mahmutoğlu, 2017).

Özetlemek gerekirse cinsiyet temelli ayrımcılık, eğitime ulaşmada eşitsizlik, işe alınma ve terfide eşitsizlik, sosyal haklar konusunda eşitsizlik, cinsel ve psikolojik taciz, kayıtsız çalıştırılma ve iş güvencesi olmayışı kadınların iş yaşamında karşılaştığı genel sorunlardır (Umutlu & Öztürk, 2020).

1.2. Cam Tavan

Kadınların, iş yaşamı sürecinde karşılaştıkları sorunlara yönelik birçok metafor geliştirilmiştir. Cam tavan kavramı bu metaforlardan biridir. Kadınların iş yaşamına dâhil olmasından sonra yükselme ve terfi süreçlerinde yaşanan cinsiyet ayrımcılığı cam tavan kavramının ortaya çıkışına sebep olmuştur (Özkan & Özkan, 2010). Cam tavan, kadınların üst yönetim kademelerinde yer almalarına mâni olan görünmeyen engellerdir (Kördeve, 2017).

Kadınlar için terfi sürecinde hedeflerin ve üst düzey pozisyonların görünür halde olması ama yükselmede ayrımcılığa sebep olan engellerin görünmez olması nedeniyle bu durum cam tavan olarak tarif edilmektedir (Akbaş & Korkmaz, 2017).

Akdağ ve Üçyıldız'a (2020) göre cam tavan engelleri, toplumsal, bireysel ve örgütsel olarak 3 ana sebepten kaynaklanmaktadır. Aynı anda anne, eş, gelin, çalışan şeklinde çoklu rol üstlenme, yöneticiliğe

hevesli olmama, seyahate çıkmayı kabul etmeme, fazla mesai saatlerine uyum sağlamayı tercih etmeme gibi engeller bireysel faktörlerden kaynaklı engellerdir. Kadınların yönetici olamayacağına dair geliştirilen basmakalıp yargılar, inanışlar ve toplumların mesleklere yükledikleri eril ve dişil özelliklere göre kadınlara yönelik tercihlerin şekillenmesi toplumsal faktörlerden kaynaklı engellerdir. Örgüt kültürünün kadınlara yönelik tutumu, mentörlük alınabilecek ve rol model olarak benimsenebilecek kadın yönetici sayısının düşük oluşu, informal iletişim ağlarının kadınlar için etkin olmaması gibi engeller ise örgütsel faktörlerden kaynaklı engellerdir.

Cam tavan, bu engelleri aşmanın zorluğunu ve çoğu zaman eşit yeteneklere sahip olan bireyler arasında var olan adaletsizliği vurgular. Bu engellerin oluşmamasını sağlamak için, organizasyonlarda cinsiyet eşitliğine yönelik politikaların benimsenmesi önemlidir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Deseni

Nicel araştırma niteliği taşıyan bu araştırma, genel tarama modeli kullanılarak geliştirilmiştir. Genel tarama modeli, belirlenen evren için genel bir yargıya varmak hedefiyle evrenin tümünde veya evren içerisinde bir örneklem üzerinde yapılan tarama çalışmalarını kapsamaktadır (Karasar, 2017). Bu çalışmada T.C. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Enstitü İstanbul İSMEK'e bağlı halk eğitim merkezleri ve okullarda görev yapan, kadın yöneticilerin cam tavan algıları ve bu algıların

sosyodemografik değişkenlere göre durumları betimleyici şekilde ortaya konmak istendiği için genel tarama modeli kullanılmıştır.

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın genel evreni Türkiye'deki kadınlardır. Araştırmanın çalışma evrenini 2022-2023 eğitim öğretim yılında, T.C. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığına bağlı Enstitü İstanbul İSMEK hayat boyu öğrenme merkezlerinde görev yapan 238 kadın eğitim yöneticisi oluşturmaktadır. Zaman ve mekân kısıtlarının evrenin tamamına ulaşmaya el vermemesi nedeniyle evrenden örneklem alma yoluna gidilmiştir. Araştırmanın örneklemini ise T.C. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığına bağlı Enstitü İstanbul İSMEK hayat boyu öğrenme merkezlerinde görev yapan toplam 73 kadın eğitim yöneticisi oluşturmaktadır. Örnekleme belirlemek için uygun örnekleme yöntemi seçilmiştir. Uygun örnekleme yöntemi, para, işgücü ve zaman tasarrufu sağlamayı amaçlayan araştırmacının verileri toplamak için en kolay şekilde ulaşabileceği bir grubu örneklem olarak seçmesi olarak ifade edilmektedir (Büyüköztürk vd., 2020). Uygun örnekleme yönteminde seçim sürecini yönlendiren şey kolay erişimdir. Araştırmada, araştırmacının ilişki içinde olduğu bir gruptan araştırmaya katılım talebine olumlu yanıt veren gönüllüler örnekleme oluşturur (Somekh ve Lewin, 2005). Uygun örnekleme yöntemi kapsamında bu araştırmada T.C. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığına bağlı Enstitü İstanbul İSMEK hayat boyu öğrenme merkezlerinde görev yapan kadın eğitim

yöneticilerinden oluşan bir gruba e-posta yolu ile ulaşılmış ve araştırmaya katılmaya gönüllü olanlarla çalışma yürütülmüştür.

2.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada 2 ayrı veri toplama aracı kullanılmıştır. Örnekleme kadını eğitim yöneticilerinin sosyodemografik özelliklerinin tespit edilebilmesi için 9 sorudan oluşan Sosyodemografik Bilgi Formu hazırlanmıştır. Cam tavan algı düzeyini belirlemek için ise Karaca'nın (2007) geliştirdiği ve geçerlik güvenirlik çalışması yapılmış Cam Tavan Algısı Ölçeği kullanılmıştır. Cam Tavan Algısı Ölçeği, 5'li likert tipi ölçek olup 38 maddeden oluşmaktadır. Ölçek; Çoklu Rol Üstlenme, Kadınların Kişisel Tercih Algıları, Örgüt Kültürü ve Politikaları, İnfomal İletişim Ağları (Networkler), Mentorluk, Mesleki Ayrım ve Stereotipler olmak üzere 7 boyuttan oluşmaktadır.

2.4. Veri Toplama Süreci

Bu araştırmanın etik kurul izni için öncelikle T.C. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kuruluna başvurulmuştur. Kuruldan 03.05.2023 tarihinde bu çalışmada kullanılan veri toplama araçları ve yöntemlerine ilişkin bilgilerde araştırma etiğine aykırı herhangi bir sorun bulunmadığına dair izin alınmıştır. Daha sonra verilerin toplanabilmesi için T.C. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığından araştırma izni alınmış ve bu izin hakkında katılımcılar bilgilendirilmiştir. Veri toplama aracı olarak kullanılan Sosyodemografik Bilgi Formu ve Cam Tavan Algısı Ölçeği, Google Formlar uygulaması

üzerinden çevrim içi olarak hazırlanmış ve T.C. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığına bağlı Enstitü İstanbul İSMEK hayat boyu öğrenme merkezlerinde görev yapan tüm kadın yöneticilere gönderilmiştir. Bu hayat boyu öğrenme merkezlerinde toplam 238 kadın eğitim yöneticisi çalışmaktadır ve bu ölçek tüm yöneticilerle e-posta yoluyla paylaşılmıştır. Evrende bulunan kadın eğitim yöneticilerinden gönüllü katılım gösterenlerin internet aracılığıyla kendilerine ulaştırılan form ve ölçek sorularını yanıtlaması sağlanmıştır. Toplamda 73 kadın eğitim yöneticisi Sosyodemografik Bilgi Formu ve Cam Tavan Algısı Ölçeği'ni doldurmuştur.

3. BULGULAR VE YORUM

Kadın eğitim yöneticilerinin cam tavan algı düzeylerini bazı sosyodemografik değişkenlere göre belirlemek üzere yürütülen bu araştırmada elde edilen bulgular bu bölümde verilmektedir. Buna göre T.C. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığına bağlı Enstitü İstanbul İSMEK hayat boyu öğrenme merkezlerinde görev yapan kadın eğitim yöneticilerinin sosyodemografik özellikleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Sosyodemografik Özelliklerinin Yüzde ve Frekans Değerleri

Sosyodemografik Özellikler	Kategori	Frekans (f)	Yüzde (%)
Yaş	20-30	3	4,1
	31-40	27	37
	41-50	34	46,6
	51 ve Üzeri	9	12,3

2.5. Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında elde edilmiş veriler, SPSS 25 programında analiz edilmiştir. Kadın eğitim yöneticilerinin sosyodemografik özelliklerini belirlemek üzere frekans (f) ve yüzde (%) kullanılmıştır. Yine kadın yöneticilerin cam tavan algısı puanlarının yaş, sahip olunan çocuk sayısı, içinde yetişilen aile yapısı, meslekteki hizmet yılı, eğitim durumu değişkenleri açısından incelenmesi için Tek Yönlü ANOVA analizi, medeni durum, algılanan kişilik yapısı, sosyal aktivitelere katılma durumu değişkenleri açısından incelenmesi için Bağımsız Örneklem t-Testi kullanılmıştır.

Meslekteki Hizmet Yılı	1-5	2	2,7
	6-10	15	20,6
	11-15	23	31,5
	16-20	26	35,6
	21 ve Üzeri	7	9,6
Eğitim Durumu	Lise	8	11
	Ön Lisans	7	9,6
	Lisans	47	64,4
	Yüksek Lisans	11	15
Medeni Durum	Bekâr	24	32,9
	Evli	49	67,1
Sahip Olunan Çocuk Sayısı	0	19	26
	1	18	24,7
	2	26	35,6
	3 ve Üzeri	10	13,7
Algılanan Kişilik Yapısı	İçe Dönük	15	20,5
	Dışa Dönük	58	79,5

İçinde Yetişilen Aile Yapısı	Çekirdek	37	50,7
	Geniş	35	47,9
	Parçalanmış	1	1,4
Sosyal Aktivitelere Katılma Durumu	Evet	66	90,4
	Hayır	7	9,6

Tablo 1’de araştırmaya katılan kadın eğitim yöneticilere ait sosyodemografik özellikler bulunmaktadır. Buna göre, araştırmaya katılan kadın eğitim yöneticilerinin %4,1’lik bölümü 23-30 yaş aralığında, %37’lik bölümü 31-40 yaş aralığında, %46,6’lık bölümü 41-50 yaş aralığında ve %12,3’lük bölümü 51 ve üzeri yaş aralığında bulunmaktadır. Kadın eğitim yöneticilerinin %2,7’si 1-5 yıl arasında, %20,6’sı 6-10 yıl arasında, %31,5’i 11-15 yıl arasında, %35,6’sı 16-20 yıl arasında ve %9,6’sı da 21 yıl ve üzerinde eğitim hizmetinde bulunmuşlardır. Eğitim durumlarına göre incelendiğinde kadın eğitim yöneticilerinin %11’lik bölümü lise, %9,6’lık bölümü ön lisans, %64,4’lük bölümü lisans ve %15’lik bölümü yüksek lisans mezunudur. Kadın eğitim yöneticilerinin %32,9’u bekâr %67,1’i ise evlidir.

Hiç çocuğu olmayan kadın eğitim yöneticisi oranı %26’dır. Kadın eğitim yöneticilerinin %24,7’si 1 çocuk, %35,6’sı 2 çocuk, %13,7’si 3 ve üzerinde çocuk sahibidir. Kadın eğitim yöneticilerinin %20,5’i kendisini içe dönük olarak tanımlarken %79,5’i de dışa dönük tanımlamışlardır. Aile yapılarına bakıldığında kadın eğitim yöneticilerinin %50,7’si çekirdek, %47,9’u geniş, %1,4’ü parçalanmış ailelerde yetişmişlerdir. Kadın eğitim yöneticilerinin %90,4’ü boş zamanlarında sosyal aktivitelere katıldıklarını, %9,6’sı ise katılmadıklarını belirtmişlerdir. Eğitim yöneticilerinin mezun oldukları bölümler incelendiğinde %19,4’ünün İşletme, %8,3’ünün Halkla İlişkiler ve Tanıtım, %8,3’ünün ise eğitim fakültelerinden mezun oldukları görülmektedir. Diğer %64’lük kısmı ise fen-edebiyat ile insan ve toplum bilimleri fakültelerinin farklı bölümlerinden mezun olmuşlardır.

Tablo 2. Kadın Eğitim Yöneticilerinin Cam Tavan Algısı Ölçeğinden Aldıkları Puanlara Ait Ortalama Puanlar ve Standart Sapma Değerleri

	\bar{x}	SS
Ölçek Ortalama Puanları	2,8417	0,32229

Tablo 2’de görüldüğü üzere T.C. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığına bağlı Enstitü İstanbul İSMEK hayat boyu öğrenme merkezlerinde görev yapan toplam 73 kadın eğitim yöneticisine uygulanan Cam Tavan Algısı Ölçeği’nin ortalama puanı 2,8417 olarak bulunmuştur.

Tablo 3. Kadın Eğitim Yöneticilerinin Cam Tavan Algısı Ölçeğinden Aldıkları Ortalama Puanlara Ait Frekans ve Yüzde Değerleri

Ölçek Ortalama Puanları	Frekans (f)	Yüzde (%)
1-2 Puan	1	1
2-3 Puan	53	73
3-4 Puan	18	25
4-5 Puan	1	1

Tablo 3’de görüldüğü üzere T.C. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığına bağlı Enstitü İstanbul İSMEK hayat boyu öğrenme merkezlerinde görev yapan toplam 1 (%1) kadın eğitim yöneticisinin ölçek ortalama puanı 1-2 puan arasında, 53 (%73) kadın eğitim yöneticisinin ölçek ortalama puanı 2-3 puan arasında, 18 (%25) kadın eğitim yöneticisinin ölçek ortalama puanı 3-4 puan arasında ve son olarak 1 (%1) kadın eğitim yöneticisinin ölçek ortalama puanı 4-5 puan arasında görülmektedir. Ölçekten alınan ortalama puan incelendiğinde kadın eğitim yöneticilerinin cam tavan algılarının orta düzeyde olduğu söylenebilir. Bu tür bir algının ortalama düzeyde olması, kurumda çeşitlilik açısından belirli bir farkındalık olduğunu, ancak hala iyileştirme alanları bulunduğunu gösterebilir.

Tablo 4. Kadın Eğitim Yöneticilerinin Cam Tavan Algı Düzeyleri ve Yaş Değişkeni ANOVA Analizi Tablosu

Grup	n	\bar{x}	SS	df	F	p
20-30 Yaş	3	2,7105	0,47877	3	0,610	0,611
31-40 Yaş	27	2,9035	0,36675			

41-50 Yaş	34	2,8142	0,30165
51 ve Üzeri Yaş	9	2,8417	0,20218

Tablo 4’te görüldüğü üzere kadın eğitim yöneticilerinden yaş değişkenine göre ortalama cam tavan puanı en yüksek değere sahip grup 31-40 yaş grubu ($\bar{x}=2,9035$), ortalama cam tavan puanı en düşük olan grup ise 20-30 yaş gurubudur ($\bar{x}=2,7105$). 41-50 yaş grubunun cam tavan puanı ($\bar{x}=2,8142$) ile 51 yaş ve üzeri grubunun cam tavan puanı ($\bar{x}=2,8417$) birbirine yakındır. Cam tavan algısının yaş değişkeni üzerinde anlamlı farklılık oluşturup oluşturmadığını saptamak gayesiyle yapılan Tek Yön ANOVA analizi sonuçlarından elde edilen $p>0,05$ bulgusu, kadın eğitim yöneticilerinin yaş grupları ile cam tavan algıları arasında anlamlı bir farklılığın bulunmadığını göstermektedir. Cam tavan algıları ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılığın bulunmamasının nedeni, farklı yaş düzeylerinde olmalarına rağmen kadın eğitim yöneticilerinin benzer deneyimlere ve mesleki geçmişe sahip olmaları olabilir.

Tablo 5. Kadın Eğitim Yöneticilerinin Cam Tavan Algı Düzeyleri ile Meslekteki Hizmet Yılı Değişkeni ANOVA Analizi Tablosu

Grup	n	\bar{x}	SS	df	F	p
1-5 Yıl	2	2,8421	0,59546	4	0,354	0,841
6-10 Yıl	15	2,7737	0,20764			
11-15 Yıl	23	2,8982	0,27524			
16-20 Yıl	26	2,8411	0,41552			
21 ve Üzeri Yıl	7	2,8045	0,25326			

Tablo 5’de görüldüğü üzere kadın eğitim yöneticileri arasında meslekteki hizmet yılı değişkenine göre ortalama cam tavan puanı en yüksek olan grup 11-15 yıl grubu ($\bar{x}=2,8982$), ortalama cam tavan puanı en düşük olan grup ise 6-10 yıl gurubudur ($\bar{x}=2,7737$). 1-5 yıl grubunun cam tavan puanı ($\bar{x}=2,8421$), 16-20 yıl grubunun cam tavan puanı ($\bar{x}=2,8411$) ile 21 yıl ve üzeri grubunun cam tavan puanı ($\bar{x}=2,8045$) birbirine yakındır. Cam tavan algısının meslekteki hizmet yılı değişkeni üzerinde anlamlı farklılık oluşturup oluşturmadığını saptamak gayesiyle yapılan Tek Yönlü ANOVA analizi sonuçlarından elde edilen $p>0,05$ bulgusu, kadın eğitim yöneticilerinin meslekteki hizmet yılları ile cam

tavan algıları arasında anlamlı bir farklılığın bulunmadığını göstermektedir. Cam tavan algıları ile meslekteki hizmet yılı değişkeni arasında anlamlı bir farklılığın bulunmamasının nedeni, farklı hizmet yıllarına sahip olmalarına rağmen kadın eğitim yöneticilerinin benzer mesleki deneyimlere, rollere ve sorumluluklara sahip olmaları olabilir.

Tablo 6. Kadın Eğitim Yöneticilerinin Cam Tavan Algı Düzeyleri ile Eğitim Durumu Değişkeni ANOVA Analizi Tablosu

Grup	n	\bar{x}	SS	df	F	p
Lise	8	2,9243	0,55956	3	3,843	0,013
Ön Lisans	7	2,4737	0,38587			
Lisans	47	2,8791	0,25406			
Yüksek Lisans	11	2,8565	0,18807			

Tablo 6’da görüldüğü üzere kadın eğitim yöneticilerinden eğitim durumu değişkenine göre ortalama cam tavan puanı en yüksek olan grup lise grubu ($\bar{x}=2,9243$), ortalama cam tavan puanı en düşük olan grup ise ön lisans grubudur ($\bar{x}=2,4737$). Lisans grubunun cam tavan puanı ($\bar{x}=2,8791$) ile yüksek lisans grubunun cam tavan puanı ($\bar{x}=2,8565$) birbirine yakındır. Cam tavan algısının eğitim durumu değişkeni üzerinde anlamlı farklılık oluşturup oluşturmadığını saptamak gayesiyle yapılan Tek Yönlü ANOVA analizi sonuçlarından elde edilen $p<0,05$ bulgusu, kadın eğitim yöneticilerinin eğitim durumlarıyla cam tavan algıları arasında anlamlı bir farklılaşma tespit edilmiştir. Daha yüksek eğitim düzeyine sahip bireyler genellikle daha yüksek özsaygıya ve güvene sahiptir. Bu durum, kadın çalışanların eğitimle kendilerinde öz saygı geliştirdikleri, kendilerine güvenlerinin arttığı ve cam tavan aşma konusunda daha olumlu bir bakış açısına sahip oldukları şeklinde yorumlanabilir. Yüksek eğitim düzeyi genellikle daha gelişmiş yönetim, iletişim ve liderlik becerileri ile ilişkilendirilebilir. Bu durum, kadın eğitim yöneticilerinin cam tavan algıları üzerinde olumlu bir etki yapabilir, çünkü daha iyi yönetim becerileri, yüksek pozisyonlara yükselme konusunda daha fazla fırsat yaratabilir. Yüksek eğitilmiş bireyler genellikle daha geniş profesyonel ağa sahip olabilirler. Bu, iş fırsatlarına erişimi artırabilir ve cam tavanın aşılmasını kolaylaştırabilir.

Tablo 7. Kadın Eğitim Yöneticilerinin Cam Tavan Algı Düzeyleri ile Medeni Durum Değişkeni t-Testi Tablosu

Grup	n	\bar{x}	SS	t	df	p
------	---	-----------	----	---	----	---

Bekâr	24	2,8443	0,27621	0,47	71	0,963
Evli	49	2,8405	0,34531			

Tablo 7’de görüldüğü üzere kadın eğitim yöneticilerinden medeni durum değişkenine göre bekâr kadın eğitim yöneticilerinin cam tavan puanı ($\bar{x}=2,8443$) ile evli kadın eğitim yöneticilerinin cam tavan puanı ($\bar{x}=2,8405$) birbirine yakındır. Cam tavan algısının medeni durum değişkeni üzerinde anlamlı farklılık oluşturup oluşturmadığını saptamak gayesiyle yapılan Bağımsız Örneklem t-Testi sonuçlarından elde edilen $p>0,05$ bulgusu, kadın eğitim yöneticilerinin medeni durumları ile cam tavan algıları arasında anlamlı bir farklılığın bulunmadığını göstermektedir. Cam tavan algılarıyla medeni durum değişkeninin arasında anlamlı bir farklılığın bulunmamasının nedeni, Enstitü İstanbul İSMEK’in örgütsel adaleti ön planda tutan bir yaklaşımı benimsemesi olabilir. Medeni duruma bağlı ayrımcılığın engellenmesi, örgütsel adaletin bir parçası olarak kabul edilebilir. Enstitü İstanbul İSMEK’in kadın haklarına saygı gösteren ve eşitlik ilkesini savunan yaklaşımı, medeni durumun cam tavan algılarına etkisini sınırlayarak, kadın eğitim yöneticileri arasında benzer algıların oluşmasına katkıda bulunmuş olabilir.

Tablo 8. Kadın Eğitim Yöneticilerinin Cam Tavan Algı Düzeyleri ile Sahip Olunan Çocuk Sayısı Değişkeni ANOVA Analizi Tablosu

Grup	n	\bar{x}	SS	df	F	p
0 Çocuk	19	2,8795	0,42062	3	0,267	0,849
1 Çocuk	18	2,7895	0,23949			
2 Çocuk	26	2,8573	0,32429			
3 ve Üzeri Çocuk	10	2,8237	0,25905			

Tablo 8’de görüldüğü üzere kadın eğitim yöneticilerinden sahip olunan çocuk sayısı değişkeni özelinde ortalama cam tavan puanı en yüksek olan kadın eğitim yöneticileri 0 çocuğa sahip olanlar ($\bar{x}=2,9243$), ortalama cam tavan puanı en düşük olan kadın eğitim yöneticileri ise 1 çocuğa sahip olanlardır ($\bar{x}=2,7895$). 2 çocuk sahibi olan kadın eğitim yöneticilerinin cam tavan puanı ($\bar{x}=2,8573$) ile 3 ve üzeri çocuğa sahip olan kadın eğitim yöneticilerinin cam tavan puanı ($\bar{x}=2,8237$) birbirine yakındır. Cam tavan algısının sahip olunan çocuk sayısı değişkeni üzerinde anlamlı farklılık oluşturup oluşturmadığını saptamak gayesiyle yapılan Tek Yön ANOVA analizi sonuçlarından elde edilen $p>0,05$

bulgusu, kadın eğitim yöneticileri tarafından sahip olunan çocuk sayıları ile cam tavan algıları arasında anlamlı bir farklılığın bulunmadığını göstermektedir. Buna göre çocuk sahibi olan kadın eğitim yöneticileri, iş ve aile yaşamları arasında denge kurma konusunda çeşitli stratejiler geliştirmiş olabilirler. Enstitü İstanbul İSMEK'in esnek çalışma politikaları gibi aile dostu uygulamaları, çocuk sahibi kadın eğitim yöneticilerinin iş yerinde daha rahat bir ortamda çalışmalarını sağlamış ve cam tavan algılarına olumlu katkıda bulunmuş olabilir. Toplumda eşitlik ve cinsiyet farkındalığının artması, çocuk sahibi kadınların iş yerinde daha adil muamele görmelerine dolayısıyla sahip olunan çocuk sayısı ile cam tavan algılarının arasında bir farklılaşma olmamasına neden olmuş olabilir.

Tablo 9. Kadın Eğitim Yöneticilerinin Cam Tavan Algı Düzeyleri ile Algılanan Kişilik Yapısı Değişkeni t-Testi Tablosu

Grup	n	\bar{x}	SS	t	df	p
Dışa Dönük	58	2,8208	0,35421	-1,094	71	0,277
İçe Dönük	15	2,9228	0,12038			

Tablo 9'da görüldüğü üzere kadın eğitim yöneticilerinden algılanan kişilik yapısı değişkenine göre ortalama cam tavan puanı en yüksek olan kadın eğitim yöneticileri içe dönük kadın eğitim yöneticileri ($\bar{x}=2,9228$), ortalama cam tavan puanı en düşük olan kadın eğitim yöneticileri ise dışa dönük kadın eğitim yöneticileridir ($\bar{x}=2,8208$). Cam tavan algısının algılanan kişilik yapısı değişkeni üzerinde anlamlı farklılık oluşturup oluşturmadığını saptamak gayesiyle yapılan Bağımsız Örneklem t-Testi sonuçlarından elde edilen $p>0,05$ bulgusu, kadın eğitim yöneticileri tarafından algılanan kişilik yapıları ile cam tavan algıları arasında anlamlı bir farklılığın bulunmadığını göstermektedir. Buna göre; içe dönük veya dışa dönük kişilik özellikleri, cam tavan algılarını etkileyebilir. Ancak, bu çalışmada anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir çünkü algılanan kişilik yapısı değişkenin, diğer sosyodemografik faktörlerle birlikte değerlendirildiğinde etkisi belirgin hale gelmemiş olabilir.

Tablo 10. Kadın Eğitim Yöneticilerinin Cam Tavan Algı Düzeyleri ile İçinde Yetişilen Aile Yapısı Değişkeni ANOVA Analizi Tablosu

Grup	n	\bar{x}	SS	df	F	p
Çekirdek	37	2,8073	0,28472	2	0,681	0,509
Geniş	35	2,8707	0,36045			

Parçalanmış 1 3,1053

Tablo 10’da görüldüğü üzere kadın eğitim yöneticilerinden içinde yetişen aile yapısı değişkenine göre ortalama cam tavan puanı en yüksek olan kadın eğitim yöneticileri parçalanmış ailede yetişen kadın eğitim yöneticileri ($\bar{x}=3,1053$), ortalama cam tavan puanı en düşük olan kadın eğitim yöneticileri ise çekirdek ailede yetişen kadın eğitim yöneticileridir ($\bar{x}=2,8073$). Geniş ailede yetişen kadın eğitim yöneticilerinin ortalama cam tavan puanı ise $\bar{x}=2,8707$ ’dir. Cam tavan algısının içinde yetişilen aile yapısı değişkeni üzerinde anlamlı farklılık oluşturup oluşturmadığını saptamak gayesiyle yapılan Tek Yön ANOVA analizi sonuçlarından elde edilen $p>0,05$ bulgusu, kadın eğitim yöneticilerine ait içinde yetişilen aile yapıları ile cam tavan algıları arasında anlamlı bir farklılığın bulunmadığını göstermektedir. Buna göre; cam tavan algıları ile içinde yetişilen aile yapısı değişkeni arasında anlamlı bir farklılığın bulunmamasının nedeni, toplumsal normlardaki değişim olabilir. Toplumsal normlardaki değişimle birlikte günümüzde çeşitli aile yapılarına daha fazla saygı gösterilmesi, içinde yetişilen aile yapısının kadın eğitim yöneticilerinin cam tavan algılarına etkisini azaltmış olabilir.

Tablo 11. Kadın Eğitim Yöneticilerinin Cam Tavan Algı Düzeyleri ile Sosyal Aktivitelere Katılım Durumu t-Testi Tablosu

Grup	n	\bar{x}	SS	t	df	p
Aktif	66	2,8401	0,33422	-0,132	71	0,895
Pasif	7	2,8571	0,18968			

Tablo 11’de görüldüğü üzere kadın eğitim yöneticilerinden içinde sosyal aktivitelere katılım durumu değişkenine göre ortalama cam tavan puanı en yüksek olan kadın eğitim yöneticileri sosyal anlamda pasif olan kadın eğitim yöneticileri ($\bar{x}=2,8571$), ortalama cam tavan puanı en düşük olan kadın eğitim yöneticileri ise sosyal anlamda aktif olan kadın eğitim yöneticileridir ($\bar{x}=2,8401$). Cam tavan algısının sosyal aktivitelere katılım durumu değişkeni üzerinde anlamlı farklılık oluşturup oluşturmadığını saptamak gayesiyle yapılan Bağımsız Örneklem t-Testi sonuçlarından elde edilen $p>0,05$ bulgusu, kadın eğitim yöneticilerine ait sosyal aktivitelere katılım durumları ile cam tavan algıları arasında anlamlı bir farklılığın bulunmadığını göstermektedir. Kadın eğitim yöneticileri, sosyal aktivitelerle ilgilenmeyi tercih etmeyebilir veya bu aktivitelere katılamayabilirler. Bu konudaki bireysel tercihler ve ilgi alanları, cam tavan algıları üzerinde belirleyici olmayabilir. Eğitim yöneticilerinin iş yükü ve çalışma saatleri,

sosyal aktivitelere katılma durumunu sınırlayabilir. Bu durum, sosyal aktivitelere katılım durumlarıyla cam tavan algıları arasında anlamlı bir farklılaşmanın meydana çıkmamasına sebep olmuş olabilir.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

4.1. Sonuçlar ve Tartışma

Bu çalışmada, 2022-2023 eğitim öğretim yılında, T.C. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığına bağlı Enstitü İstanbul İSMEK hayat boyu öğrenme merkezlerinde görev yapan, kadın eğitim yöneticilerinin cam tavan algılarının bazı sosyodemografik özellikler bağlamında farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre T.C. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığına bağlı Enstitü İstanbul İSMEK hayat boyu öğrenme merkezlerinde görev yapan kadın eğitim yöneticilerinin cam tavan algılarına yönelik sonuçlar aşağıdaki gibidir.

Örnekleme uygulanan Cam Tavan Algısı Ölçeği'nin ortalama puanı 2,8417'dir. Ölçekten alınan ortalama puana göre T.C. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığına bağlı Enstitü İstanbul İSMEK hayat boyu öğrenme merkezlerinde görev yapan, kadın eğitim yöneticilerine ait cam tavan algısı düzeyinin orta seviyede olduğu görülmektedir.

Yaş değişkeniyle cam tavan algılarının arasında anlamlı bir farklılaşma bulunamamıştır. Mızrahi ve Aracı da (2010), Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler'de (KOBİ) çalışan yöneticilerle

yaptıkları çalışmalarında kadın çalışanlar özelinde cam tavan algısı oluşturabilecek tutumların yöneticilerin yaş seviyelerine göre farklılık oluşturmadığını saptamıştır. Yine Gezer (2019) devlet okullarında görev yapan kadın öğretmenlerle yaptığı çalışmada yaş grupları değişkeniyle cam tavan sendromunun arasında anlamlı farklılık bulunmadığını bulmuştur. Benzer bir şekilde Bozdoğan (2020) özel sektörde çalışan kadınlarla yaptığı çalışmada yaş değişkeninin cam tavan sendromu üzerinde anlamlı bir fark yaratmadığı sonucuna ulaşmıştır. Yücel (2022) kadın akademisyenlerle ve Karamert (2023) özel sektör kadın çalışanlarıyla yaptığı çalışmada yaş değişkeninin cam tavan algısı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığını belirtmiştir. Diğer bir yandan Duruk (2023) turizm sektöründe çalışan kadın iş görenlerle yaptığı çalışmada yaş değişkeninin cam tavan algısı üzerinde, anlamlı bir farklılık oluşturduğunu ortaya koymuştur. Yine Çiftçi (2021) bankalarda görev yapan kadın çalışanlarla yaptığı çalışmada yaş grupları ile cam tavan engelleri puanları arasında anlamlı farklılaşmanın olduğunu bulmuştur. Benzer bir şekilde Biner (2022) üniversitede görev yapan kadın idari personelle yaptığı çalışmada yaş

değişkeninin cam tavan algıları üzerinde etkisi olduğunu bulmuştur.

Meslekteki hizmet yılı değişkeniyle cam tavan algılarının arasında anlamlı bir farklılaşma bulunamamıştır. Benzer bir şekilde Mızrahi ve Aracı (2010) KOBİ'lerde çalışan kadın yöneticilerle yaptıkları çalışmalarında; Gezer (2019) devlet okullarında görev yapan kadın öğretmenlerle; Bozdoğan (2020) özel sektörde çalışan kadınlarla yaptığı çalışmada; Çiftçi (2021) bankada görev yapan kadın çalışanlarla yaptığı çalışmada; Yücel (2022) kadın akademisyenlerle yaptığı çalışmada; Karamert (2023) özel sektör çalışanlarıyla yaptığı çalışmada iş hayatındaki çalışma süresi değişkeniyle cam tavan algısının arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmadığını bulmuşlardır. Diğer bir yandan Duruk (2023) turizm sektöründe çalışan kadın iş görenlerle yaptığı çalışmada ve Biner (2022) üniversitede görev yapan idari kadın personelle yaptığı çalışmada mesleki deneyim değişkeniyle cam tavan algısının arasında anlamlı bir farklılaşma bulunduğunu saptamışlardır.

Eğitim durumu değişkeniyle cam tavan algılarının arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Halbuki Mızrahi ve Aracı (2010) KOBİ'lerde çalışan yöneticilerle yaptıkları çalışmalarında; Çiftçi (2021) bankalarda görev

yapan kadın çalışanlarla yaptığı çalışmada; Biner (2022) üniversitede görev yapan kadın idari personelle yaptığı çalışmada; Yücel (2022) kadın akademisyenlerle yaptığı çalışmada; Duruk (2023) turizm sektöründe çalışan kadın iş görenlerle yaptığı çalışmada; Karamert (2023) özel sektör çalışanlarıyla yaptığı çalışmada farklılık bulunmadığını ortaya koymuşlardır. Ancak Gezer (2019) devlet okullarında görev yapan kadın öğretmenlerle yaptığı çalışmada eğitim durumunun cam tavan algısını farklılaştırdığı ortaya koymuştur ancak aynı çalışmada eğitim durumu değişkeni ile cam tavan sendromu arasında örgüt kültürü ve politikaları alt boyutu dışında anlamlı bir farklılık olmadığını belirtmiştir. Sonuç olarak bu çalışmada elde edilen veriler literatürün aksine sonuçlar ortaya koymaktadır. Buna göre eğitim durumu değişkeninin T.C. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığına bağlı Enstitü İstanbul İSMEK hayat boyu öğrenme merkezlerinde görev yapan kadın eğitim yöneticilerine ait cam tavan algıları üzerinde farklılık yaratması yöneticilerin cinsiyet dağılımının bir sonucu olabilir. T.C. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığına bağlı Enstitü İstanbul İSMEK hayat boyu öğrenme merkezlerinde 238'si kadın, 34'ü erkek olmak üzere toplamda 272 kişi eğitim yöneticisi olarak görev yapmaktadır. Eğitim yöneticilerinin %87,5'inin kadınlardan oluşması ve bunun bir sonucu olarak kadın yöneticilerle erkek yöneticiler arasındaki rekabetin düşük olması sebebiyle kadın yöneticiler üzerindeki cam tavan

algısı yaş, medeni durum, meslekteki hizmet yılı, sahip olunan çocuk sayısı, algılanan kişilik yapısı, içinde yetişilen aile yapısı, sosyal aktivitelere katılım durumu değişkenleri gibi kadınları sadece kadın oldukları için dezavantajlı duruma düşürebilecek değişkenler üzerinden değil de eğitim durumu değişkeni üzerinde farklılaşmış olabilir.

Medeni durum değişkeniyle cam tavan algılarının arasında anlamlı bir farklılaşma bulunamamıştır. Literatürde yapılan çalışmaların bazıları medeni durum değişkeninin cam tavan algısını farklılaştırdığını bazıları ise farklılaştırmadığını belirtmiştir. Örneğin; Duruk (2023) turizm sektöründe çalışan kadın iş görenlerle yaptığı çalışmada medeni durum değişkeninin cam tavan algısı üstünde anlamlı bir farklılaşma yarattığını ortaya koymuştur. Kılıç ve Çakıcı (2016) tarafından Sağlık Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığında görev yapan kadın çalışanlarla yapılan cam tavan araştırmasında bekâr kadın çalışanların evli kadın çalışanlara oranla daha yüksek düzeyde cam tavan algısına sahip olduklarını saptamıştır. Mızrahi ve Aracı (2010) KOBİ'lerde çalışan yöneticilerle yaptıkları çalışmalarında kadın çalışanlara yönelik, cam tavan algısı oluşturabilecek tutumların yöneticilerin medeni durum değişkeni özelinde farklılaşma göstermediğini tespit etmiştir. Gezer (2019) devlet okullarında görev yapan öğretmenlerle yaptığı çalışmada medeni durum değişkeniyle cam tavan sendromunun arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığını belirtmiştir. Bozdoğan (2020) özel sektörde çalışan kadınlarla yaptığı çalışmada medeni durum değişkeniyle cam tavan sendromunun

arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığı sonucuna varmıştır. Çiftçi (2021) bankada görev yapan kadın çalışanlarla yaptığı çalışmada medeni hal gurupları ile cam tavan engelleri puanları arasında anlamlı farklılaşmanın olmadığını bulmuştur. Biner (2022) üniversitede görev yapan idari personellerle yaptığı çalışmada medeni durum değişkeniyle cam tavan algısının arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmadığını ifade etmiştir. Yücel (2022) kadın akademisyenlerle yaptığı çalışmada cam tavan algılarında medeni hal guruplarına dayalı bir anlamlı farklılaşma olmadığını göstermiştir. Karamert (2023) özel sektör çalışanlarıyla yaptığı çalışmada evli katılımcıların cam tavan ortalamasının bekâr katılımcılara göre daha düşük olmasıyla birlikte medeni durum değişkeniyle cam tavan algısının arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmadığını belirtmiştir. Benzer şekilde bu araştırmada da elde edilen bulgular medeni durum değişkeniyle cam tavan algısının arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmadığını göstermektedir.

Sahip olunan çocuk sayısı değişkeniyle cam tavan algılarının arasında anlamlı bir farklılaşma bulunamamıştır. Yapılan çalışmaların bazıları sahip olunan çocuk sayısı değişkeninin cam tavan algısını farklılaştırdığını bazıları ise farklılaştırmadığını belirtmiştir. Örneğin; Duruk (2023) turizm sektöründe çalışan kadın iş görenlerle yaptığı çalışmada çocuk sayısı değişkeninin cam tavan algısı üzerinde anlamlı bir farklılaşma oluşturduğunu ortaya çıkarmıştır. Yiğitbaş ve Özcan (2021) çalışmayan kadınlar üzerinde yaptıkları araştırmada çocuk sahibi olan kadınlara ait cam tavan algılarının

yüksek olduğunu belirtmiştir. Bozdoğan (2020) özel sektörde çalışan kadınlarla yaptığı çalışmada çocuk sayısı değişkeniyle cam tavan sendromunun arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığı sonucuna varmıştır. Kadın eğitim yöneticileri özelinde yapılan bu araştırmada meydana çıkan sonuçlar sahip olunan çocuk sayısı değişkeninin cam tavan algısına etki etmediği yönündedir.

Algılanan kişilik yapısı değişkeniyle cam tavan algılarının arasında anlamlı bir farklılaşma bulunamamıştır. Yiğitbaş ve Özcan (2021) çalışmayan kadınlar üzerinde yaptıkları araştırmada içe dönük kadınların cam tavan algılarının yüksek olduğunu belirtmiştir. Ama kadın eğitim yöneticileri özelinde yapılan bu araştırmada meydana çıkan sonuçlar algılanan kişilik yapısı değişkeninin cam tavan algısına etki etmediği yönündedir.

İçinde yetişilen aile yapısı değişkeniyle cam tavan algılarının arasında anlamlı bir farklılaşma bulunamamıştır. Ayrıca literatürde içinde yetişilen aile yapısı değişkeniyle cam tavan algı düzeylerini karşılaştıran bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

Sosyal aktivitelere katılma durumu değişkeniyle cam tavan algılarının arasında anlamlı bir farklılaşma bulunamamıştır. Yiğitbaş ve Özcan (2021) çalışmayan kadınlar üzerinde yaptıkları araştırmada sosyal etkinliklere katılmayan kadınların cam tavan algılarının yüksek olduğunu belirtmiştir. Ama kadın eğitim yöneticileri özelinde yapılan bu araştırmada meydana çıkan sonuçlar sosyal aktivitelere katılım durumu değişkeninin cam tavan algısına etki etmediği yönündedir.

4.2. Öneriler

Eğitim durumuyla cam tavan algısının arasındaki anlamlı fark sonucundan yola çıkarak kadınların maruz kaldıkları cam tavan engelleri, kadınların eğitim seviyelerini yükseltecek imkânlar geliştirerek ortadan kaldırılabilir. Kadınların eğitim seviyeleri arttıkça iş yaşamında uğrayacakları ayrımcı yaklaşımların azalacağı düşünülmektedir.

Bu bağlamda politika geliştiricileri veya uygulayıcılarına aşağıdaki eylemler önerilmektedir.

- Lise mezunu kadınlar lisans seviyesinde eğitim almaya, ön lisans seviyesindeki kadınlar lisans tamamlamaya, lisans seviyesindeki kadınlar yüksek lisansa teşvik edilmelidir.
- Kadınların eğitim seviyelerini arttırmalarına yardımcı olmak için kadınlara esnek çalışma seçenekleri sunulmalı ve çocuk bakımı konusunda destekleyici hizmetlere erişim kolaylaştırılmalıdır.
- Düşük eğitim seviyesine sahip kadınlar için mesleki gelişim programları hazırlanmalıdır.
- Daha tecrübeli kadınların, genç ve deneyimsiz kadınlarla deneyim paylaşımı yapabilecekleri mentorlük uygulamaları ve iletişim ağları geliştirilmelidir.

Bu araştırma eğitim yöneticilerinin %87,5'ini kadınların oluşturduğu T.C. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığına bağlı Enstitü İstanbul İSMEK hayat boyu öğrenme merkezlerinde gerçekleştirilmiştir. Bu konu üzerinde çalışmak isteyen diğer araştırmacılar kadın erkek yönetici

sayısının birbirine yakın olduğu veya erkek yöneticilerin kadın yöneticilerden fazla olduğu diğer hayat boyu öğrenme merkezlerinde de benzer bir araştırma gerçekleştirebilir. Araştırma diğer eğitim kurumlarında, diğer belediyelerin hayat boyu öğrenme merkezlerinde, resmi ve özel okullarda

gerçekleştirilebilir. Bu araştırma nicel yöntemlerle yapılmış bir araştırmadır. Kadın yöneticilerde cam tavan konusu nitel yöntemlerle veya nitel/nicel bilimsel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı karma yöntemlerle de araştırılabilir.

YAYIN ETİĞİ BEYANI

Bu çalışma için T.C. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kuruluna başvurulmuştur. Kurul 03.05.2023 tarihinde bu çalışmada kullanılan veri toplama araçları ve yöntemlerine ilişkin bilgilerde etiğe aykırı herhangi bir bulguya rastlanılmadığına dair karar vermiştir. Ayrıca çalışma kapsamında toplanacak veriler için 09.06.2023 tarihinde T.C. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığından bilimsel araştırma yürütüme izni alınmıştır.

TEŞEKKÜR BEYANI

T.C. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bölümünde yürüttüğüm araştırma sürecinde değerli danışmanlığını ve rehberliğini benden esirgemeyen danışmanıma, araştırma kapsamında veri toplama sürecine destek sağlayan T.C. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığına ve ona bağlı Hayat Boyu Öğrenme Şube Müdürlüğü ile Enstitü İstanbul İSMEK Yönetim Merkezine bütün destekleri için çok teşekkür ederim. Ayrıca yüksek lisans sürecinde bana katkı sunan bütün hocalarıma minnettarım.

KAYNAKÇA

Akarçay, P. (2019). İsveç'te cinsiyet eşitliği politikaları. *International Journal of Social Inquiry*, 12(1), 1-27. 1.

Aksayan, S., Bahar, Z., Bayık, A., Emiroğlu, O. N., Erefe, İ., Görak, G., ... & Seviğ, Ü. (2002). Hemşirelikte araştırma ilke süreç ve yöntemleri. İstanbul: HEMARGE Yayınları, (1), 156-159.

Altındal, Y. (2022). Mekânın kadın yüzüne sosyolojik aynanın karşısından bakmak. *International Academic Social Resources Journal*, (e-ISSN: 2636-7637), Vol:7, Issue:44; pp:1901-19007

Altındal, Y. (2009). Erkeksi siyasetin 'erk'siz dublörleri. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12(21), 351-367.

- Bakırcı, Ç. M. (2019). Cinsel kimlik: Biyolojik cinsiyet, cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet nedir? Evrim Ağacı. Erişim, 8.
- BBC News Türkçe (2018). Hangi ülkelerde kadınlar siyasette daha güçlü? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44821229>
- Coşkun, A., Özdilek, R. (2012). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği: Sağlığa yansması ve kadın sağlığı hemşiresinin rolü. Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma, 9(3), 30-39.
- Creswell, J. W. (2015). Revisiting mixed methods and advancing scientific practices', in Sharlene Nagy Hesse-Biber, and R. Burke Johnson (eds), The Oxford Handbook of Multimethod and Mixed Methods Research Inquiry, Oxford Library of Psychology (2015; online edn, Oxford Academic, 19 Jan. 2016)
- Demir, Z. (2015). Kadınların siyasete katılımı ve katılımı artırmaya yönelik stratejiler. KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi, 1(2), 35-47.
- Deniz, Ş. (2007). Kadın parlamenterlerin bakış açısıyla Türkiye'de kadınların siyasal hayattaki temsili. Journal of Management and Economics Research, 5(7), 2-16.
- Derin, N. (2020). Dünyadan ve Türkiye'den örneklerle cam tavan sendromu, Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 10(2), 137- 154.
- Dökmen, Z. Y. (2010). Toplumsal cinsiyet, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ecevit, Y., & Bayrakçeken Tüzel, G. (2019). Toplumsal cinsiyet eşitliğinin izlenmesi için el kitabı. ISBN: 978-605-80901-2-5
- Ersoy, E. (2009) Cinsiyet kültürü içerisinde kadın ve erkek kimliği: Malatya örneği. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19(2), 210.
- Erzen, M. Ü. (2019). Siyasette cinsiyet eşitsizliği. Asya Studies, 2(8), 21-32.
- Güldü, Ö., Ersoy Kart, M. (2010) Toplumsal cinsiyet rolleri ve siyasal tutumlar: Sosyal psikolojik bir değerlendirme. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 64 (3), 100.
- Günay, G., Bener, Ö. (2011). Kadınların toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde aile içi yaşamı algılama biçimleri. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 153(153).
- Kaşıkırık, A., & Karaoğlu, N. (2021). Yerel Siyasette Kadının Adı Neden Yok?. Kadın Adayları Destekleme Derneği Yayınları, ISBN – 978-975-6487-43-3
- Kümbetoğlu, B. (2008). Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma. Bağlam yayıncılık.
- Memiş, H.B.Ö. (2017). Siyasette ve siyasal iletişimde erkeklik söylemi: 2015-2017 arası Türkiye incelemesi. Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi, 5(11), 557-570.
- Özalp, H. (2016). Toplumsal cinsiyet ve siyaset ilişkileri kadınların siyasette aday olması ve seçilmesinin önündeki engeller ve çözüm önerileri,

Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Öztepe, M. C. (2023). Kamu yönetiminde kadın: toplumsal cinsiyet temelli bir değerlendirme. Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 24(1), 203-223.

Sancar, S. (2018). Siyasal Kararlara Katılımda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması. ISBN: 978-605-64847-9-7

Sancar, S. (2020). Siyasal kararlara katılımı toplumsal cinsiyet eşitliği haritalama ve izleme çalışması 2018-2020 güncellemesi. Türkiye’de katılımcı demokrasinin güçlendirilmesi: Toplumsal cinsiyet eşitliğinin izlenmesi projesi faz II. ISBN: 978-605-80901-8-7

Sancar, S., & Göç-Bilgin, M. (2021). Erkekler, erkeklikler ve toplumsal cinsiyet eşitliği haritalama ve izleme çalışması. ISBN: 978-625-7666-12-1

Sancar, S., Toksöz, G., Yüksel-Kaptanoğlu, İ., Memiş-Parmaksız, E., Arslan, H., Kabadayı, A., ...

& İnanç, B. (2021). Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini İzleme Raporu 2019-2020.

Şahin, M. (2019). Kültür aktarımında toplumsal cinsiyetin rolü. Akademik Hassasiyetler, 6(11), 233-249.

TBMM, Türkiye Büyük Millet Meclisi. 27. Dönem Milletvekilleri Sandalye Dağılımı (24 Haziran 2018). <https://www.tbmm.gov.tr/sandalyedagilimi>

Ünüvar, M. F. (2021). Siyasetin cinsiyetçi dili ve toplumsal yansımaları. İzmir Demokrasi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın ve Aile Çalışmaları Anabilim Dalı

Yalçın, N. (2019). Bipolar hastalar açısından iyileşmenin taşıdığı anlam. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir: s.17.

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2013). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

AİLE İÇİ İLİŞKİLERDE GÜÇ MESAFESİ-SOSYAL KİMLİK ve SOSYAL BASKINLIK: “YALI ÇAPKINI” DİZİSİ ÜZERİNDEN ANALİZ

POWER DISTANCE IN FAMILY RELATIONS-SOCIAL IDENTITY AND SOCIAL DOMINANCE: ANALYSIS THROUGH THE SERIES "WATERSIDE MANSION CASANOVA"

Ayşe Müge Yazgan¹

ÖZ

Kişilerarası ilişkide olan birey, alıcı ve verici olarak karşısındaki ile ilişkedir. Güç, çizdiği mesafe ile, yarattığı etki ile bulunduğu alana katkı sağlamaktadır. Güç mesafesi otorite olarak yüksek olan toplumlarda, kalıp yargılar, ön yargılar ile grup içi grup dışı kayırmacılık, gruba dayalı baskınlık ve eşitlik konuları öne çıkmaktadır. Bu çalışma, hiyerarşik merkezi otorite ile yönetilen Türk aile tiplemesinin medya üzerinden algısını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu araştırmanın evreni 2022 yılı son çeyreğinde gösterime girmiş olan “Yalı Çapkını” dizisi baş karakterlerinin sergiledikleri performansdan oluşmaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi içinde içerik analizi yapılmıştır. Çalışmada yapılan içerik analizi gizli gözlem yöntemi ile yapılmıştır. Verilerin kodlanması ile başlayan süreçte dizide kullanılan kelimeler, cümleler, kullanılan beden dili araştırma problemlerinin genel çerçevesini oluşturmaktadır. Sosyal kimlik ve sosyal baskınlık kuramları üzerinden konuya yaklaşılacak çalışmanın alana farklı bir perspektifle katkı sağlayacağı bir gerçektir. Güç mücadelesinin sunulduğu TV dizilerinde öne çıkan gerçek bir hikayeden alıntı olan Budayıcıoğlu'nun (2022) kaleme aldığı, OMG Pictures'in üstlendiği “Yalı Çapkını” (Burcu Alptekin, 2022) dizisi üzerinden yapılan analiz sonuçları, güç mesafesinin ve sosyal baskınlığın Türkiye'deki güçlü aile olarak adlandırılan varlıklı aileler içindeki kişilerarası ilişkilerin ayrımcılık ve kayırmacılık olarak göstergelerini sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Güç Mesafesi, Sosyal Baskınlık, Sosyal Kimlik, Kişilerarası İlişkiler, Kalıp Yargılar.

ABSTRACT

An individual in an interpersonal relationship is in a relationship with the other person as a giver and receiver. Power contributes to the area with its distance and the impact it creates. In societies with high power distance authority, stereotypes, prejudices, in-group favoritism, group-based dominance, and equality issues come to the fore. This study aims to analyze the perception of the Turkish family type, managed by a hierarchical central authority, through the media. The universe of this research consists of the performance of the main characters of the "Casanova of Waterside Mansion" TV series, which was released in the last quarter of 2022. In the study, content analysis was conducted using the qualitative research method. The content analysis in the study was conducted using the covert observation method. In the process that begins with the coding of the data, the words, sentences and body language used in the series form the general framework of the research problems. It is a fact that the study, which approaches the subject through social identity and social dominance theories, will contribute to the field from a different perspective. The results of the analysis based on the series "Casanova of Waterside Mansion" (Burcu Alptekin, 2022) written by Budayıcıoğlu (2022), which is an excerpt from a true story that stands out in TV series where the power struggle is presented, and undertaken by OMG Pictures show that the power distance and social dominance which provide indicators of interpersonal relations as discrimination and favoritism affect the wealthy families called the powerful one in Turkey.

Keywords: Power Distance, Social Dominance, Social Identity, Interpersonal Relations, Stereotypes.

¹ Marmara Üniversitesi, muge@marmara.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-5909-5791

1. GİRİŞ

Toplumsal bir varlık olarak insan, yapısı gereği etrafı ile ilişki içerisinde. Kişilerarası iletişim içinde olan birey, karşısındakini etkilerken aynı zamanda da etkilenmektedir. Alıcı ve verici arasındaki ilişkide oluşan alan, mesafe göstergesidir. Güç, mesafe ile çizilen alana katkı sağlamaktadır. Kimi zaman güç, otorite ve etki ile karışmaktadır. Güç mesafesi yüksek olan toplumlarda, kalıp yargılar, ön yargılar ile grup içi grup dışı kayırmacılık, gruba dayalı baskınlık ve eşitlik konuları öne çıkmaktadır. Güç mesafesi ile yaşamak zorunda kalan kalabalık aile gruplarında gücün genellikle baskın olan taraftan zayıf olan tarafa uygulandığı durum söz konusudur. Kültür çatışması ile çoğalan güç mücadelesi aile içinde nesiller arasında daha da fazla görülmektedir. Teknolojik gelişmelerin aşırı ivme kazanması sonucu kişilerin kendilerini, bulunduğu ortamları karşılaştırmaları söz konusudur. Aile içi ilişkilerde önemli olan şüphesiz ki güvendir. Güven duygusu adeta demir olarak görülen aile bireylerini birbirine bağlayan çimento vazifesi görmektedir. Güven duygusu olmadan aile bireyleri arasında anlaşmalar mümkün olmamaktadır. Aile içinde gelir tek kaynak olarak aile iş veya mal varlığından geliyorsa bireyler arası rekabet söz konusu olmaktadır. Gücü eline almak isteyen aile bireyleri arasında hiyerarşik düzende bozulma söz konusu olduğunda çatışma ve rekabet ortamı daha da artmaktadır. En fazla ikinci ve üçüncü kuşak arasında görülen bu durum, koşulların farklılaşması ile çözülebilmektedir. Gücün etkileme potansiyeli mevcuttur (Bass, 1990, s. 225-227). Güce sahip olan grubun ya da kişinin verdiği ödüller ya da uyguladığı cezalar diğerleri üzerinde etki bırakmaktadır. Güce

sahip olan kişi kendi grubu için eksperdir, uzmandır, problem çözücüdür, zor problemlerin ustasıdır. Grup ya da kişi nicelik bakımından gücünü kabul ettirdikçe nitelik bakımından da daha fazla onay almaktadır. Dolayısı ile etki altına aldığı kişiler, sorgusuz ikna olabilmektedirler. Gücün otorite olarak meşrulaştığı durumlarda güce sahip olan grup ya da kişi diğerlerini kendi arzusu yönünde yönetme eğilimindedir. Güç, sosyal mesafeyi belli bir alana almaktadır (Yazgan A. , 2017b, s. 41). Güç, güce bağımlı bir kitle de yaratmaktadır. Güce bağımlı olan bu kitle gücün sağladığı konfor alanından çıkmadıkça kısır döngüye girmektedir.

2. GÜCE KAVRAMSAL BAKIŞ

Türk Dili Kurumu (TDK sözlüğü, 2023) sözlüğü, gücü iktidar ve yeterliliğe sahip olmak şeklinde tanımlamaktadır. İktidar olarak güçlü olan kişiler yeterli oldukları konular dışında varlıkları ile de öne çıkmaktadırlar. Aile içi ilişkilerde önemli bir ayrıntı olarak görülen güçlülük, güce bağımlı bireylerin güçlü olana biyad etmeleri ile özgürlüklerini, benliklerini teslim etmektedirler. Gücü dört ayrı kavram halinde inceleyen Votaw'a (Votaw, 1966, s. 71-88) göre, birinci olarak üzerinde durduğu sınırlı arz kavramı, birinin fikirleri ile diğerini etkilemesidir. İkinci kavramı olan kaçınılmaz bela, gücün suiistimali ve yozlaşmasıdır. Üçüncü olarak etik, dini ve ahlaki yönlerin işlendiği ahlak kavramıdır. Son olarak, yönetenler ve yönetilenler kavramı ile baskının güçlü olan taraftan zayıf olan tarafa uygulanmasıdır. Dizide açıkça görülen bu durum, konuya sosyal kimlik ve sosyal baskınlık kuramları perspektifinden yaklaşılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Literatürde Hobbes (1997) geleneksel güç kavramına, kendi kendini yöneten ve sonrasında açıkça bir güç modeline evrilen söylemine modern güç kavramı sunarak sosyal yaşamın tüm aşamalarına farklı bir perspektif getirmiştir. Sosyal yaşam içinde insanlar tıpkı doğal yaşamlarında olduğu gibi birbirleri ile mücadele içindedirler. İnsanlar, arzularını ve isteklerini karşılamak amacı ile rekabet ruhu içinde çabalarını sürdürmektedirler. De Dreu ve ark. (De Dreu, 2004), gücün yapısal potansiyelinden bahsederek bir kişinin bir grup üzerindeki etkisinden bahsetmektedirler. Referans güç dediğimiz bu güç, kişiye grup içinde akıl insan rolü vermektedir (Kaypakoğlu, 2010). Akil insan, bilge olarak diğer insanlara görüşleri üzerinden analiz yapabilen, çoğunluğun otorite olarak kabul ettiği düşünce tarzına saygı duyduğu kişilik yapısındadır. Uzman olmak da aynı şekilde uzman gücü ile bir grubun başı olarak referans güç pozisyonuna geçmektir (Lee ve Tiedens, 2001, s. 254 - 287). Bulunduğu konjonktürdeki uzmanlık alanında yeterli olmayan kişiler, konusunda uzman olan kişiye biyad etmek zorunda kalmaktadırlar.

Güç, pozitif yönden yaklaşıldığında, kaynağa sahip olma olarak değerlendirilmektedir. Weber gücü, bir grup içindeki karşılıklı iletişimde, her koşulda istediğini başarabilme konusunda ısrarcılık olarak tanımlamaktadır. Russel (1976), güç kavramının sosyal bilimlerin çimentosu olduğundan bahsetmektedir. Güç, ilişkiler içinde ilerleyen kişinin karşısındakini istediği yönde davranışa sevk etmesidir. Foucault da gücü ilişkiler bağlamında gözlemlemiştir (2017, s. 17). Votaw'ın yönetenler ve yönetilenler kavramı üzerinden bahsettiği gibi Foucault da kişilerarası ilişkilerde ya teslim olmadır ya da onu uygulamadır diye düşünmektedir. Güç, ilişkiler boyunca uygulanmaktadır. Güce sahip olan kişiler, gücün verdiği etkiden vazgeçmek

istememektedirler. Güç, otoriteyi, kural koyuculuğu kolaylaştırmaktadır. Goodwin vd. (2011, s. 227-256) göre güçlü kişiler, toplum onayını alarak diğerlerini yargılamaya yetkili olan meslek gruplarıdır. Bu güç, yasal güçtür ve bilgi gücüdür. Yasal güç, otoriteye kayıtsız şartsız itaattir (Fischer, 1994). Yasal güce sahip olan kesimler arasında hakimler, öğretmenler, profesyonel yöneticiler bulunmaktadır. Bu grup sahip oldukları bilgi gücü ile akıl insan olarak performans değerlendirmesi yapma yetkisine sahiptirler. Kendilerine verilen statü ile güç sahibi olan ve alanlarında karar merci vazifesi yapan bu gruba bağlı olan kişiler statüleri sayesinde güçlüdürler (Magee J. C., 2008, s. 351-398). Statüleri değiştiğinde davranışlarda da değişiklik gözlemlenebilmektedir (Leikas, 2013). Gücün kullanımı toplum kültür yapısına göre değişkenlik göstermektedir. Diğer bir deyişle, kültür her toplumda farklılık göstermektedir. Kültür, yaşanılan yerin dünya görüşünü, değerlerini, normlarını yansıtmaktadır. Kültür, bir toplumun üyelerinin bir nesilden diğerine aktarılan ortak inançlarını, geleneklerini, davranışlarını temsil etmektedir. İnsanlar, kültürün içine doğmaktadır. Kültürü içinde yaşadığı toplumdan öğrenmektedir. Hofstede' e göre (1984, s. 81-99), kültür, bir toplum grubunun üyelerini diğerlerinden ayıran zihnin kolektif programlamasıdır. Kültür, toplumun kendi kolektif inançlarında neyin kutsal olup olmadığını, sanatsal ifade tarzlarında neyin güzel, neyin çirkin olduğunu anlatmaktadır. Kültürler arasındaki farklılıklar, aşağıda belirtilen dört temel boyut ile daha iyi anlaşılabilir (Hofstede, 1983):

2.1. Bireyselci Toplumlara Karşı Kolektivist Toplamlar:

Bireyselci toplumlarda, kişinin kendi başarısı ön plandadır. "Nasıl?" sorusu yerine "Nasıl

Gidiyor?” sorusunun ön plana çıktığı batı toplumlarında, kişisel başarı, hayatın içinde önemli bir yer tutmaktadır. Buna karşılık, kolektivist toplumlarda, başkalarının mutluluğu için çabalayan aile bireyleri için mutluluk diğerlerinin beklentilerini karşılayabilmekten geçmektedir. Birey olarak kendi ait olduğu gruba hizmet ettiği sürece değerlidir. Kendisinin mutluluğu, bağlı olduğu bireylere endekslidir. Kişi daima onların mutlu olması, huzurlu olması çabasıdır.

2.1.1. Geniş ve Dar Güç Mesafesi:

Güç mesafesi geniş toplumlarda, gücü az olan bireyler hiyerarşik düzeni kabul etmiş olarak, haddini aşmayan davranışlar sergilemek zorunda bırakılmaktadırlar. Statü açısından üstün olan grup, kendinden düşük gördüğü kesim için baskı kurmayı, kural koymayı, yaptırım yapmayı, müdahale etmeyi normal karşılamaktadır. Yönetimler oligarşik ve otokratiktir. Aile bireyleri için de durum aynıdır. Güç, yaşa, cinsiyete, statüye göre değişmektedir. Güç mesafesi dar olan toplumlarda aile, akrabalar gücü güç eşitliği kullanma temelinde elde tutmaktadır. Statü farklılığı dışında koşullar bellidir. Her birey statüsü haricinde eşit haklara sahiptir. Güçlü insanlar, ellerinde sahip oldukları gücü göstermemeye çabalamaktadırlar. Güç ancak resmi pozisyon, uzmanlık ve beceri bazında belirlenmektedir.

2.1.2. Belirsizlikten Kaçınma

Belirsizlikten kaçınan toplumlarda davranış ve inançlarda tahmin yürütülmediğinde kırılma gözlemlenmektedir. Gergin ve stresli olan toplum bireylerinde eylemlerde alınan verimlilik düşüktür. Belirsizlikten kaçınmayan, belirsizliği olması gereken bir olgu olarak gören toplum bireylerinin daha rahat ettikleri

gözlemlenmektedir. Sosyal sapma daha rahat tolere edilmektedir.

2.1.3. Erillik – Dişillik / Mantıksal Toplum - Duygusal Toplum

Mantıksal ağırlığın fazla olduğu toplum içerisinde başarı, kahramanlık, işe odaklanma, materyalist düşüncelerle ivme kazanmaktadır. Duygusal ağırlığın fazla olduğu toplumlarda ise kayırmacılık, mağduru kollama, tevazu ön plandadır.

3. ARAŞTIRMAYA KURAMSAL YAKLAŞIM: SOSYAL BASKINLIK ve SOSYAL KİMLİK KURAMLARI

Sosyal baskınlık kuramı, grup temelli bir kuramdır. Amerika’da sosyolog olan Jim Sidanius ve Felicia Pratto (Sidanius J. v., 2004) tarafından geliştirilmiştir. Gruplar arası ilişkilerde çoğunluk olan taraf kendi üstün görme çabası içine girmektedir. Grup içerisinde bulunan sosyal hiyerarşi kalıp yargılar, belli değer yapıları içinde meşru hale getirilmektedir. Meşrulaştırılan kalıplar işlevsel hale gelmekte ve grup bireyleri üzerinde etki yaratılmaktadır. Cinsiyet, mevki, ve sınıf ayrımcılığı ile hiyerarşi artırıcı etkenler çoğalmaktadır. Dewart ve arkadaşlarının (2011, s. 47-65) bahsettikleri gibi baskın olan tarafın düzeni, kendi konforu her şeyden daha önemlidir. Dominant grup, düşük statülü olan grubun karşısında kayırmacı tutumla güç kullanan ve statüsünü ezici olarak belli eden taraftır (Levin, M., vd., 2002). Sosyal hiyerarşi sonucu asimetrik güç nedeni ile yüksek gruba göre eşit olmayan davranışlar ve tutumlar gören statüsü düşük grup bireyleri bu tavırları kabullenmek zorunda kalmaktadırlar (Magee J. C., 2008b). Bu durum onların boyun eğen, kabullenen, pasifleşen duruma geçmesine neden olmaktadır. Hissettikleri değersizlik ile yoksunluk duyguları daha da artmaktadır.

Henri Tajfel ve John Turner tarafından 1979 yılında geliştirilen sosyal kimlik kuramı, sosyal sınıflandırma üzerinde durarak grupları grup içi ve grup dışı olarak incelemektedir. İç grup koşullarının olumsuz ilerlemesi sonucu grup içindeki bireylerin gruptan ayrılarak yüksek statülü gruba geçmeye çalışması görülmektedir. Ancak sosyal rekabet içerisinde yüksek statülü gruba meydan okuma da söz konusu olabilmektedir. Kurama göre, sosyal yaratıcılık sayesinde grup içinde sosyal fırsatlar yakalanmaktadır. Aidiyet duygusu ile belli bir gruba kendini ait gören kişinin sosyal kimlik ve kişilik olgusu etkilenmektedir. Bu durum, davranışlarda ve tutumlarda farklılık yaratmaktadır. Düşük statülü grup, diğer grup üyelerinin karşısında grup dışı olarak kayırmacılığı yüksek noktada hissetmektedirler.

4. ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİ, KONUSU, AMACI ve ÖNEMİ

Çalışma konusu, Star TV kanalı dizisi olan, “Yalı Çapkını”dır. Budayıcıoğlu’nun (2022b) kaleme aldığı, OMG Pictures’in üstlendiği bu dizinin çalışma konusu olarak seçilmesindeki amaç, gerçek bir hikayeden alıntı olan senaryonun seyirci ile buluşmasından itibaren toplumdaki her kesimin ilgisini fazlaca çekmesidir. Dizi film, Gaziantep kökenli ünlü bir mücevher işi ile uğraşan Korhan Ailesinin kural koyucusu aile büyüğü büyükbabanın pamuklar içerisinde yetiştirilmiş olan torunu Ferit’in rızası dışında yine Gaziantep’li eski dostlarının küçük kızları ile evlendirilme sürecini ve sonrasında gelişen olayları kapsamaktadır. Bu çalışma, merkezi otorite ile yönetilen Türk aile tiplemesinin medya üzerinden algısını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, TV dizileri üzerinden sunulan aile tiplemelerindeki göstergeler, genelde gerçek hayat

hikayelerinden alıntılardır. Belli bir kültürden gelen, soyadları ile öne çıkan varlıklı ve kültür seviyesi yüksek ailelerin bireyi olmanın, özgürlükleri yok etmekle, sınırları zorlamakla mümkün olduğunu şiddetle savunan dizilerin başında yer alan “Yalı Çapkını” dizisi gösterimde olduğu 2022-2024 yılları arasında çok fazla seyirci çeken bir dizi olarak hafızlarda yer etmiştir. Bu bağlamda çalışmaya farklı bir perspektiften yaklaşarak Türkiye’deki güçlü aile olarak adlandırılan varlıklı aileler içindeki kişilerarası ilişkiler incelenmiştir. Güç mücadelesi, TV dizilerinde öne çıkan gerçek bir hikayeden alıntı olan Budayıcıoğlu’nun (2022) kaleme aldığı “Yalı Çapkını” dizisi üzerinden incelenecek olursa alana katkı sağlayacağı şüphesizdir.

4.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmanın evreni 2022 yılı son çeyreğinde gösterime girmiş olan “Yalı Çapkını” dizisi baş karakterlerinin sergiledikleri performansdan oluşmaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi içinde içerik ve söylem analizi yapılmıştır. Çalışmada yapılan betimsel içerik analizi katılımcı olmayan gözlem yöntemi ile yapılmıştır.

4.2. Araştırmanın Kısıtları

Araştırma, 2022 son çeyrekte gösterime giren ve 2024 yılı ilk çeyreğinde halen yayında olan dizinin 53 bölümünün incelenmesi sonucunda yapılmıştır. Çalışma, 53 bölümle sınırlıdır.

4.3. Araştırmanın Soruları

Bu çalışmada, dizide yansıtılan aile tiplemesinde aile içi ilişkilerde iletişim sorunu olduğu düşüncesi temel soru olarak belirlenmiştir.

4.3.1. Alt Sorular

1. “*Yalı Çapkını*” isimli dizi ile güçlü aile tiplemesi içinde yaşayan bireyler arasında aile içi ilişkilere sosyal kimlik ve sosyal baskınlık kuramları perspektifinden yaklaşıldığında, dizide merkezi otorite ile yönetim var mıdır?

2. “*Yalı Çapkını*” isimli dizi ile güçlü aile tiplemesi içinde yaşayan bireyler arasında aile içi ilişkilere sosyal kimlik ve sosyal baskınlık kuramları perspektifinden yaklaşıldığında, güç mesafesi yüksek olan ailelerde olduğu gibi aile bireyleri kalıp yargılar içinde yok olmaktadır mıdır?

3. “*Yalı Çapkını*” isimli dizi ile güçlü aile tiplemesi içinde yaşayan bireyler arasında aile içi ilişkilere sosyal kimlik ve sosyal baskınlık kuramları perspektifinden yaklaşıldığında, güç mesafesi yüksek olan ailelerde olduğu gibi aile bireyleri ön yargılar içinde midirler?

4. “*Yalı Çapkını*” isimli dizi ile güçlü aile tiplemesi içinde yaşayan bireyler arasında aile içi ilişkilere sosyal kimlik ve sosyal baskınlık kuramları perspektifinden yaklaşıldığında, aile içi kayırmacılık konuları üzerinde göstergeler nasıldır?

5. “*Yalı Çapkını*” isimli dizi ile güçlü aile tiplemesi içinde yaşayan bireyler arasında aile içi ilişkilere sosyal kimlik ve sosyal baskınlık kuramları perspektifinden yaklaşıldığında, aile dışı kayırmacılık konuları üzerinde göstergeler nasıldır?

4.4. Verilerin Toplama Aracı

Nitel araştırma desenlerinde verilerin işlenmesi süreci önemlidir. Dört bölümden oluşan süreç içerisinde ilk bölüm deşifre işlemidir. Gözlem yapılarak, ses kayıtları defalarca dinlenerek alınan notlar aracılığı ile

metne dönüştürülen konuşmalar içinde beden dili, ses tonu veri analizinin içinde yer almaktadır (Creswell, 2012). Dizide yansıtılan aile tiplemesinde iletişim sorunu olduğu düşüncesi temel soru düşüncesidir. Bu bağlamda, olayların, konuşmaların ne anlama geldiği, ne mesaj verdiği üzerinde hassasiyetle durularak veri analizi araştırmacı tarafından titizlikle yapılmıştır. İkinci bölüm olan kodlama, metne dönüştürülen verinin anlamlı parçalara ayrılmasıdır. Nitel araştırma olması nedeni ile kodlamanın yüzdesi tablolar halinde alınmamıştır. Kodun ne sıklıkla geçtiğine bakılarak kodlar arasındaki ilişki irdelenmiştir (Creswell, 2013). Verilerin kodlanması ile başlayan süreçte dizide kullanılan kelimeler, cümleler, kullanılan beden dili araştırma problemlerinin genel çerçevesini oluşturmaktadır. Kodlar arasındaki bağlantının incelenmesi on başlık altında yapılmıştır. Bogdan ve Biklen’in (2007) dedikleri gibi kodlamada ilk ortam incelemesi yapılmıştır. Daha sonra, dizideki karakterlerin dünya görüşlerine odaklanılmıştır. Üçüncü olarak bakış açılarının irdelenmesi ile dördüncü kodlama yöntemi olan diğer insanlar hakkındaki düşünceleri üzerinde durulmuştur. Beşinci adım olan süreç kodlaması bölümünde dizide geçen olaylar sırası ile incelenmiştir. Düzenli olarak işlenen davranış türleri içinde yer alan etkinlik kodları ve olay kodları çıkarılmıştır. Stratejik olarak yaklaşılacak teknikler incelendikten sonra aile bireyleri içindeki ve dışındaki ilişkiler, sosyal yapıya bakılarak hikayenin yapısı öyküsel kod içinde irdelenmiştir. Sosyal kimlik ve sosyal baskınlık kuramları üzerinden konuya yaklaşılacak çalışma, alana farklı bir perspektif getirmiştir.

4.5. Bulgular ve Verilerin Analizi

Araştırmada gerçek bir hikayeden alıntı olan “Yalı Çapkını” dizisi üzerinde 53 bölüm izlenerek veri işleme süreci gerçekleştirilmiştir. Veri işleme sürecinde deşifre işlemi yapılmıştır. Kodlama işlemi, birebir notlardaki verilerin üzerinden geçirilerek gerçekleştirilmiştir. Bu sayede parçalar arasındaki anlam bütünlüğü korunmuştur. Aile içi ilişkilerde davranış ve tutum, bireyler arasındaki güç mesafesi gibi konularda sözcükler daha sık kullanılmaya başladıkça, olgunun tanımlanması ve kategorileri geliştiren kodların belirgin hale gelmesi mümkün olmuştur. Metin kodlamaları ve kategorileri aşağıdaki tablolarda verilmiştir. Aile bireyleri arasında ortak belirleyici olarak hırçınlaşma, saldırganlaşma, aşağılama, dışlama, küçük görme sosyal baskınlık kategorisi altında sınıflandırılmıştır. Meydan okuma ve yüksek statülü tarafa geçme çabası sosyal kimlik kategorisine girmektedir.

Bulgular için kodlama ilk olarak ortam analizi ile yapılmıştır. Dizi bir yalıda geçmektedir. Geniş aile olarak tüm bireyler bu yalıda yaşamaktadırlar. Her bireyin eşi olsun olmasın bir odası mevcuttur. Yemekler ortak masada salonda yenmektedir. Yemek saatleri büyükbabanın katılımına göre ayarlıdır. Tüm aile fertleri masada hazır vaziyette beklemek zorundadır. Büyükbabanın gelmesi ile merkezi otorite ile yönetilen ailelerde olduğu gibi tüm masadakiler ayağa kalkmaktadır. Büyükbaba oturup, yemeğe başlayana kadar herkes beklemek zorundadır. Tıpkı kraliyet ailelerinde olduğu gibi yemeğin başlangıcı ve bitişi büyükbabanın lokmasına bağlıdır. Son lokmasını yediğinde herkes için yemek sonlanmaktadır.

Ortam incelemesinden sonra karakterlerin dünya görüşleri, bakış açıları irdelenerek, diğer insanlar hakkındaki

düşünceleri üzerinde durulmuştur. Karakterler arasında büyükbaba kendinden emin, katı, kuralcı, otoriter bir karakterdedir. İşleri oğlu Orhan’a devretmiş olmasına rağmen, Orhan’a hiç güvenmediği için devamlı arkasını kontrol etme ihtiyacı duymaktadır.

Orhan, ağabeyinin yıllar önce vefatı ile Halis Ağa’nın hayattaki tek oğludur. Haylaz, uçarı, yalının çapkını olan Orhan, yalıdaki çalışanlar, ağabeyinin karısı İfakat dahil, birçok kadınla beraber olmuştur. Babasını haklı çıkaran bir şekilde işlere sahip çıkmamaktadır. Genelde kararları İfakat ile birlikte almaktadırlar. İşleri büyütme amacı ile babasının rızasını almadan yurtdışına açılmayı tercih etmiştir. Çevirdiği bazı yasal olmayan durumlar dahi mevcuttur. Karısı Gülgün ile evlilikleri çoktan bitmiştir. Karısında bulamadığı gücü, dik duruşu yengesinde bulmuştur.

Yenge İfakat, kocası ölünce yalıda kalmaya devam etmiştir. Kocasını trafik kazasında kaybettikten sonra kayınvalidesi de vefat edince, yalının hanımı olmuştur. İfakat için yalıdaki ailesi önemlidir. Korhan soyadı dikkatli taşınması gereken bir soyadıdır. Bu uğurda yapabileceklerinin sınırı yoktur.

Orhan’ın karısı Gülgün, iki çocuk annesidir. Aileye verdiği iki çocuğu da iyi yetiştirir. Büyük oğlunu trafik kazasında kaybedince tüm sevgisini Küçük oğlu Ferit’e ve onun karısı Seyran’a vermiştir. Gülgün, gerçeklerle yüzleşmekten kaçan bir yapıdadır. Konfor alanı onun için önemli olsa da kocasının gözüne sokarak yaptığı çapkınlıklar neticesinde evden ayrılma noktasına gelmiştir. Gelini Seyran’ın dik duruşundan etkilenecek kendisine yeni bir yol çizmeye çalışan Gülgün, hayatının her dönemini gereksiz harcadığı düşüncesindedir.

Ferit, Korhan ailesinin tek torunudur, tek varisidir. Ağabeyi trafik kazasında ölünce, omuzlarına daha fazla yük binmiştir. Evin en

küçüğü ve şeker hastası olması fazlaca şımartılmasına sebep olmuştur. Kural tanımazlık hali hayatta onu çok zorlamaktadır. Yakışıklı, uçarı hali ile kızların ilgisini çekerken, iyi bir eğitim almış olması ile çabuk toparlanması mümkün olmaktadır. Kadınlara ve özellikle eski sevgilisi Pelin'e karşı zaafi yüksektir. Disipline olmak onu çok zorlamaktadır. Seyran ile evliliğinde iniş çıkışlar vardır. Ancak karısının omurgalı duruşu onu da annesi gibi etkilemiştir.

Pelin, Ferit'in eski, sevgilisidir. Ferit'in ani evliliği aralarındaki arakadaşlığın devam etmesine engel olmamıştır. Ferit'in zamanla Seyran'a bağlanması takıntılı olan Pelin'i daha da zorlamıştır. Ferit'ten hamile kalması ile kendini garantiye aldığına kanaat getirmiştir. Eğitilidir ancak pasif bir insandır. Devamlı yönlendirilme ihtiyacındadır. Hamile olarak yalıya yerleşmesi ile sosyal kimlik kazanmıştır. Yalıda çalışan hizmetliler dahil herkese üstten bakan bir tavır içindedir. Kendini yalının hanımı gibi görmeye başlamıştır.

Seyran, Kazım ve Esmâ'nın küçük kızıdır. Ablasına görücü olarak gelen Korhan Ailesinin tercihlerini Seyran'dan yana yapması ile istemeden gelinleri olmuştur. Ferit ile evlilikleri iniş çıkışlıdır. Ferit'in uçarı, çapkın, ele avuca sığmayan halleri Seyran'ı olduğundan fazla olgunlaştırır. Resme olan kabiliyeti ile Ferit'in çizimlerini her zaman o tamamlar ve bu sayede Ferit'in tasarımlarının dedesinin gözüne girmesine yardımcı olur. Dik duruş sergileyen Seyran, hayatında kendi ayakları üzerinde durmak için çabalayan, özgürlükçü, cesaretli bir kızıdır. Gaziantep'ten gelmesine rağmen İstanbul onu korkutmaz. İyi eğitilidir. Büyük şehre adapte olması çok zor olmaz. Babasından gördüğü fiziksel şiddet, eşinden ve ailesinden gördüğü psikolojik şiddet onu genç yaşta çok yıpratmaktadır.

Kazım, Gaziantep'te ünlü bir ailenin oğludur. Başarısızlıklarla dolu hayatında, tek başarısı kızlarına verdiği iyi eğitim fırsatıdır. Karısı ile severek evlense de , daha sonra onun ezikliği, görgüsüzlüğü, cahilliği ile alay etmeye başlamıştır. Bu durum fiziksel şiddete kadar gitmiştir. Kendinden aşağı olan insanları ezmek, hakir görmek, küçük düşürmek, onlara şiddet uygulamak hayatının bir parçasıdır. Onu tek durdurabilen halası Hattuç'tur.

Hattuç hala, Korhan ailesi büyüğü Halis Ağa'nın eski kız arkadaşısıdır. Daha önce birbirlerini sevmişler, birlikte olmuşlardır. Hattuç halanın halis Ağa ile evlenme hayalleri onun İstanbul'a gelip başka bir kızla evlenmesi ile sona ermiştir. Hayatı boyunca Halis Ağa'yı bekleyen Hattuç hala sert mizaçlı, otoriter, disiplinli, kuralcı bir kadındır. Kazım'ın çekirdek ailesi olan karısı ve iki kızı onu çok sayar ve severler. Hattuç hala Kazım'a karşı onların kalkanıdır. Üçünün de sığınacakları güvenli limandır.

Suna, Seyran'ın ablasıdır. Zayıf karakterlidir. İkisi de birbirlerine bağımlıdırlar. Birbirleri olmadan hareket etmekte ve düşünmekte zorlanmaktadırlar. Suna daima Seyran'ı koruyan kollayan olmakla birlikte Seyran'ın cesaretine, dik duruşuna hayran kalmaktadır. Şoför Abidin'e aşık olmuş, duygularına yenilerek eniştesini bile öpmüş biri olarak İfakat'ın stratejik yönlendirmesi, sayesinde Halis Ağa'nın yasak ilişkisinden olan kızının oğlu yani torunu ile evlenmeyi tercih etmiştir. Bu evlilik adeta onun kimlik değiştirmesi olmuştur. Sosyal kimlik teorisinde belirtildiği gibi statü atlamış ve meydan okuma başlamıştır. Ruh değiştirmiştir. Babasını dahi tanımayan, yalıda farklı tavırlar içine giren biri haline gelmiştir. Evlilik cüzdanı adeta onun garantisidir.

Anne Esmâ, Hattuç halanın kanatları altında kendini korumaya çalışırken, iki kızının

gücünden güç almaya başlamıştır. Aile içi şiddeti dibine kadar görmüştür. Fedakâr, taşralı bir kadındır. Siliktir, dikilmeye başladığında kafası ezilendir. Haddi daima hatırlatılmaktadır.

Nilgün, Halis Ağa'nın yasak ilişkiden olan kızı olarak yalıya yıllar sonra davet edilmiştir. Dönüşü muhteşem olmuştur. Yalının hanımı görevi İfakat yengeden alınarak kendisine verilmiştir. İfakat ile gizli bir çatışma içindedir. Çabası, yalıdaki aile bireylerini birbirlerine düşürmektir. Çoğu zamanda bunda başarılı olmaktadır. Oğlunun Suna ile evliliğini onaylamamaktadır. Her fırsatta Suna'ya sosyal baskınlık uygulamaktadır.

Karakterlerin incelenmesi sonrası etkinlik kodları ve olay kodları çıkarılarak aile bireyleri içi ve dışı ilişkiler sosyal yapı içinde irdelenmiştir. Metinler üzerinde ortak kodlar ve kodların kategori olarak kuramsal yaklaşımları bulguların veri analizi kısımlarını oluşturmaktadır. Tablolar halinde sunulan metinlerin hangi karaktere ait olduğu aşağıda belirtilmiştir. Karakterlerin kullandıkları sözcükler, söylemler genel olarak her bölümde adeta şiir nakaratı gibi süreklilik arz etmektedir. Karakterler bu ifadeleri sıklıkla aynı karaktere karşı kullanmaktadır. Bu bağlamda her bölüm, fiziksel, sözlü ve psikolojik şiddet içermektedir.

Tablo 1. Ferit karısı Seyran ile konuşmaktadır.

Metin	Kodlama	Kategori
Bizim ailemiz olmasa sen babanın satılık malıydın. Seni babanın elinden ben kurtardım.	Hırçınlaşma Saldırganlaşma Aşağılama Dışlama Küçük Görme	Sosyal baskınlık
Korhan olmak kolay değildir.	Yüksek Statü Meydan Okuma	Sosyal Kimlik

Tablo 2. Orhan karısı Gülgün ile konuşmaktadır.

Metin	Kodlama	Kategori
İfakat ile başkaları ile bir ilişki yaşadığı isem sebebi sensin. Çocuklara sen mi baktın!?	Hırçınlaşma Saldırganlaşma Aşağılama Dışlama Küçük Görme	Sosyal baskınlık
Konfor alanından çıkamadığın için bu evliliği sürdürdün.	Yüksek statü koruma Sosyal sınıfta kalma çabası	Sosyal Kimlik

Tablo 3. Kazım Ağa karısı Esmâ ile konuşmaktadır.

Metin	Kodlama	Kategori
Esmâ bana kahve yap! Esmâ sen de kadın mısın? Esmâ sen hiçbir işe yaramazsın.	Hırçınlaşma Saldırganlaşma Aşağılama Dışlama Küçük Görme	Sosyal baskınlık

Tablo 4. Halis Ağa Kazım Ağa ile konuşmaktadır.

Metin	Kodlama	Kategori
Kendini bilmez, sen kimsin? Kızını bize sattın.	Hırçınlaşma Saldırganlaşma Aşağılama Dışlama Küçük Görme	Sosyal baskınlık

Tablo 5. Halis Ağa oğlu Orhan ile konuşmaktadır.

Metin	Kodlama	Kategori
Bugüne kadar senden ne gördüm? Ben çalıştım sen eğlendin.	Hırçınlaşma Saldırganlaşma Aşağılama	Sosyal baskınlık

	Dışlama Küçük Görme	
--	------------------------	--

Tablo 6. Halis Ağa ev halkı ile konuşmaktadır.

Metin	Kodlama	Kategori
Sofrada benim istediğim düzende oturacaksınız. Sizler bir hiçsiniz.	Hırçınlaşma Saldırganlaşma Aşağılama Dışlama Küçük Görme	Sosyal baskınlık
Korhan soyadına yakışan gibi davranalım.	Yüksek Statü Meydan Okuma	Sosyal Kimlik

Tablo 7. İfakat yenge ev halkı ile konuşmaktadır.

Metin	Kodlama	Kategori
Ağam ne isterse o olur. Ben olmasam Ağama karşı sizi kim koruyacaktı? Hepinize kol kanat gerdim. Başınız sıkışınca ilk bana koşarsınız.	Hırçınlaşma Saldırganlaşma Aşağılama Dışlama Küçük Görme	Sosyal baskınlık
Bakin çocuğum olmadı ama ben buradayım, Gülgün evden gidendir.	Yüksek Statü Meydan Okuma	Sosyal Kimlik

Tablo 8. Nilgün gelini Suna ile konuşmaktadır.

Metin	Kodlama	Kategori
Sen ne zavallısın. Seni yok edeceğim. Oğlum seni sevmiyor, sana sadece acıyor.	Hırçınlaşma Saldırganlaşma Aşağılama Dışlama Küçük Görme	Sosyal baskınlık
Sen bu aileye yakışan değilsin. Benim rızam olmadan oğlumla evlendin.	Yüksek Statü Meydan Okuma	Sosyal Kimlik

Güç mesafesi yüksek olan gruplarda ya da kişilerde güç sahibi olarak kalıp yargılarla karar verme sözü konusu olmaktadır. Hofstede'in (1983b, s. 46-74) dediği gibi güçlüler ve güçsüzler arasında daima bir çatışma mevcuttur. Nitekim "Yalı Çapkını" dizisinde de büyükbaba olarak, eve ekmek getiren, konfor sağlayan, tüm mal varlıklarının tek sahibi olarak otorite kendisindedir. Kişisel yaşamda ve iş hayatında da evde yaşayan hiç kimse O'na sormadan inisiyatif kullanamamaktadır. Merkezi otorite ile yönetilen ailelerde inisiyatif kullanma, grubun en üst yöneticisindedir (Yazgan A. M., 2017a, s. 27-28). Hiyerarşik düzen içerisinde yönetilen "Korhan Ailesi" adeta askeri yönetim tarzında makam derecesi yüksek olan komuta zinciri ile yönetilmektedir. Örneğin, büyük gelin küçük gelinden daha kıdemlidir. İki elti arasında gözlenen çekişmede büyük gelin daima küçük gelin ve ailesi üzerinde baskı kurmaktadır. Evde aile reisi, büyükbabadır. Onun konforu her şeyin üstündedir. Kendisi masaya oturmadan, tüm aile fertleri masada hazır olmak zorundadırlar. Kendisi yemeğe başlamadan kimse su dahi içmeyip, onun komutunu beklemek zorundadır. Yakında kaybettiğimiz İngiltere Kraliçesinin verdiği ev davetleri gibi, kendi yemeği bitip, lokmasını yuttuğunda tüm aile bireyleri çatal ve bıçaklarını bırakmak zorunda kalmaktadırlar.

Aile bireyleri kendileri için belirlenen davranış şekillerine, ailenin ortaklaşa düşünce tarzına uygun olarak hareket etmek zorundadırlar. Bu durum kalıp yargıların nicelikli olarak ön planda olduğunun göstergesidir. Magazine yakalanmak aile bireyleri

için adeta istenmeyen bir davranıştır. Aileye girmiş olan gelinlerin tümü Goffman'ın (2014) belirttiği gibi benlik duygularını ailenin statüsüne göre ayarlamak zorunda kalmışlardır. Aile, kültürel değerlerin etkisi altındadır. Gaziantep'li olarak İstanbul gibi büyük bir metropolde yaşayarak içinde bulunduğu kültürü korumak hiç de kolay olmamaktadır. Büyük aile tiplemesinin yaşandığı yalıda birçok nesil bir arada ikamet etmektedir. Bu nedenle Halis Ağa karakterinde olan Dedenin devamlı sarf ettiği söz "Bize yakışan" cümlesidir. Aile içinde bireysel irade göstermek mümkün olmadığı gibi, inisiyatif kullanmak da zordur. Grup içerisinde olan en yaşlı ya da en yetkili kişi en güçlü pozisyonundadır (Magee J. C., 2009). İlk sekiz bölümde ev idaresi en büyük eltedir. Büyük eltinin zincir model gruplarda olan koordinatör vazifesine sahip olarak Ağa ile aile fertleri arasındaki koordinasyonu sağlamaktadır. (Leavitt, 1951, s. 38-50; Yazgan A. , 2017b, s. 27-28).

Sosyal baskınlık ilişkilerinin fazlaca hissedildiği Korhan Ailesinde, aile soyadının önemi göz önünde bulundurularak diğerlerine karşı baskın rol içinde oldukları gözlemlenmektedir. Jim Sidanius ve Felicia Pratto (1999, s. 31-35) tarafından geliştirilen sosyal baskınlık kuramına göre, avantajlı kesimler, grup içi hiyerarşinin artmasına önem vermektedirler. İçinde buldukları üst grubun alt gruba karşı baskın olması tercihleridir (Hewstone, 2002, s. 575-604). Avantajlı olan yüksek statülü dede ve büyük gelin İfakat, küçük torunun karısı Seyran'ın ailesindeki büyük halası ve özellikle babası da sosyal ve ekonomik ayrıcalıkları koruma arzusundadırlar.

Sorumlu yazar / Corresponding Author: Ayşe Müge Yazgan, e-posta: muge@marmara.edu.tr,

Gönderilme /Submitted: 25.05.2023 **Kabul/ Accepted:** 05.02.2024

Kurama göre, cinsiyet grubunda erkeklerin sosyal, politik, askeri güçten aldıkları feyzle kadınlara göre daha güçlü oldukları bilinmektedir. Kuramda yaş grubunda, yaşı geçkin olanların kendinden küçükler üzerinde tahakküm uyguladıkları bir gerçektir. Statü farklılığı yükseldikçe aile içi sosyal baskınlık yönelimi de artmaktadır. Örneğin, avantajlı grupta olduğunu düşünen evin genç delikanlısı olan Ferit Korhan, içkili olarak polisler yakalandığında alkol muayenesi yapılmadan önce kendisinin Korhan Ailesinin oğlu ve torunu olduğunu belirterek toplum içindeki üstünlüğünü ifade etmeye çalışmıştır. Evde “Aşağıdakiler Yukarıdakiler” (Thorn, 2010) romanında olduğu Korhan Ailesi ve emirlerinde çalışanlar da iki grup halinde yaşamaktadırlar. Evin kahyası olan Latif Bey, Halis Ağa'nın yetkisi ile 8. Bölümden sonra evin tüm idaresini büyük gelinden devir alması grup dışı kayırmacılığın göstergesidir. Büyük geline karşı olan güven kaybı ile kendisinin itibarsızlaştırılması söz konusu olmuştur. Kendisine verilen yetki ile kendisinin idaresindeki düşük statülü gruba yönelik tavırları ve yüksek statülü gruptan olan büyük eltiye karşı davranışları oldukça farklılaşmıştır. Overbeck'in de üstünde durduğu düşük statülü grup, kabullenici tavır içine girmiştir (Overbeck, Jost, & Flizik, 2004, s. 35-54). Aile içi kayırmacılık, aile bireyleri arası ayrımcılık olarak davranışa dönüşmüştür (Robbins, 2005, s. 32-47). Statü olarak yüksek olan örgüt daima kendi grupları içerisinde statü farklılığını yansıtmayı yeğlemektedirler (Poppe, 1999, s. 85-102). Halis Ağa'nın aile içi kayırmacılık göstermesi, aile bireylerinin kendilerinden gerçekleri gizlemesi ile gün yüzüne çıkmıştır. Dürüst olan en küçük gelin Seyran, ilk başlarda Halis Ağa'nın göz bebeği

konumuna gelirken, diğer aile fertleri gözden tamamen düşmüşlerdir. Latif Bey düşük statü içinde olan çalışan kesime “küçük gelin” hitabının “gelin” olarak değişmesi talimatını vermekle başlayan durum, grup içi ve grup dışı kayırmacılığın göstergesi olarak ispatlanmıştır. Özetle, statü farklılığı aile içi sosyal baskınlık yönelimini de arttırmaktadır.

Henri Jajfel ve John Turner (Jaifel & Turner, 1974;1975) tarafından geliştirilen sosyal kimlik kuramına göre grupların kendi içlerinde ve karşı gruplar arasında sınıflandırılmaları, karşılaştırılmaları ve özdeşleştirilmeleri mevcuttur. Sosyal sınıflandırma içerisinde kendi özelliklerini taşıyan kişilerle iç grup oluşturulmaktadır. Örneğin, Seyran'ın babası ile kayınpederi arasında grup içi sınıflandırmaları, hayata bakış açıları, eğitimleri, yaşam tarzları açısından farklıdırlar. Seyran'ın babası Kazım Ağa, Seyran'ın gelin girdiği ailede grup dışı kalmaktadır. Kazım Ağa, Korhan Ailesi ile hemşerilerdir, fakat eğitimi düşüktür, kendini geliştirememiştir. Seyran, baba evinden daha rahat bir ortama geçmiştir. Ortamın sıcaklığına yavaş yavaş adapte olurken, aidiyet duygusunun gelişmesi kimlik duygusunu perçinlemektedir. Benlik yapısından kendini hem zihinsel hem davranışsal açıdan yenilemektedir. Kurama göre, birey aynı anda etnik köken, meslek grubu, dini inanışlar gibi sosyal gruplara üye olabilmektedir. Kimi zaman kimlikleri arasında çatışma mümkün olmaktadır. Örneğin, dizide evin büyük oğlu olan Orhan Bey, iş hayatında tüm sorumlulukları alırken, evde babadan sürekli azar işiten, kendi çocuklarının gözü önünde küçük düşürülen, rencide edilen bir çocuk pozisyonundadır. Eşi ile dışarıya yemeğe çıkması dahi izne tabidir.

İzin alabilmesi koordinatör vazifesi gören büyük gelin İfakat'ın araya girerek izin alması ile mümkün olmaktadır. Bu bağlam, kişinin sosyal kimliğinin hangi özelliğinin ön plana çıkacağını belirterek sosyal davranışları yönlendirmektedir. Dizide iş insanı kimliği ile ön plana çıkma çabasındadır. Dezavantajlı tarafta olması, güce itaati ve dolayısı ile güce bağımlılığı tetiklemektedir. Örneğin, halk arasında söylendiği gibi, “soğan ekmek yerim, yeter ki benim olsun” düşüncesini asla ortaya atamaması da güce olan tapınmasından, konforundan ödün vermemek istemesinden dolayıdır.

5. SONUÇ ve TARTIŞMA

Toplumsal ilişkileri yönlendirmede önemli bir yeri olan gücün yönetme eğiliminde olduğu bir gerçektir. Fiziksel, zihinsel açıdan farklı kapasitelerde olan toplum bireyleri, yeteneklerini ve becerilerini de farklı şekillerde icra etmektedirler. Gücün eşit olarak dağıtıldığı güç mesafesi yüksek olan gruplarda otokratik yönetim tarzı ortaya çıkmaktadır. Gücsüz olan grup da ihtiyacına göre karşılık vererek bağımlı hale gelmektedir. Sosyal ilişkiler içerisinde gücün dönüştürücü etkileri bulunmaktadır. Birinci etki, algı üzerine olmaktadır. Algılar kişiden kişiye göre değişmektedir, herkes için farklı çalışmaktadır. Kişilerin yaşadıkları deneyimler, karşılaştıkları durumlar ihtiyaçlarına göre algıların farklılaşmasına sebep olmaktadır.

İkinci etki, gücün etkilediği alandır. İnsanların duyguları ve dünyaya bakış açıları farklı olduğu için her bireyin güçten etkilenmesi de farklılık arz etmektedir. Dolayısı ile güce karşı gösterilen direnç de farklılık arz etmektedir. Bu bağlamda, baskıya olan direnç de değişkenlik göstermektedir. Son etki

müşamahadır. Avantajlı grubun diğerlerine gösterdiği kayırmacılığın derecesidir. İç ve dış gruplarda farklılık göstermektedir. Güç ile sosyal mesafe arasında doğru bir orantı vardır. Güç yükseldikçe sosyal mesafe genişlemektedir. Diğer bir deyişle, güç öz yeterliliği arttırmaktadır. Bu durum sosyal mesafeye yansımaktadır. Dizide de finansal açıdan güçlü olan Dede (Halis Ağa) için diğerlerinin duyguları ve düşünceleri önemli değildir. Kendisinin düzeni, kendi konforu her şeyden daha önemlidir. Dizide, finansal gücün öz yeterliliğe olan etkisi yadsınamayacak kadar aşıkardır. Gücü meşrulaşmış olan Halis Ağa, bunu aile içi fertlerle de oldukça yoğun yaşamaktadır. Karşılaşılan problemleri çözmek için çözüm odaklı, destekleyici olmak yerine daima kırıncı ve yıkıcı eleştirel yaklaşan pozisyondadır. Diğer bir deyişle, gücü elinde bulunduran baskın gruplar, müzakerelerde rekabet şansı yüksek olan olarak görülmektedirler.

Sonuç olarak, gücü bulunduğu statüden alan kişiler olduğu gibi kendisine ait statüye güç veren kişilik yapısında olan bireyler de vardır. Avantajlı grupların karşısında kendini geliştiren, seçimlerinde doğru yöne eğilen kişilerden olmak her zaman öz yeterlilik açısından varlığını, meşruluğunu, başarılarını arttıracak hamlelerdir. Kimi zaman risk almak, kendini savunmak, başarılarının arkasında durmak, kendini gerçekleştirme yolunda öz yeterlilik ve öz saygı olarak kişiye geri dönecektir. Gelecekteki araştırmada, eğitimin ve maddiyatın verdiği güç farklılığının incelenmesi önerilir.

EXTENDED ABSTRACT

Power is an important influence on people. The rewards or punishments given by the group or person with power have an impact on others. The more the group or individual asserts its power in terms of quantity, the more approval it receives in terms of quality. Therefore, the people under the influence can be convinced without questioning. In societies with high power distance, stereotypes, prejudices, in-group out-group favoritism, group-based dominance, and equality issues come to the fore. This study aims to analyze the perception of the Turkish family type, which is managed by the central authority, through the media. The universe of this research consists of the performances of the main characters of the TV series "Waterside Mansion Womanizer", which started in the last quarter of 2022 on Star Turkish TV Channel and was produced by OMG Pictures.

In the research, content analysis was carried out within the qualitative research method. The content analysis in the study was carried out with the covert observation method. In the process that starts with coding the data, the words, sentences, and body language used in the series constitute the general framework of the research problems. The study, approached through social identity and dominance theories, has brought a different perspective to the field.

In the research, the data processing was carried out by watching 53 episodes of the TV series "Yalı Çapkını", which is a quote from a true story. Deciphering was done during the data processing process. The coding process was carried out by going

over the data in the notes verbatim. In this way, the integrity of meaning between the parts is preserved. As words began to be used more frequently on subjects such as behavior and attitude in family relationships and the power distance between individuals, it became possible to define the phenomenon and clear the codes that developed the categories. Text encodings and categories are given in the tables below. Being irritable, aggressive, humiliating, excluding, and belittling as common determinants among family members are classified under the social dominance category. The effort to challenge and move to the high-status side falls into the category of social identity.

The data processing is important in qualitative research designs. The first part of the process, which consists of four parts, is the deciphering process. Body language and tone of voice are included in the data analysis of the conversations that are converted into text through observations and notes taken by listening to voice recordings many times (Creswell, 2012). The idea that there is a communication problem in the family character reflected in the series is the basic question. In this context, data analysis was meticulously carried out by the researcher, paying careful attention to what the events and conversations meant and what message they gave. The second part, coding, is the separation of the data converted into text into meaningful pieces. Since it is a qualitative research, the percentage of coding is not presented in tables. The relationship between the codes was examined by looking at how frequently the code was mentioned (Creswell, 2012). After examining the characters, activity codes and event codes were extracted and relationships within and

outside the family members were examined within the social structure. Common codes on the texts and theoretical approaches of the codes as categories constitute the data analysis parts of the findings. The characters of the texts presented in the tables are indicated below. The words and discourses used by the characters are generally continuous in every chapter, almost like a poem's refrain. Characters often use these expressions against the same character. In this context, each episode contains physical, verbal, and psychological violence.

In the Korhan Family, where social dominance relations are strongly felt, it is observed that they have a dominant role against the others, considering the importance of the family surname. As the grandfather in the TV series, he is the sole owner of all his assets, bringing bread to the house, providing comfort. In personal and business life, no one living at home can take initiative without asking Him. According to the social dominance theory, it is known that in the gender group, men are stronger than women due to the influence they receive from social, political and military power. In theory, it is a fact that in the age group, the older ones dominate the younger ones. As the status difference increases, the tendency for social dominance within the family also increases. The series have been examined in the light of all these considerations. According to social identity theory, groups are classified, compared and identified within themselves and between opposite groups. In social classification, an ingroup is formed with people who have their characteristics. The small intertwined divisions within the groups in the series are evident. Instead of being solution-oriented and supportive to solve the problems encountered, a

critical and destructive position is always preferred. In other words, dominant groups that hold power are seen as having a high chance of competing in negotiations.

The analysis results are limited in 53 episodes of the serial, which is still on TV in the first quarter of 2024. The observations in the research try to reveal the interpersonal relations within the wealthy families, which are called wealthy and strong families in Turkey. Some individuals derive their power from their status, as well as individuals with a personality structure that gives power to their status. Being one of the people who improve themselves in the face of advantageous groups and lean in the right direction in their choices is always the way that will increase their existence, legitimacy, and success in terms of self-efficacy. Sometimes taking risks, defending oneself, and standing behind their achievements will return to the person as self-sufficiency and self-esteem on the way to self-realization. If the power struggle is analyzed through the TV series "Casanova of Waterside Mansion" (Burcu Alptekin, 2002) written by Budayicioğlu (2022), which is a quote from a true story that stands out in TV series, it will undoubtedly contribute to the field. In future research, it may be recommended to examine the power difference between education and material resources.

KAYNAKÇA

Bass, B. (1990). Bass & Stogdill's Handbook of Leadership: Theory, Reserach, and Managerial Applications (3. Baskı b.). New York: The Free Press.

- Bogdan, R. v. (2007). *Qualitative Reserach for Education: An Introduction to Theories and Method*. Boston: Allyn & Bacon.
- Creswell, J. (2012). *Educational Research: Conducting, Evaluating Quantitative and Qualitative Research*. Boston: Perason Education.
- Creswell, J. (2013). *Qualitative Inquiry & Research Design: Choosing among five approaches*. Los Angeles: Sage.
- De Dreu, C. K. (2004). The Influence of Power on the Information Search, Impression Formation, and Demands in Negotiations. *Journal of Experimental Social Psychology*(40), s. 303-319.
- Dewall, C., Baumeister, R., & Mead, N. v. (2011). How Leaders Slf-Regulate Their Task Performance: Evidence that Power Promotes Diligence, Depletion, and Disdain. *Journal of Personality and Social Psychology*, 100, s. 47-65.
- Fischer, G.-N. (1994). *Les Concepts Fondamentaux de la Psychologie Socaile*. Paris: DUNOD.
- Foucault, M. (2017). *Özne ve İktidar (Cilt 6)*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Goffman, E. (2014). *Günlül Yaşamda Benliğin Sunumu*. (B. Cezar, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Goodwin, S. A. (2011). Power can Bias Impression Processes: Stereotyping Subordinates by Default and by Design. *Group Processes and Intergroup Relations*, 47(1), s. 89-101.
- Günger, M. B. (Prodüktör), Budayıcıoğlu, G. (Yazar), & Burcu, A. (Yöneten). (2022). *Yalı Çapkını [Sinema Filmi]*.
- Hewstone, M. m. (2002). Intergroup Bias. *Annual Review Psychology*, 53(1), s. 575-604.
- Hobbes, T. (1997). *Leviathen*. (R. Tuck, Dü.) Cambridge: Cambridge University Press.
- Hofstede, G. (1983). National Cultures in Four Dimensions. *International Studies of Management and Organization*, 13(1-2), s. 46-74.
- Hofstede, G. (1984, January). Cultural Dimensions in Management and Planning. *Asia Pacific Journal of Management*, s. 81-99.
- Jaifel, H., & Turner, J. (1974;1975). Social Identity and Intergroup Behaviour; Social Comparison and Social Identity: Some Prospects for Intergroup Behaviour. *Social Science Information;European Journal of Social Psychology*, 13;5, s. 65-93;149-178.
- Kaypakoğlu, S. (2010). *Kişilerarsı İletişim Cinsiyet Farklılıkları Güç ve Çatışma*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Leavitt, H. (1951). Some Effects of Certain Communication Patterns on Group Performance". *The journal of Abnormal and Socaile Psychology*, 46(1), s. 38-50.
- Leikas, S. J. (2013). Power and Personality, Perception in Reel- Life Hiarchical Relationships. *European Journal of Personality*, 27(2), s. 155-168.
- Levin, S., M., F. C., & Robinowitz, J. S. (2002). Social Dominance Orientation and Intergroup Bias: The Legitimitation of Favoritismfor High Status Groups. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(2), 144-157.

- Magee, J. C. (2008). Social Hierarchy: The Self Reinforcing Nature of Power and Status. 2(1), s. 351-398.
- Magee, J. C. (2009). Seeing Power in Action: The Roles of deliberation, Implementation and Action in Inferences of Power. The Journal of Experimental Social Psychology, 45(1), s. 1-14.
- Overbeck, J. R., Jost, J. T., & Flizik, C. O. (2004). Resistant versus Acquiescent Responses to Ingroup Inferiority as a Function of Social Dominance Orientation in the USA and Italy. Group Processes and Intergroup Relations, 7(1), s. 35-54.
- Poppe, E. v. (1999). In-Group Favouritism and the Reflection of Realistic Dimensions of Difference Between National States in Central and Eastern Europe and Nationality Stereotypes. British Journal of Social Psychology, 38(1), s. 85-102.
- Robbins, J. M. (2005). Social Projection to Ingroups and Outgroups: A review and Meta-Analysis. Personality and Social Psychology Review, 9(1), s. 32-47.
- Russell, B. (1976). İktidar. (M. Ergin, Çev.) İstanbul: Altın Kitaplar.
- Sidanius, J. v. (2004). Social Dominance Theory: A New Synthesis. (J. T. Jost, Dü.) New York: Psychology Press.
- Sidanius, J., & Pratto, F. (1999). Social Dominance: An Intergroup Theory of Social Hierarchy and Oppression. Cambridge: Cambridge University Press.
- TDK sözlüğü. (2023, 12 25). sozluk.gov.tr adresinden alındı
- Thorn, R. S. (2010). Upstairs and Downstairs. Montana: Kessinger Publishing.
- Tiedens, L. F. (2001). Who is Being Served? Self-Serving Attributions in Social Hierarchies. Organizational Behaviour and Human Decision Processes, 84(2), s. 254-287.
- Votaw, D. (1966). What do we Believe about Power? California Management Review, 8(4), s. 71-88.
- Yazgan, A. (2017b). Aile içi İlişkiler Odaklı İletişim. İstanbul: Der Yayınları.
- Yazgan, A. M. (2017a). Aile İçi İlişkiler Odaklı İletişim. İstanbul: Der Yayınları.

HANDAN: MAKSADIN KIZI, KÜLKEDİSİ, YAHUDA¹

HANDAN: PURPOSE'S DAUGHTER, CINDERELLA, JUDAS

Seçil Okumuş²

ÖZ

Romanlarının büyük bir çoğunluğunda ideal kadın imajı oluşturmaya çalışan Halide Edib Adıvar'ın 1912 yılında yayımlandığı Handan adlı romanını Colette Dowling tarafından literatüre kazandırılan Sindrella kompleksi etrafında değerlendirilmiştir. Bu çalışmada Handan karakteri Sindrella kompleksini oluşturan nedenler ve sonuçları üzerinden incelenmiş ve bu karakterin bağımsızlık korkusu yaşadığı tespit edilmiştir. Handan'ın farklı kişilerin bakış açısından okura sunulması sayesinde Handan farklı perspektiflerden okunmaya müsait hale gelmiş ve bu sayede Sindrella kompleksine dair yapılan değerlendirmelerde daha net sonuçlara ulaşılabilmektedir. Handan'ın büyüme-gelişme aşamalarının büyüme-gelişmeden çok büyüme-küçülme şeklinde ilerlemesi Sindrella kompleksinin ilk işaretleri olarak tespit edilmiştir. Rehbersizliğin, başarıya sıkı sıkıya bağlanamamanın, aşkı başarıdan daha üstün tutmanın, akıl-kalp-beden üçlüsü arasında gelgitler yaşamamanın, bir erkek Tanrının arkasına sığınmanın bu büyüme-küçülme durumuna sebebiyet verdiği ifade edilmiştir. Netice itibarıyla Handan'ın aşksız bir yaşam riskine atılmayı reddedip başarıdan uzaklaşması, kadınsı olmayı arzulaması, küçük bir kız çocuğu gibi korunmaya muhtaç hissetmesi, başkalarına yaslanmayı bir gereklilik olarak kabul etmesi, güvenlik mitinin ardından koşması Sindrella kompleksi ile ilişkilendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Halide Edib Adıvar, Handan, roman, Sindrella kompleksi, bağımsızlık korkusu, aşk.

ABSTRACT

In this study, which was created with the aim of evaluating the novel Handan, published in 1912 by Halide Edib Adıvar, who tried to create an ideal female image in the majority of her novels, around the Cinderella complex introduced to the literature by Colette Dowling, the character Handan was examined in terms of the reasons and consequences of the Cinderella complex, and it was determined that this character had a fear of independence. By presenting Handan to the reader from the perspectives of different people, Handan has become available to be read from different perspectives, and thus, clearer results can be achieved in the evaluations of the Cinderella complex. Handan's growth-development stages progressing in the form of growth-shrinkage rather than growth-development has been identified as the first signs of the Cinderella complex. It has been stated that lack of guidance, not being able to hold on tightly to success, prioritizing love over success, experiencing fluctuations between the mind-heart-body trio, and taking shelter behind a male God cause this growth-shrinkage situation. As a result, Handan's refusal to risk a life without love and turning away from success, her desire to be feminine, her feeling in need of protection like a little girl, her acceptance of leaning on others as a necessity, and her running after the myth of security are associated with the Cinderella complex.

Keywords: Halide Edib Adıvar, novel, Cinderella complex, fear of independence, love.

¹ Bu makale Otoriter Anneler, Kayıp Babalar, Zedelenen Çocukluklar "Türk Kadın Romancılarında Sindrella Kompleksi" (1970-1980) adlı tezden türetilmiştir.

² İstanbul Üniversitesi, secilokumuss@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-8336-4007

Sorumlu yazar / Corresponding Author: Seçil Okumuş, **e-posta:** secilokumuss@hotmail.com,
Gönderilme /Submitted: 28.12.2023 **Kabul/ Accepted:** 29.04.2024

Giriş

İlk evliliğini bağımlı bir kişilik geliştirdiği için sonlandıran Colette Dowling ikinci evliliğini gerçekleştirene kadar kendisinin ve çocuklarının geçiminden tek başına sorumlu olur; ancak ikinci evliliğini yapması ile tekrar bağımlılığa dönüş yapan Dowling bu kez bağımlılığını inşa ettiğini fark edemez. Eşi Lowell'in durumun netliğini ortaya koymasıyla sahte bağımsızlık maskesinden sıyrılmak isteyen Dowling "*Beyond Liberation: Confessions of a Dependent Woman*" (Özgürlüğün Ötesinde: Bağımlı Bir Kadının İtirafları) adlı bir makale yazar ve bu makale ile Dowling bağımsızlık yolundaki ilk somut eylemini gerçekleştirir. Makalenin yayımlanmasıyla birlikte kendisine gelen mektupların çokluğu ve kendi yaşantısı ile öteki yaşantıların benzerliği sonucunda Dowling, farklı kesimden, tabakadan, meslekten kadınlarla görüşür ve onların yaşadıklarını kendi yaşamına eklemesi ile *Sindrella Kompleksi: Çağdaş Kadının Bağımsızlık Korkusu* (1998) adlı kitabının oluşumu gerçekleşmiş olur. Colette Dowling kitabın temel savının kişisel, ruhsal bağımlılığın (başkalarının bakımı ve gözetimi altında olmaya yönelik derin arzunun), bugünün kadını engelleyen bir güç olduğunu ifade eder ve bu savı başarı uçuşumuna maruz

kalmak, kadınsı olmayı arzulamak, babasının küçük kızı gibi hareket etmek, başkalarına yaslanmayı öğrenmek, çekememezlik ve rekabetçilik, güvenlik mitinin arkasından koşmak gibi nedenlerle bütünler.

Sorunun çocuklukta başladığını ileri süren Dowling, yetişme tarzımıza ilişkin her şeyin bağımlılık üzerine kodlandığını ileri sürer. Örneğin erkek bebeklerin kız bebeklerden daha çok ve sertçe kucağa alındığından; kız çocukları ağladığı zaman hemen yardımlarına koşulmasından; erkek çocuklarına kendi hatalarını düzeltme fırsatı verilirken kız çocuklarına bu toleransın gösterilmeyişinden; kızlar için fiziksel ürkekliğin, aşırı sakinimliliğin, sessiz, iyi huylu olmanın ve yardım ve destek için başkalarına yaslanmanın doğal kabul edildiğinden söz eder ve bu durumların bağımlı kadının oluşumuna destek olduğundan bahseder. Çocukluktan itibaren sağlıksız ölçüde bağımlı olmanın olumsuz sonuç doğuracağını düşünen Dowling, yaşamının ilk üç yılında pasif olan bir kızın ergenlik başlarında da pasif kalacağını ifade eder. Aşırı korumacı tutuma sahip ebeveynler tarafından yetiştirilmenin kız çocuğunda korunma ve bakılmanın doğal bir gereklilik olarak görülmesine sebebiyet verebileceğinden söz eden Dowling, ayrıca bağımlı olan annelerin bağımlı kız çocukları yetiştireceğinden

Sorumlu yazar / Corresponding Author: Seçil Okumuş, **e-posta:** secilokumuss@hotmail.com, **Gönderilme /Submitted:** 28.12.2023 **Kabul/ Accepted:** 29.04.2024

bahseder. Kendi istediği yönde ilerlediği sürece kızına destek olan ve teşvik edici bir tutum sergileyen ebeveynlerin kızlarının aksi bir yöne gitmesi neticesinde tüm destek ve ilgilerini çekmesi üzerine babanın ve annenin ihanetinin gerçekleşeceğini ifade eden Dowling, bu duruma maruz kalan kız çocuğunun bağımlı bir kimlik geliştireceğini belirtir.

Sindrella kompleksi din, dil, ırk fark etmeksizin eğitilmiş, eğitimsiz her kadını pençesi altına alabilen, kadının bağımsızlık korkusunu ifade eden kavramın adıdır. Kadının bağımsızlık korkusunun oluşumu çok çeşitli nedenlere dayansa da ilk ve en önemli neden kadının çocukluğunu ne şekilde geçirdiği ile ilgilidir. Bireyin kimliğinin biçimlendiği dönem olan çocukluğun eksik, yarım şekilde geçirilmesi, kız çocuğunun bağımsızlığa karşı bir korku duyarak yetiştirilmesi bireyin bütünlüklü bir gelişim gösteremeyeceğinin ve bunun neticesinde bağımsızlıktan korkacağıının göstergeleridir.

Halide Edib Adıvar'ın 1912 yılında yayımladığı *Handan* romanı Sindrella kompleksi üzerinden okunmaya elverişli bir romandır. Handan'ın büyüme-gelişme aşamalarının büyüme-gelişmeden çok büyüme-küçülme şeklinde ilerlemesi

Sindrella kompleksinin ilk işaretleri olarak görülmektedir. Handan'ın büyüme-küçülme şeklinde ilerleyen sürecinin ardındaki içsel ve dışsal sebepler ve nihayetinde Sindrella kompleksine yakalanmasındaki nedenler "Maksadın Kızı", "Külkedisi", "Yahuda" başlıkları altında incelenecektir.

1. Maksadın Kızı Handan

Halide Edib Adıvar'ın ideal olarak benimsenmesini istediği kadın tipi Handan'ın şahsında belirir. Diğer kızlara benzemeyen Handan, amcasının kızı Neriman'dan da ayrı bir kişilik gelişimi sergiler. Örneğin Neriman "kendi yeşil ve sakit yuvasının haricinde bir şey" (Adıvar, 2017: s.27) bilmek istemezken Handan daima öğrenmek ve hep daha fazlasını öğrenmek üzerine bir yaşam kurar. Neriman'ın eşi Refik Cemal'e "Bugün bizim tahsilimizi kazıyan bir lisan, biraz da edebiyat bulursun. Fakat Handan öyle değildi. Onda öğrenmek bir ihtirastı. Bilmek, daima bilmek, yalnız kitaplarda değil, tabiatta, insanlarda her şeyi, görünmez şeyleri bilip anlamak için onda ebediyen susamış bir dimağ vardır. (...) Bir iki lisan öğrenip biraz piyano çalıp çekildikten sonra onun öğrenmek iştiyakı her gün daha şiddetle artıyordu. Ona daha âlim, daha yüksek hocalar tutuyorlardı" (Adıvar,

2017: s.47) şeklindeki sözleri Handan’daki öğrenme iştiağının derecesini gösterir niteliktedir. Handan’ın karşısında Neriman’ın varlığı Handan’ın ideal olanı ne derece temsil ettiğini daha net ortaya koymak içindir. Neriman yalnız Batı’ya hayran ve Batı’yı tanıırken Handan, Doğu’yu bilmesinin yanı sıra Batı’yı da bilir diğer bir ifadeyle Neriman “yeni dünya kız”ıyken (Adıvar, 2017: s.11) Handan hem yeni hem de eski dünyanın kızıdır. Diğer bir deyişle Neriman içinde yaşadığı toplumun olaylarına kayıtsız kalırken Handan memleket meseleleri hakkında endişelenir, yaşananlar üzerine yapabileceklerini düşünür, fikirlerini genişletebilmek ve geliştirebilmek adına kendisinden yaşça büyük babasının arkadaşlarıyla sohbetler eder.

Özel hocalardan ders alan Handan bir müddet sonra amcasının oğlu Nâzım’dan musiki, edebiyat, felsefe, içtimaiyat vb. dersleri almaya başlar; fakat Handan, Nâzım’ın kendisinden daha bilgili olduğunu görmesi karşısında küçüldüğünü, solduğunu hatta bir hiç olduğunu düşünür. Handan bilgisine bilgi, görgüsüne görgü katmayı arzular. Karanlık ve bedbaht olarak gördüğü memleketi dolaşarak “kendisinden evvel gelen büyük ve güzel ruhların insanlara mirası olan şeyleri memleketinin insanların

ruhuna akıtmayı ve ruhunun bütün arzuları ve kabiliyetleri ile memlekete dökülmesini düşler” (Adıvar, 2017: s.56). Bütün emelinin bütün Anadolu’yu dolaşarak halkın ruhunu, dimağını uyandırmak için çalışmak, çabalamak olduğunu söyleyen Handan, bu dönemde idealleri ile benliğini bütünleştirmiş gibidir.

Handan’ın fikri anlamdaki üstünlüğü noktasındaki fikir birliğinin aksine dış görünüş noktasında bir kabul yoktur. Halası Sabire’nin “Handan her şey olabilir, akıllı bir kızdır fakat güzel değildir (Adıvar, 2017: s.14) şeklindeki sözleri Handan’ın dış görünüşünden çok bilgi derinliği ile ön plana çıkartıldığını gösterir. Fikri bakımdan Handan, Neriman’ın üstünde görülürken dış görünüş bakımından Neriman bir üst seviyede kabul edilir. Neriman bütün kadınlığı, muhabbet ve saadeti temsil ederken Handan’ın kalın parmakları vardır, bir sabahlık ile dolaşır oysa Neriman’ın parmakları incedir, iyi dikilmiş koyu renkli elbiseler giyer. Neriman bir bütün halinde dış görünüşü ile dikkat çekerken Handan’ın yalnız saçları ve gözleri dikkat çeker. Ancak Handan için zeki olmak kadar güzel kabul edilmek de büyük bir gerekliliktir. Örneğin Selim Bey’in kardeşi Salim Bey’in iltifatı karşısında kalbinin bütün kuvvetiyle

yerinden sıçradığını söyleyen Handan, Neriman'a yazdığı mektupta güzellerin, kendisi gibi güzel olmayanların, güzel dendiği vakit ne hissettiklerini bilemeyeceklerini ifade eder. Neriman'ın Handan'a güzelliğe çok ehemmiyet verdiğini söylemesi üzerine "Elbet ya" şeklindeki cevabı Handan'ın güzel olma kaygısı hissettiğini ve güzel olmayı, öyle kabul edilmeyi önemseydiğini gösterir.

Handan cinsiyetinden yoksun, yalnız zihnini geliştirecek eylemlerle meşgul olarak tasvir edilir ancak bu durum onun cinsel anlamda kendini bastırmasına sebebiyet verir. İçten içe ruhunda sevgiye dair bir yokluk ve boşluk hissedilen Handan, fikri anlamdaki açlığının yanında sevmeye ve sevilmeye ihtiyaç duyar diğer bir ifadeyle yalnız aklının doyması Handan'ı bir müddet idare eder. Amcasının oğlu Nâzım ile tanışması, ondan ders alması, zamanla Nâzım'ın Handan için "elem mürebbisi, hayat mürebbisi" (Adıvar, 2017: s. 47) olması duyduğu yokluğu giderir; ancak Handan, Nâzım'ı hem aşk yoldaşı hem fikir yoldaşı olarak görürken Nâzım'ın Handan'ı yalnız fikir yoldaşı olarak görmesi Handan'ın tekrar bocalama yaşamasına sebep olur. Nâzım'ın "Memlekette belki bir gün büyük şeyler olacak, belki bu büyük şeyleri biz yapacağız belki ateş, kan, duman ve ölüm

yapanlardan olur musunuz" (Adıvar, 2017: s.73) şeklindeki sözleri Handan'ın Nâzım'ın teklifini geri çevirmesine sebep olur çünkü Handan'a göre Nâzım'ın sevdiği kendisi değil, maksatları yerine getirme noktasındaki uyumdan dolayı oluşan bir evlenme arzusudur. Nitekim Handan'a göre Nâzım'ın aşk diye söylediği şey "o kadar uzak bir hurufat kahramanının, bir Jüpiter'in, vazifeşinas bir Roma imparatoru heykelinin aşkına benzer bir şey"dir (Adıvar, 2017: s. 82). Zihnen tam bir doygunluk verebilen Nâzım'ın aşk noktasında güdük kalması Handan için büyük bir hayal kırıklığıdır. Bu durum Handan'ın beklediği aşktan uzak bir şeydir. Handan duyduğu hayal kırıklığını Neriman'a yazdığı mektupta şu şekilde ifade eder:

Nâzım'ın hülyasını takdis ediyorum, yalnız bu hülya ruhumun bir tarafını, pek derin ve basit bir tarafını çıplak bırakıyor. Neriman, Neriman, ne olur gitmem diyeydi; ne olur, biraz, ne bileyim nazarıyla ruhumu ısıtayıdı, elleri ellerimi maksadını yaşatacak birer makine değil, Handan'ın zavallı, âciz kadın elleri diye elleri içinde tutayıdı; biraz, biraz. Hiç olmazsa beni benim için sevdiğini söyleseydi (Adıvar, 2017: s.82)!

Bu aşktaki hararetin eksikliğinden üşüdüğünü ve büzüldüğünü ifade eden Handan için hayatının bundan sonraki evreleri büyük aşkı aramakla geçer. Colette Dowling Sindrella kompleksine sahip kadınların aşksız bir yaşam riskine atılmaktansa, çok şeyden vazgeçmeye (okulu bırakmaya, hırslarına sırtını dönmeye, kaygıyla Yüzde Seksen grubunun bilinmezliğine gömülmeye) hazır olduklarını ifade eder (Dowling, 1998, s.189). Handan da aşkı ideale tercih eder, kullanılmayan yetenekleri, becerileri zamanla küflenir. “Özgürlüğün ilk heyecanı yerini yükselen kaygıya bırakınca” (Dowling, 1998: s.72) bilgi bakımından herkesten farklı ve üstün olan Handan herkes gibi olmaya başlar; görmezden geldiği arzuları daha güçlü bir şekilde geri dönerek ondan intikam alır.

2. Küllerin Kızı Handan

Colette Dowling kadınların, tanım (kimlik duygusu) için başkasına yöneldiklerinden; kendilerini, bir başkasının gözünde görme derecesinin yüksekliğinden; söz konusu kişiye bir şey *olması* (ölmesi veya ayrılması, hatta belirgin bir şekilde *değişmesi*) halinde, kendilerini artık göremediklerinden söz eder (Dowling, 1998:

s.52). Handan farkında olmasa da kimlik duygusu için Nâzım’a yönelmiştir ve Nâzım’ın yokluğu neticesinde kendini, hayallerini göremez hâle gelir. Arzuladığı büyük aşkı Nâzım’ın verememesi, terk edilmişlik duygusu hissetmesi ile bağımlı bir kimlik geliştirmeye başlayan Handan, ruhunun derinliklerinde sevgiye duyduğu açlığı gördüğü sevgi kırıntısına tutunarak doyurmaya çalışır. Dowling kadınların bir idealden vazgeçmesinin ardındaki sebep için şunları ifade eder:

Çoğu kez bir kadının koca bulduğu an müziği, eğitimini, mesleğini ne kadar kolay kenara bıraktığını şaşkınlıkla izleriz. Bunun nedeni kendisini tasarılarına, gerçekleşmesinden büyük bir çıkar sağlayamayacak kadar az vermiş olmasıdır. Her şey onun kişisel hırsını engellemek için el birliği yapar. Buna karşılık devasa bir toplumsal baskı onu, evliliği toplumsal bir konum, bir doğrulanma olarak görmeye davet eder (Dowling, 1998: s.101).

Handan’ın ideallerinden vazgeçmesi, kişisel hırslarının yerini evliliğin alması onun Anadolu’yu boydan boya dolaşarak halkın ruhunu uyandırmak noktasındaki arzusuna sıkı sıkıya bağlı olmadığını göstermektedir. Handan’ın kendisinin yanı sıra bu duruma

kimsenin bir tepki göstermemesi kişisel hırslarının toplum tarafından da büyük bir kabul görmediğini gösterir. Handan'ın kendi kendisinin rehberi olamamasının yanı sıra bu rehberliği üstlenecek kimsenin olmaması da ideallerini bir anda unutmaya sebep olur. Nitekim Handan'a doğru yolun evlenmek değil de kendi benliğini inşa etmek olduğu noktasında kimse bir söz söylemez. Bir kızın evlenmemesinin kötü bir şey olduğunu öğrenerek büyüyen³, bir kadının bağımsızlığını elde etmesinin istenmeyen bir durum olduğunu ve kadının bir erkek olmadan kendini çıplak hissedeceğini görerek yetişen Handan'ın evliliğe kutsallık atfetmesi, bağımsızlık noktasında attığı adımlardan bir hayal kırıklığı neticesinde direkt vazgeçmesi bu bağlamda normal karşılanmalıdır. Nitekim Handan “mutlu olmak için sevilme gerektiğini öğrenir (Beauvoir, 2021: s. 33).

Simone de Beauvoir *İkinci Cins* adlı eserinde bir genç kız için, aranan kadın olmamanın aşağılayıcı olduğunu; bundan kurtulmak için karşılıklarına çıkan ilk erkeklerle evlendiklerini; genç kızların evlenmek için evlendiklerini ifade eder (Beauvoir, 2021:

s.160). Handan da güzel olmamanın getirdiği kaygı ve korku neticesinde ilk aşkı Nâzım'dan kalan hayal kırıklığı karşısında karşısına çıkan ilk erkekle evlenir. Handan, Hüsnü Paşa ile fikri bakımdan ortak olduğu yahut ayrıldığı noktaları, Hüsnü Paşa ile ortak bir yaşam sürdürmek isteyip istemediğini, Hüsnü Paşa'yı sevip sevmediğini düşünmez. Handan'ın hem kişisel ideallerine çok sıkı bağlanmaması hem kadınlık yazgısını kaçırmak istememesi hem erkek Tanrılar arasında yaşaması hem de rehberden yoksun olması kendi kanatlarının koruyuculuğuna sığınmak yerine Hüsnü Paşa'nın kanatlarının altına sığınmayı istemesine, kurtarılmaya dair bir arzu duymasına neden olur. Netice itibariyle bu durum Hüsnü Paşa'nın başta Handan'ı etkilemek için gösterdiği ilgi ve alaka zamanla yok olsa da Handan'ın kendisine deyim yerindeyse körkütük âşık olmasına sebebiyet verir.

Nâzım'ın ölümüyle birlikte tüm ideallerini unutan, kendisinden yaşça büyük Hüsnü Paşa ile gelinliksiz, duvaksız, sessiz sedasız bir evlilik yapması; Hüsnü Paşa'ya “yaslanma fırsatı” (Dowling, 1998: s.13)

³ Bu konuda halasının şu sözleri Handan'ın yaşadığı evdeki evlilik algısının nasıl olduğunu gösterir: “Kızın bir erkekten çok akıllı olduğuna şüphem yok, onda eksik olan akıl değil ki. Zaten hep bu başka

kızlara benzemeyen hâleri onu evde bırakacak diye korkuyorum. Bu delilikleri affettirecek kadar güzel olsa bari” (Adivar, 2017: s.69)

bulduğu an ilerlemekten, idealleri uğruna mücadele etmekten vazgeçmesi Handan'ın "fobik kadın"⁴ olduğunu gösterir. Hüsnü Paşa ile olan evliliğinde istediği ilgi ve alakayı bulamasa da -sözde koruyuculuk sebebiyle- Hüsnü Paşa'ya bağlanması bu fobik tutumunu gösterir. "Evde kalmak gibi bir toplumsal seçeneğe sahip olması" (Dowling, 1998, s.145) ise Handan'ı eve mahkum eder. Handan'ın hayatının bu evresinde kurban kimliğine büründüğü görülür. Bu kimlik Handan'ın hayatında olup bitenlere karşı bir tepki verememesi, hayatı ile ne yapacağını düşünmemesi ile sonuçlanır.

Hüsnü Paşa'nın bir erkeğin kadına bağlanmayacağını söylemesi ve bunun bugüne kadar rastlanan bir durum olmadığını ifade etmesi karşısında Handan sessizliğini sürdürür. Hüsnü Paşa bu tutumuyla aldatmayı meşru hâle getirmek ister. Hüsnü Paşa, kadınlığın evine bakmakla, eşyanın kıymetini anlamakla oluştuğunu düşünür. Handan'ın bu özelliklere sahip olmaması ise Hüsnü Paşa'ya göre Handan'ın tam bir kadın olamadığının göstergesidir. Handan "bir paçavra gibi"

(Adıvar, 2017: s.143) aşağılandığının, görmezden gelindiğinin, yok sayıldığının farkında olsa da sevilme ve görülmek arzusu Handan'ın Hüsnü Paşa'nın yanından ayrılamaması ile neticelenir. Hüsnü Paşa'nın Handan'a "Ben benim olan şeyi elimi uzattığım zaman alacağımı biliyorum" (Adıvar, 2017, s.143), "Seni bir kadın diye sevdim, bir kadın diye sevmediğim zaman bıraktım" (Adıvar, 2017, s. 159), "Seni sürükleyip yerlere yatırmak, seni ayaklarımla ezmek, senin başını çamurlara sürüklemek hevesiyle yapıyorum. Onun için, seninle yaşayamayacağım. Fakat sen benimsin ve benim kalacaksın. Hiç kimsenin olmayacaksın" (Adıvar, 2017: s.160), "En doğrusu, kalkıp İstanbul'a gitmen, bir köşede beni beklemendir" (Adıvar, 2017: s.160) şeklindeki sözlerine rağmen Handan, Hüsnü Paşa'nın yanında bir duruş sergilemekten vazgeçmez. Hüsnü Paşa'nın şu ifadeleri Handan'ı bir nesne olarak gördüğünü, Handan'ın benliğini zedelemekten çekinmediğini gösterir:

⁴ Dowling fobik kadınlar hakkında şunları ifade eder: "Bu kadınlar, erken bir dönemde özgüvenli ve duygularını kontrol eden birisi gibi gözükme ihtiyacı duyma eğilimi gösterir. Çocukken, güç ve dayanıklılık yanılması verecek beceri ve özellikler geliştirmek için çok çaba harcarlar. Erişkinliklerinde ise çoğu kez öz-yeterlilik imajını pekiştirecek işlere yönelirler. Fobik eğilimli

kızların ulaşmaya çalıştığı şey kendi içinde kesinlikle normal, hatta hayranlık verici bir çabadır. Bu, başarıma itkisi bir zorlanıma dönüştüğü zaman nevrotik bir yapı kazanır (başaramazlar). Böyle bir genç kadın için varoluş nedeni, güvensizlik ve korkularını gizleyebileceği bir kale inşa etmektir" (Dowling, 1998: s.75).

Seni temin ederim ki senin verdiğin zevki sırf maddi zevki bile başka bir kadın bana veremiyor. Fakat o başka kadınlar meşrebime daha yakın, bana daha yakın. Yanlarında bu yabancılık ezasını duymuyorum, hırçınlaşmıyorum. Biraz sabret Handan. Sabır derken de açık davranayım, böyle giderse üç ay sonra bile müşterek hayatımıza avdet edeceğimi bilmiyorum. Fakat yine bu üç ay hürriyetimi çok görme. Eminim ki yüz sene ben başka yerlerde olsam, sen de en yakıcı tentation'larla muhat olsan yine benimsin; efkârınla, vücudunla benimsin. (...) Sen öyle kadınlardansın ki, kocan kim olsa aynı vefa ve temizlikle onun olacaktın. Ben bu benim olan şeyi elimi uzattığım zaman alacağımı biliyorum. Bu benim olan şey de benim elimi uzatacağım dakikayı beklesin! (...) Emin ol ki param da, kuvvetim de bitiyor. Bilmem daha iki sene ya bu hayatı devam edebilirim ya edemem. O vakit sana avdet edeceğim, senin olacağım, yetişmez mi (Adıvar, 2017: s.143)?

Hüsnü Paşa için Handan'ı elde etmiş olmak, ona sahip olmak bir gurur kaynağıdır. Bir kez sahip olunanın hep öyle kalacağını düşleyen Hüsnü Paşa, kendi Tanrılığını ortaya koyabilmek adına Handan'a daima eksik ve yetersiz olduğunu hissettirir. Hüsnü Paşa'nın bir müddet kendisinden ayrı yaşama

isteğine onay veren fakat döneceğine duyduğu inancı hiç eksilmeyen Handan ise her gün Hüsnü Paşa'nın dönmesini bekler. Handan'ın bu tutumu bağımlı bir kişilik geliştirdiğinin en kesin göstergesidir. Dowling bağımlı kadının kendini gerçek bir esarete bulduğunu; aşağılandığını, "zalime", yani bağımlı olduğu kocasına bel bağladığını ifade eder (Dowling, 1998: s.108). Handan'ın da Hüsnü Paşa'ya bel bağladığını, ondan gelecek olan her türlü iyi ya da kötü şeye katlandığını ifade etmek mümkündür.

Hüsnü Paşa'nın yaşam şekliyle Handan'ın bir türlü uyuşamaması, Hüsnü Paşa'nın Handan'ı sürekli aşağılaması, ona hakaretler etmesi, aldatması, geri dönmemesi Handan'ın geçici bir bilinç kaybı yaşaması ile neticelenir. Handan'ın geçici bir bilinç kaybı yaşarken dahi Hüsnü Paşa'yı zihninden atamaması "korunma karşılığı sahibinin önünde el pençe duran köleler"den (Dowling, 1998: s.108) biri haline dönüştüğünü gösterir. Hüsnü Paşa'nın kendisini hep sarışın, mavi gözlü, elleri ince ve damarlı kadınlarla aldatması Handan'ın bilinçaltına yerleşir ve rüyasında bu bilinçaltının izdüşümü ile karşılaşır. Bir kimyager yardımıyla gözlerinin mavi, saçlarının sarı, ellerinin ise ince ve damarlı olmasını sağlar. Dowling, Sindrella

kompleksine yakalanan kadınlarda boşanmanın bir fobi oluşturduğunu ifade eder (Dowling, 1998: s.90). Handan da tüm yaşanılanlara rağmen Hüsnü Paşa'dan boşanmak istemez çünkü ona göre evliliğin yıkımı bir büyübozumudur. Büyünün sihrinin gitmesine rağmen Handan'ın büyüden vazgeçmemesi boşanmaya dair bir fobisinin olduğunu, ayrılma noktasında bir kararlılık göstermek istemediğini ve bu durumdan duyduğu kaygıyı gösterir. Dowling, sorun belirtilerini görmezden gelmenin, olabildiğince az sorgulamanın ve "katlanmanın", bağımlı kişiliğin tipik özelliği olduğunu ifade eder (Dowling, 1998: s.74). Handan da hakarete uğramasını, görmezden gelinmesini, aldatılmasını yok sayarak, yaşanılanları sorgulamayarak, tüm yaşanılanlara katlanarak bağımlı bir kişilik geliştirdiğini gösterir. Handan "bir serap tarafından aldatıldığını fark ettiğinde artık çok geçtir, bu macerada bütün gücü tükenmiştir" (Beauvoir, 2021: s. 373).

3. Yahuda Handan

Colette Dowling, Sindrella kompleksinin en yıkıcı olmasa bile, acıklı sonucunun yaşlılıkta terk edilmişlik duygusu olduğunu ifade eder (Dowling, 1998: s.46).

Handan, Hüsnü Paşa ile evlendiğinde henüz çok gençtir; ancak genç olması yaşlılığında yalnız kalmaktan korkmasını engellemez. Handan, hem bu korkusundan ötürü hem de koruyucu olarak gördüğü Hüsnü Paşa'nın bu görevini eksiksiz bir şekilde yerine getirememesinden dolayı Neriman'ın eşi Refik Cemal'e yakınlık duyar. Bilinci yerinde olmadan bu tercihi yapmış olan Handan'ın Refik Cemal'i hem fikren hem de bedenen kendine yakın hissettiği görülür. Handan, yavaş yavaş kalbindeki boşluğu Refik Cemal ile paylaşır. Örneğin Refik Cemal'e kimseye benim diyememekten duyduğu acıyı anlatır, bir kadının tamamen kendisinin olacak şeyin ancak bir çocuk olabileceğini ifade eder. İlkte Handan'a karşı bir şey hissetmeyen Refik Cemal ise Handan'ı kıskanan Neriman'a "O efkârımın kardeşi; eşi; sen, sevgilim, hayatıma, kalbime hâkim kadın, her şeyim, arkadaşım ve sevgilim" (Adıvar, 2017: s.124) şeklinde cevap verir. Refik Cemal'in -öyle olduğuna inanmak istemese de- Neriman'a duyduğu sevgi bir fikir arkadaşlığına, bir ruh benzerliğine dayanmaktan çok Neriman'ın dış görünüşünün çekiciliği üzerine

kuruludur. ⁵ Refik Cemal, Neriman'ın kendisindeki değişikliklerinin farkına varmadığını, annesi ve komşunun kızının dahi kocalarının ruhlarıyla daha meşgul olduğunu ifade eder; ancak Neriman'ın sıhhatini, keyfini kaybetse ve hatta sakat olsa” da (Adıvar, 2017: s. 27) kendisine ikinci bir kadını düşünmeyeceğini, Neriman'ı çok sevdiğini ifade eder. Refik Cemal'in Neriman'a duyduğu sevginin sadece bedensel olduğunu anlaması Handan ile ise fikri anlamda sohbet edebilmesi ve Neriman'ın bu yöndeki eksikliğini fark etmesi Handan'a karşı bağlılığını inşa etmesine neden olur. Handan da Nâzım'da ve Hüsnü Paşa'da bulamadığı zihnî ve bedenî aşkı Refik Cemal'de bulur.

Handan'ın yakınlık gördüğü erkeğe yaklaşması, “yaşamak için korunmaları gerektiğine” (Dowling, 1998: s.106) inanan kadınlardan biri haline dönüştüğünü, yalnız kalmaktan, erkeksiz olmaktan korktuğunun göstergesidir. Simone de Beauvoir kadını büyük çoğunlukla bir sevgilinin kollarına atanın hınçtan çok düş kırıklığı olduğunu; evlilikte aşkı bulamadığını, beklentisi gençliğini büyülemiş olan şehveti ve zevkleri hiçbir zaman yaşayamama fikrine kolay

kolay razı olmadığını ileri sürer. Beauvoir evliliğin, kadınları her tür erotik doyumdan yoksun bırakarak, duygularının özgürlüğünü ve özelliğini inkâr ederek, onları zorunlu ve ironik bir diyalektikle zinaya yönelttiğinden söz eder (Beauvoir, 2021: s.287). Handan'ı da Refik Cemal'in kollarına atan bir düş kırıklığıdır. Handan, Hüsnü Paşa'ya büyük aşkı bulduğunu düşünerek gelmiştir yahut bulamasa da bir gün bulacağı umuduyla onun yanında kalmış ve ilişkiyi ayakta tutabilmek için çabalamıştır. Denilebilir ki Handan, Hüsnü Paşa'da bulmak istediği sevgi ve ilgiyi bulabilse Refik Cemal'e yaklaşmayacaktır; ancak Handan ne kadar çok sevgi verirse onun tam zıddı ile karşılaşır ve bu da onu ilgi ve alakasından emin olduğu Refik Cemal'e yönelmesi ile neticelenir. Handan'ın “Ben onu çok seviyorum, körlerin ziyayı sevdiği gibi seviyorum. O yanımda olmasa bütün hayat vazifelerim duracak zannediyorum” (Adıvar, 2017: s.216) şeklindeki sözleri Refik Cemal'e kurtarıcılık atfettiğini gösterir.

Beauvoir, kadının evliliğe hapsedildiği halde, erkeğe cinsel arzularını doyurma hakkının örtük ya da açık bir şekilde tanıdığından; kadın için tensel edim, yasa ya da din tarafından kutsanmadıkça bir hata, bir

⁵ Neriman'ın da resmine bakarak Refik Cemal'i kabul etmesi Refik Cemal'in kişilik özelliklerinden

önce dış görünüşüne verdiği ehemmiyet ile açıklanabilir.

düşüş, bir yenilgi ya da zaaf olarak görüldüğünden ve kadının onurunu korumak zorunda olduğundan, “teslim” olursa, “düşerse” aşağılanacağından söz eder (Beauvoir, 2021: s.106). Hüsnü Paşa'nın istediği kişiyle istediği yer ve zamanda birlikte olması Hüsnü Paşa'nın kendisi ve çevresi tarafından meşru kabul edilirken Handan'ın şu sözleri Beauvoir'nın görüşünü doğrular niteliktedir:

Ben o kadar kokmuş, o kadar tefessüh etmiş bir leke, bir et parçasıyım, başka bir şey değil. Değil cennet, hatta cehennem, cehennem en yakıcı, en işkence edici derinlikleri bile beni kusup atmalı. Ben ebediyen hiçbir yerde kendime yer bulmamalıyım. Hava, deniz ve esir beni reddetmeli, vücudumu tabiatın hiçbir unsuru kabul etmemeli, ruhumu hiçbir ahret, hiçbir mabut, ebediyen kovularak, ebediyen yüzümü, mülevves yüzümü, günahkâr ruhumu örtmek, saklamak için bucak bucak gitmeli, sürünmeli, kahrolmalıyım! (...) Çekil Handan, senden iğreniyorum; çekil Handan, seni mahvetmek, yok etmek istiyorum. Fakat eczanın dağılacağı sulardan, topraklardan utanıyorum! Onlar o kadar alçak bir şey daha almamışlardır, almayacaklardır (Adıvar, 2017: s. 229).
(...)

Ben günahkâr oldum ve beni müntakim bir kudret takip ediyor (Adıvar, 2017: s.234).

Aşağılanan ve sefil bir günahkâr olduğunu ve bu günahlarıyla Yahuda'ya karşılık geldiğini düşünen Handan'ın sayıklamaları esnasında yine Hüsnü Paşa'yı düşündüğü görülür. “Niçin beni bu hıyanetten menetmedin? Niçin kalbinin eşiğinde senelerce inledim? Niçin ben kalbinin kapısına geldiğim gün bana: “O kalp değil bir cümle-i asabiyedir,” demedin” (Adıvar, 2017: s.234) şeklindeki isyanına karşılık Hüsnü Paşa, Handan'ın cenazesine dahi metresiyle gelir. Hüsnü Paşa'nın bu tutumu aldatmada bir beis görmediğini yansıtır. Netice itibariyle Handan'ın sevmek ve sevilme arzusu yerine getirilmez oysa onun istediği yalnız budur. Handan sevilme, sevmek, birine ait olmak, birinin kendisine ait olması noktasındaki arzularını şu şekilde ortaya koyar:

Ne olurdu, sade ve sakin bir hayat arkadaşına olaydı. Fakat benim, tamamen benim olaydı; her gün yanımda, gecelerin bana çocukluğumdan beri verdiği aciz bir haşmetle sokulduğum göğüs, sabahleyin yanımda uyanan gözlerin umku hep benim, hep benim olaydı. Hatta bir kör, bir budala, bir hasta, hiç

kimsenin bakamayacağı, herkesin attığı bir sakat, bir alil olaydı, fakat benim olaydı! Kaybetme korkusu olmayaydı ve benim mahremiyetimde geçen saatleri başkalarıyla tekrar ettiğini, aynı evza, aynı, nazar aynı kelimelerle başka kadınları sevdiğini duymayaydım. Bu mariz ve fazla canlı muhayyilem benim dediğim bir adamın başkalarının, hem her ne suretle başkalarının olduğunu görerek bu azap dakikalarını yaşatmasaydı (Adıvar, 2017: s.137)...

Clarissa P. Estés *Kurtlarla Koşan Kadınlar “Vahşi Kadın Arketipine Dair Mit ve Öyküler”* adlı eserinde yakınmadan boyun eğmenin kahramanlık gibi görünebileceğinden ama aslında baskının daha da artmasına ve biri fazla iyi, diğeri fazla talepkâr olan iki karşıt doğanın arasında çatışmanın doğmasına neden olduğunu ifade eder (Estés, 2020: s.103). Handan da yakınmadan boyun eğdiği için baskının daha fazla artmasına neden olur; ancak birbirine zıt karakterlerin bir aradalığının mümkün olamayacağını fark edemeyen, fark etse de bir kopuş gerçekleştirmekten korkan Handan’ın yanlış kararlar vermesi, bu yanlış kararlardan ders çıkaramaması, kendi kendisine bir rehberlik edememesi bedbaht bir yaşam sürmesi ile neticelenir.

Sonuç

Colette Dowling tarafından literatüre kazandırılan Sindrella kompleksi kadının bağımsızlıktan korkmasını ifade etmektedir. Kendi refahından sorumlu olmaktan korkan kadının bir ötekine duyduğu ihtiyacın dayanılmazlığı ve ötekinin yokluğunda kendini çıplak hissetmesi olarak tanımlanabilecek Sindrella kompleksi kadının kendi benliğinden uzaklaşmasına, öz-saygısının yok olmasına, kendi değerini bir ötekinin belirlemesine izin vermesine, her şeyi kabul edici olarak algılanmasına ve bu nedenle de çeşitli istismara maruz kalmasına sebebiyet verir. Halide Edib Adıvar’ın *Handan* romanında da Sindrella kompleksinin izleri mevcuttur. Herkesten farklı, idealleri uğruna çok çalışan, öz saygısı yüksek, bağımsızlıktan korkmayan Handan’ın Nâzım’a karşı hissettiği zihni ve bedeni yakınlığa Nâzım’ın yalnız zihnen ortak olması Handan’ın tüm ilerlemesini durdurmasına ve bir daha ilerleme gösterememesine sebebiyet verir. Bu noktada Handan’ın kendisine örnek alabileceği yahut yol gösterecek birinin olmayışı Handan’ın kendi kendisinin rehberi olmasını zorunlu kılar; ancak tökezlediği, yolunu şaşırdığı yerde kendine bir yön bulamayan Handan’ın benliğini inşa etme noktasında eksik olduğu

görülür. Bu sebeple Handan'ın yaşamı ile ne yapacağını bilemediğini söylemek mümkündür. Örneğin bir taraftan ülkeyi muasır medeniyetler seviyesine ulaştırmak isterken kadınsılığını yitirmekten korkar; güzelliğe, sevmeye ve sevilmeye her şeyden daha çok kıymet verir. Handan'ın ideal olana uymaya çabalarken ruhunun sevgiye duyduğu açlığı doyurma telaşı içine düşmesi maksat uğruna bir evlilikten -güya- aşk evliliği yapması ile neticelenir. Samimi olduğuna inandığı ilk sevgiye tutunan Handan'ın -sözel olarak ifade etmese de- evliliğe bir kutsallık atfettiği görülür. Handan'ın zihninde bu kutsiyet evliliğin her ne olursa olsun bozulmaması gerektiği yönünde kendisine yer bulur. Hüsnü Paşa'nın başta gösterdiği ilgi ve alakanın zamanla artmamasının yanı sıra giderek azalması; hakaretlere, aşağılamalara varır tarzdaki tutumu ve hatta aldatması Handan'ın bir tepki vermesini gerektirir; ancak o tepkisizliğini sürdürerek pasif bir tutuma sahip olduğunu gösterir. Handan'ın yaşanılanlara tepkisiz kalmasının ardında gördüğü ilk sevgiyi kaybetmek istememesi yatmaktadır.

Handan'ın kişiden çok ilişkiye bağımlılık duyması; Nâzım'ın ölümünden sonra ani bir karar ile Hüsnü Paşa ile evlenmesi; yurtdışına gitmeyi kabul etmesi;

evliliği boyunca önceden kurduğu hayallerini tek bir kez bile hatırlamaması; benliğini yaralayacak, küçük düşürecek olaylara maruz kalmasına rağmen Hüsnü Paşa'nın yanında yer almayı istemesi; kendi dünyasında yaşamak yerine Hüsnü Paşa'nın dünyasında yaşamayı tercih etmesi; hayatını sorgulamaması; yaşadığı olumsuzluklara daima katlanması Sindrella kompleksine yakalandığını gösterir. Handan'ın ötekileştirilmesi ve bir nesne olarak kabul edilmesi karşısında bunlara karşı herhangi bir tepki göstermemesi pasif bir kadın olduğunu gösterir ve bu pasifliğin Sindrella kompleksinin en belirgin niteliği olduğunu ifade etmek mümkündür.

Kaynakça

Adıvar, Halide Edib, *Handan*, Can Yayınları, İstanbul, 2017.

Beauvoir, Simone de, *İkinci Cins* (çev. Gülnur Acar Savran), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2021.

Dowling, Colette, *Sindrella Kompleksi: Çağdaş Kadının Bağımsızlık Korkusu* (çev. Selçuk Budak), Öteki Psikoloji, Ankara, 1998.

Estés, Clarissa P. *Kurtlarla Koşan Kadınlar "Vahşi Kadın Arketipine Dair Mit ve Öyküler"* (çev. Hakan Atalay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2020.